



**ՏԻՈՆ**  
**Կրօնական Գրական**  
**Բանասիրական**



ՊԱՇՏՆԱԿԱՆ ՀԲՏ. ԵՐՈՍՈՒՄԼԵՐԻ ՀԱՅ ՊԱՏԵՐԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ՆՈՐ  
 ԵՐԶԱՆ 1959

ԼԳ.  
 ՏԱՐԻ

«سیون» مجله ارمنیة شهرية، ادبية، ثقافية، للغة والبیان

"SION," an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology  
 Printed in JERUSALEM

# ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ

<b>ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ</b>		145
— Մեր վարչական ու ճեշտական սարին		
<b>ԿՐԹՆԱԿԱՆ</b>		
— «Հաւասով խոսովանիմ»	ՇՆՈՐՀՔ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	150
— Տիրամօր իսկական մեծութիւնը	ԳՐ. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ	155
<b>ԲԱՆԱՍՏԵՂՇԱԿԱՆ</b>		
— Սասմայ Մըհեր	Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ	158
<b>ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ</b>		
— Նարեկացու սեղծագործութիւնը	Մ. ՄԿՐԵԱՆ	162
<b>ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ</b>		
— Խառաքանայ վանք	Ն. ԵՊՍ. ՇՈՎԱԿԱՆ	165
<b>ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ</b>		
— Փոքր Կորիւնի հեղինակը	» » »	167
<b>ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ</b>		
— Բրմահայք	ԴԵՐԵՆԻԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	169
Եթովպիոյ նոր Կաթողիկոսը	ԶԱԻՆԷ ՎՐԻ. ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ	173
<b>ՄԻՋ-ԵԿԵՂԵՅԱԿԱՆ</b>		
— Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդը	» » »	174
Ս. Հրեշտակապետաց Եկեղեցիի նորոգութեան նուիրատւներ		176
Ամավերջի Հանդէս եւ Տարեկան Տեղեկագիր ժառ. Վարժ. եւ Ընծայարանի		177
» » » » »	Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի	179
» » » » »	Ամմանի Հեթումեան Ազգ. Վարժարանի	184
<b>Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ</b>		
— Թղթակցութիւնք		188
— Եկեղեցականք - Բեմականք		189
— Պատեօնականք		190
Պատմութիւն Յայրագոյն Արեւելիի եւ Ափրիկէի Հայոց	ԴԵՐԵՆԻԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	192

تصدرها - بطريركية الارمن الارثوذكس المدير والمحرر المسؤول - صاحب النيابة الاسقف هايكازون أبراهيميان  
يوليو - أغسطس ١٩٥٩ تطبع في مطبعة دير الارمن - القدس العدد ٧ - ٨

Proprietor - His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem. Armenian Patriarchate, Jerusalem.  
Editor - Bishop Haigazoun Abrahamian. Armenian Convent, Jerusalem.  
Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.

# —≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

Լ.Գ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1959

◀ Յուլիս - Յգոստոս ▶

Թիւ 7-8

## ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

### ՄԵՐ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՈՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱՐԻՆ

Սփռելիական Ս. Աթոռոյս տնտեսական տարին կը սկսի Մայիսով և կ'աւարտի Ապրիլ ամիսով: Մայիսին կամ յաջորդ ամիսներուն կը զուգարուի Միաբանական Ընդհ. ժողով, ուր կը լսուին, և քննութեան առարկայ կ'ըլլան, Տնօրէն ժողովոյ մէկ տարուան վարչական ու հաշուական տեղեկագիրները, և ուր կը վաւերացուի, յետ յաւելումներու և յապաւումներու, Ս. Աթոռոյս յաւաքիկայ տարուան զործագրելի ելմտացոյցը:

Տնօրէն ժողովոյ այս տարուան ներկայացուցած տեղեկագիրները, յընդհանուրն յոյժ սրտապնդիչ էին: Գլխաւոր ստուերը, որ եկած էր Ս. Աթոռոյս անցեալ տարուան իրադարձութեանց վրայ, տեղւոյս բարեխնամ Կառավարութենէն ճանչցուած մեր Պատր. Տեղապահին և Միաբանութեանս կողմէ Ընտրեալ Պատրիարքին աքսորն էր: Աստուծոյ ողորմութեան և նախախնամութեան վրայ մեր ունեցած հաւատքը, ինչպէս նաև մեր երկրի երիտասարդ և կորովի Վեհապետի և իր ներկայ իմաստուն Կառավարութեան արդարամտութեան վրայ մեր ունեցած վստահութիւնը կը ներշնչեն Միաբանութեանս այն յոյսը թէ ի պատեհ ժամանակին պիտի փարատի նաև այս ստուերը: Այլապէս Ս. Աթոռոյս զործերը ընթացած են բնականոն կերպով՝ տրուած փափուկ պայմաններու՝ և յաճախ դժուարին կացութեանց ընդմէջէն:

Կ'անդրադառնանք համառօտակի և ընդհանուր ակնարկով մը մեր վաճական կեանքի և զործերուն այլազան երեսներուն, հաղորդ դարձնելու համար անոնց՝ նաև մեր սիրեցեալ և հաւատացեալ ժողովուրդը:

Ա. — Միաբանակալան. — Միաբանութեանս վեղարաւոր և սքեմաւոր անդամներուն ընդհանուր թիւը նոյն մնաց, անցեալ տարուան հետ: Այժմ ունինք 10 Արքեպիսկոպոս և Եպիսկոպոս, 28 Վարդապետք և Արեղայք, 14 Սարկաւագունք և Ուրարակիրք, 22 սքեմաւոր եղբարք և մայրապետ քոյրեր: Վեղարաւոր Միաբան Հայրերէն աւելի քան կէսը այժմ արտասահման կը զտնուին զանազան դիրքերու և պաշտօններու վրայ Հայց. Եկեղեցւոյ ծառայութեան մէջ: Եւրջ երկու տասնեակ այս հոգևորական Հայրերը կը զործեն մեզի ծանօթ հայկական զրեթէ բոլոր շրջանակներու մէջ — Հիւսիսային և ՍՀՄ-ային Ամերիկաներ, Անգլիա և Եւրոպա, Պոլիս և Հայաստան, Իրաք և Եգիպտոս, ու

մինչև նայրազոյն Արեւելք: Ասիկա զերազոյն զոհողութիւնն է որ սիրով կ'ընէ Ս. Աթոռս, Հայց. եկեղեցւոյ ընդհանուր սպասաւորութեան տրամադրելով իր Միաբանները՝ երբ այնքան պէտք ունի անոնցմէ շատերուն ծառայութեան, երուսակէն ներս տաղնապի, վերելքի, աշխատանքի և պայքարի այս օրերուն:

Բ. — Տնօրէն ժողով. — Ս. Աթոռոյս վարիչ մարմինն է այս, բաղկացած 7-9 հոգիներէ: Շարաթը առնուածն մէկ անգամ կը զուամարուի խորհրդակցութեան նիւթ ընելու, որոշումներ տալու և տնօրէնութիւններ կատարելու համար Ս. Աթոռոյս վարչական, տնտեսական, կարգապահական և Ս. Տեղեաց վերաբերեալ բոլոր խնդիրներու մասին: Տնօրէն ժողովը նիստեր կը զուամարէ նաև իբրև Կրօնական Գերագոյն Ատեան և կը զբաղի ամուսնական, ժառանգական, խնամակալական, դաւանափոխութեան և նման զուտ կրօնական-եկեղեցական հարցերով: Այս տարի Կրօնական Ատեանի սեղանին վրայ դրուած զլիսաւոր հարցը եղաւ 1958 Փետրուար 1ին, Կառավարական պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուած այն նոր օրէնքը, ըստ որում Քրիստոնեայ համայնքներու կտակային, ժառանգական և օրգեզրութեան վերաբերեալ խնդիրները պէտք է Իսլամական Շարիայի օրինաց համաձայն կարգադրուին: Յորդանանու Քրիստոնեայ համայնքներու ներկայացուցիչներէն բաղկացեալ Յանձնախումբ մը կազմուեցաւ այս հարցով զբաղելու և խնդրադրով մը երկրիս Վեհ. Թագաւորէն հայցելու որ Քրիստոնեայ համայնքներու Կրօնական Ատեաններու օրէնքները ըստ նախընթացի անփոփոխ պահուին:

Գ. — Յարաբերական. — Ս. Աթոռս ըստ բաւականին բազմաճիւղ յարաբերութիւններ ունի տեղւոյս կրօնական և ոչ-կրօնական, ինչպէս նաև արտասահմանի մեր եկեղեցական և ազգային իշխանութեանց և կազմակերպութեանց հետ: Շարունակուեցան մեր բարեւոք յարաբերութիւնները, այցելութիւններով և թղթակցութիւններով, երկրիս Վեհապետին և իր բարեխնամ Կառավարութեան հետ: Պետական և կրօնական տօներու և այլ բարերաստիկ առիթներով, խնդակցական և շնորհաւորական հեռագիրներ և այցելութիւններ տրուեցան և ստացուեցան: Վանուցս տաղնապին կապակցութեամբ երկրիս բարեխնամ Կառավարութեան հետ մեր ունեցած յարաբերութեանց պաշտօնական հաղորդումը կատարուած է պարբերաբար սոյն պաշտօնադրիս մէջ: — Հայաստանեայց եկեղեցւոյ նուիրապետական Աթոռներու և Թեմական իշխանութեանց հետ մեր յարաբերութիւնները պահուեցան եղբայրական գետնի վրայ ըստ նախընթացի: — Հ. Բ. Ը. Միութեան Ամերիկայի Կեդր. Վարչութեան հետ ունեցանք սիրալիր հաղորդակցութիւն: Գնահատանքով և շնորհակալութեամբ կ'արձանագրենք որ Ամերիկայի Հ. Բ. Ը. Միութեան Կեդր. Վարչութիւնը զովելի պատրաստակամութեամբ ընդառաջեց Պատրիարքարանիս գիմնումներուն, նպաստելով մեր կրթական գործին, յատկապէս Ամմանի Հեթումեան Նախակրթարանի և Զարքայի նորահաստատ դպրոցին: — Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան հետ մեր սերտ և յարգալիր յարաբերութիւնները շարունակուեցան: Հիմնարկութիւնը ազնիւ ժեստով մը ոչ միայն շարունակեց իր տարեկան որոշ յատկացումը Պատրիարքարանիս կրթական, մշակութային և բարեսիրական գործերուն, այլ նաև Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեանց նախապատրաստական աշխատանք-

ներու համար եղած ծախքերը վճարեց։ Ս. Աթոռս իր երախտագիտական զգացումները կը յայտնէ այս պատուական Հիմնարկութեան Խնամակալութեան ազնիւ անդամներուն՝ որոնք այնքան խղճամօրէն կը զործադրեն կամքը և կը շարունակեն զործը մեծանուն Հանգուցեալին, Գալուստ Կիւլպէնկեանին, որուն յիշատակը անմար կը մնայ այս եղակի Հիմնարկութեան և իր հիմնած այլ բազմաթիւ բարեսիրական և մշակութային հաստատութեանց մէջ, և որուն հոգւոյն յաւիտենական խաղաղութեան համար միշտ աղօթող ենք։ Նիւ Եորքի Կիւլպայի Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւնը և Լոնտոնի Արքարեան Աւանդն ալ Ս. Աթոռոյս բարերարներու կարգին իրենց պատուական տեղերը զբաւած են։ Առաջինը Ս. Աստուածածնայ Տաճարի մասնակի նորոգութեանց և բարեգործութեանց զբեթէամբողջական ծախքերը ստանձնած ըլլալով, իսկ երկրորդը հասնելով պարբերաբար Պատրիարքարանիս ընդհանուր կարեաց։ Սոյն երկու Հիմնարկութեանց Խնամակալութեանց բարեջան և ազնուական անդամներուն ևս ունի Ս. Աթոռ իր շնորհակալութեան խոր բաժինը։ — Իսկ Ս. Փաղաքիս մէջ գոյութիւն ունեցող օտար համայնքներու պետերուն հետ, յատկապէս Յոյն և Լատին Պատրիարքութեանց և Ֆրանչիսկեան Միաբանութեան Կիւսթոտիայի հետ, ինչպէս նաև դեսպաններու և հիւպատոսներու հետ պահեցինք մեր պաշտօնական յարաբերութիւնները զանազան առիթներով փոխանակուած այցելութիւններով։

Դ. — Կալուածակալն. — Ս. Աթոռս կալուածներ ունի ի Յորդանան, Իսրայէլ, Սիւրիա-Լիբանան և Ամերիկա։ Ասոնց եկամուտները սակայն հազիւ կը լեցնեն մէկ քառորդը մեր պիւտճէին։ Իսրայէլի մեր կալուածներէն, որոնք կը կազմէին նախապատեւագմեան շրջանի մեր պիւտճէին մեծագոյն մասը, Ս. Աթոռս փոքր զուժար մը միայն կը ստանայ։ Սիւրիա-Լիբանանի մեր աննշան եկամուտները Ս. Աթոռ փոխադրելու դժուարութիւններ և սահմանափակումներ կան։ Ամերիկայինը դեռ վերջնականօրէն չէ շիջուցած իր պարտուց մուրհակը։ Երուսաղէմ (հին) քաղաքի մեր եկամտաբեր կալուածները, որոնց արդիւնքը մեծ բան մը չէ դժբախտաբար, աւելի լուրջ ուշադրութեան առարկայ եղան այս տարի և համեմատաբար աւելի արդիւնք տուին։ Ասոնց վրայ նոր զբաւաղութիւն յատկացնելով, որմէ զուրկ է այժմ Ս. Աթոռս, և նորոգելով՝ կարելի է աւելի արդիւնք ստանալ։

Ե. — Ս. Տեղիք. — Ս. Երկրի Տնօրինական վայրերու պահպանութիւնը և պայծառութիւնը Պատրիարքարանիս և իր Միաբանութեան գոյութեան պատճառն իսկ է։ Այս ուղղութեամբ ոչ միայն եղածը պահպանուեցաւ այլ տաժանադին աշխատանք տարուեցաւ, այս և նախորդ տարիներուն, հին թերացումները և պակաս ձգուածները լրացնելու, ի զին մեծամեծ զլխացուանքներու։ — Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան զործը դժբախտաբար չմտաւ իր զործնական հունին մէջ իրաւակից ազգերէն միոյն տատամսումներուն պատճառով։ Տաճարի հարաւային թևի անմիջական նորոգութեան համար նախապատրաստական աշխատանքներ եղան, լաստակներ զետեղուեցան, ընդհանուր համաձայնագիր կնքուեցաւ երեք իրաւակից եկեղեցիներու միջև։ Կը յուսանք որ զործնական կարգ մը պայմաններու հարթումով և լրացումով զէթ տարւոյս վերջերը սկսուին աշխատանքներու։ — Բեթղեհէմի Ս. Եննգեան Տաճարէն ներս կատարուեցան

ծեփերու նորոգութիւններ, տեղական կառավարութեան նախաձեռնութեամբ և ծախքով: — Ս. Աստուածածնայ Տաճարը, որ Յունաց և մեր սեպհականութիւնն է միայն, անցնող տասը տարիներու ընթացքին երկիցս լուրջ ուղղումներէ՝ և առեն մը ամենօրեայ պաշտամունքներու դադարումէն յետոյ, այս տարի ստացաւ արդէն իր բնականոն վիճակը: Մենք և Յոյներ երկար բանակցեցանք Տաճարի նորոգութեան համար. անկարելի եղաւ սակայն եզրակացութեան մը յանդիլ, իրաւական նկատումներով: Ի վերջոյ, երկու կողմերն ալ վերահաստատեցին իրենց շարժական զոյքերը — պահարաններ, պատկերներ, կանթեղներ, կայլն — իրենց նախկին տեղերը, մեծ մասամբ նորոգուած վիճակի մէջ: Այս եկեղեցիին կից Գեթսեմանիի մեր պարտէզն ալ, ուր կան պատմական հին ձիթենիներ, ինչպէս նաև զետնի տակ, դեռ մէջտեղ չհանուած ծանօթ հնութիւններ, նոր շինարարութեանց և բարեկարգութեանց ենթարկուեցաւ (տես Սիրոն, 1959 Մարտ-Ապրիլ, էջ 86):

Զ. — Ուխտաւորական. — Պատրիարքարանիս և Միաբանութեան զոյութեան պատճառներէն մէկն ալ հիւրընկալել և զիւրութիւններ ընծայել է Տնօրինական Սրբավայրեր այցելող ուխտաւորներուն: Ի հնումն մեծ էր ասոնց թիւը, և անոնցմէ ստացուած կամաւոր նուէրները կը կազմէին զրեթէ միակ աղբիւրը վանքիս տարեկան եկամուտին: Այժմ անոնց թէ՛ թիւը նուազած է և թէ՛ նուիրատուութեան սակը, մեր օրերու ստեղծուած ծանօթ քաղաքական, տրնտեսական և այլ կացութեանց հետեանքով: Կրօնա-բարոյական արդի խորհելու կերպերն ալ իրենց կարեսը բաժինը ունին այս փոփոխութեանց մէջ: Հակառակ այս իրողութեանց սակայն, ըստ բաւականին մեծ թիւով ուխտաւորներ այցելեցին Ս. Քաղաքը անցեալ տարուան ընթացքին, և Ս. Աթոռս յաճախ իրեն տրամադրութեան տակ եղած միջոցներէն աւելի կիրարկեց զանոնք ընդունելու, տեղաւորելու և կազմակերպելու անոնց այցելութիւնները բոլոր Տնօրինական Սրբավայրերը: Վստահ ենք որ ուխտաւորներու թիւը կրկնապատիկ պիտի աւելնայ եթէ քաղաքային ձգտեալ վիճակներ մեղմանան զէթ Մերձաւոր Արեւելքի մէջ, և բնակարանային տազնապը դարմանուի Երուսաղէմէն ներս:

Է. — Ուսումնական. — Ս. Տեղերու պահպանութեան և ուխտաւորներու ընդունելութեան հետ զուգահեռական կը քալէ ներկայիս Ս. Աթոռոյ կրթական և մշակութային զործը: Այս մարզին մէջ առաջին զծի վրայ կուգայ ժառ. Վարժարանը և Ընծայարանը, որ թէ՛ ազգին համար Երկրորդական վարժարան աւարտած անհատներ կը հայթայթէ և թէ՛ միաժամանակ Ս. Աթոռոյս համար ընծայեալներ կը պատրաստէ: Պէտք է ըսել որ անցնող երկու տարիներու ընթացքին մեծ թիւով աշակերտներ կարելի չեղաւ ընդունիլ տիրող ծանօթ ոչ նպաստաւոր պայմաններու հետեանքով: Ս. Աթոռս պահեց երկու դասարան ժառանգաւորներ և մէկ դասարան Ընծայարան: Ապա կուգայ Ս. Աթոռոյս Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանը, որ ունի Մանկապարտէզի, Նախակրթարանի և Երկրորդական Վարժարանի բաժիններ՝ շուրջ 400 աշակերտներով և 30 ուսուցիչներով, որոնց մօտ մէկ տասնեակը հոգևորականներ՝ որոնք կը դասաւանդեն առանց մասնաւոր ամսականի: Կը տրուի իրենց հայեցի մաքուր և համեմատաբար բարձր կրթութիւն, արտաքին զիտութեանց կողքին, և շրջա-

նաւարտ աշակերտներ կրնան մասնակցիլ ձ. Ս. Ի. կոչուած միջազգային քնննութեանց: Ամմանի Հեթումեան վարժարանը, չուրջ 200 աշակերտներով, և Մանկապարտէզի ու Նախակրթարանի իր բաժիններով, Ս. Աթոռոյ հովանին և օժանդակութիւնը վայելող միւս կրթարանն է: Դժբախտաբար, ինչպէս զաղութը զուրկ է իր սեպհական եկեղեցիէն, նոյնպէս դպրոցը զուրկ է իր սեպհական շէնքէն: Այժմ գործածուածը անհրաժեշտ պայմաններէ զուրկ վարձու շէնք մըն է: Ս. Աթոռոս աշխատանքի մէջ է այս անյետաձգելի պահանջը ևս լրացնելու: Ամմանէն ոչ շատ հեռի կայ Ռսէյֆայի ծաղկոցը՝ որ կը պահուի Մարաշի Հայրենակցականի նպաստով և զիւզացիներու անձնական միջոցներով: Այս տարի նոյն շրջանի Զարբա քաղաքի մէջ ևս նոր փոքր դպրոց մը բացուեցաւ որ կը պահուի Հ. Բ. Ը. Միութեան նպաստով:

Տպարանը և Սիոն ամսագրի հրատարակութիւնն ալ մաս կը կազմեն Ս. Աթոռոյս կրթական և մշակութային գործին: Դժբախտաբար, կամքէ անկախ պատճառներով, կարելի չեղաւ ամէն ամիս լոյս ընծայել Սիոնը, բայց դէթ հնարաւոր եղաւ ամէն երկու ամիս անգամ մը կանոնաւորաբար հրատարակել զայն սովորականի մէկ ու կէս ծաւալով: Տպարանէն լոյս տեսան 6 զիրքեր: Հայերէն նոր տառեր բերուեցան: Այստեղ ալ մեր մեծազոյն կարիքը տողաշար մեքենայի մը անհրաժեշտութիւնն է, առաւել չափով զարկ տալու համար հրատարակչական մեր գործին:

Ը.— Խնամաստաւական.— Արար-Հրեայ պատերազմի հետեանքով 1948ին կազմուած Պարենաւորման գործը ըստ նախընթացի շարունակուեցաւ, հայթայթելով զաղթական և կարօտեալ ընտանիքներու կէսօրուան 520 բաժին կերակուր. իսկ առտուները տալով 4-14 տարեկան մանուկներու 450 բաժին կաթ: Օրական Ս. Աթոռոս կը բաժնէ 820 հաց: Իսկ 55 յոյժ կարօտ և զործելու անատակ ընտանիքներ կը ստանան նաև դրամական նպաստ: Ըստ բաւականին մեծկակ ծախքեր կ'ըլլան նաև կարօտ ընտանիքներու դեղի և դարմանումի համար: Իր նեղ օրերուն վանքը խնամատարական աստուածահաճոյ այս գործն ալ սիրով կը կատարէ այն խոր վստահութեամբ որ բարեսէր ազգայիններ և բարեսիրական կազմակերպութիւններ պիտի շարունակեն իրենց մեծ ու փոքր նուիրատուութիւնները Ս. Աթոռիս որպէսզի ոչ միայն ան շարունակէ իր ազգային սրբութեանց և մշակութային մեծ արժէքներու պահպանութեան սրբազան գործը, այլ նաև կարենայ հասնիլ վանք ապաստանեալ զաղթական կարօտելոց հոգեւոր, կրթական ու ֆիզիքական կարիքներուն:

Տնօրէն Ժողովոյ 1958-1959 ելեմտական և վարչական տեղեկագիրներէն հետեցնելով տարին եղած է առհասարակ յաջող: Շարունակուած են եկամուտներու աղբիւրները աւելցնելու աշխատանքները և անհրաժեշտ ծախքերը միայն ընելու աշխուրջ հսկողութիւնը: Մինչև իսկ Ս. Աթոռը իր այս նեղ օրերուն կրցած է իր 40-50 հազարի սահմաններուն մէջ ելեկէջող պարտքէն 5 հազար Սթերլին վճարել: Այս բոլորը կը պարտինք նախ Աստուծոյ՝ «որ յաջողէ զար Սթերլին վճարել»: Այս բոլորը կը պարտինք նախ Աստուծոյ՝ «որ յաջողէ զամենայն յամենայնի», և ապա մեր զինուորեալ Միաբանութեան՝ որ զանցառելի բացառութեամբ մը, զովելի զիտակցութիւնը և պատասխանատուութեան զգացումը երևան բերաւ իր տաղնապի օրերուն, և մէն մի անգամ զօտեպինդ

վճռականութեամբ լծուեցաւ իր պարտականութեան լրիւ կատարումին, բեռնաւորուած յաճախ մէկէ աւելի ծանր և պատասխանատու պաշտօններով: Մեր վանական պատմութեան մէջ քիչ անգամ այսքան սակաւ ոյժերով այսքան ընդարձակ դործ կատարուած է: Մեր գործերը դժուարեցնել փորձող անփորձ և անգիտակից զանցառելի տարրերու քովն ի վեր, ուրախ ենք արձանագրելու որ Ս. Աթուր իր կողքին ունեցաւ մեր ժողովուրդի զիտակից և ազնուական ստուար զանգուածը՝ որ հեռուէն կամ մօտէն, զգացումով և գործով, աղօթքով և աշխատանքով կեցաւ իր դարաւոր Արքութեանց պահակներու կողքին: Պատմութիւնը վարձատրած է արդէն զանոնք. կը հայցենք նաև աստուածային վարձատրութիւն իրենց համար:

Յատկապէս մեր շնորհակալութիւնը կ'երթայ Ամերիկայի այն ստուարաթիւ ազնուասիրտ նուիրատուներուն՝ որոնց մեծ կամ փոքր նուէրները իրարու վրայ բարդուելով եղան խոշոր զուամբներ և գործածուեցան Ս. Աթուրոյս բաղմաճիւղ և անհրաժեշտ կարիքներուն համար: Կը մասնաւորենք մեր շնորհակալութիւնը Ամերիկայի մեր Հանգանակիչ Յանձնախումբի պատուարժան անդամներուն՝ որոնք մեր նուիրակին հետ անշահախնդիր և ազգանուէր զգացումով լծուած են գործի: Աստուած յաջողութեամբ պսակէ ամենքիս բարի և ուղիւ գործերը՝ որոնք կ'ըլլան իր եկեղեցիի պայծառութեան և իր յաւերժական փառքին համար:

## ԿՐՕՆԱԿԱՆ

### ՄԵՂՔԵՐ՝ ՄՏԲՈՎ, ՀՈԳԻՈՎ ԵՒ ՄԱՐՄՆՈՎ

«Անեղ բնութիւն, մեղայ Գեղ  
Մսօ՛վ խմով, հոգւով եւ մարմնով խմով.  
Մի յիշե՛ր զմեզս իմ գաղափրս  
Վասն անուանոյ Գում սրբոյ.  
Եւ ողորմես՝ Գո առաւմոց եւ ինձ՝ բազմամեղիս»:  
(Աղօթք Իւրաքանչիւր Անձին Հաւատացելոյ ի Քրիստոս.  
Շնորհալի. Երգ. տուն):

Հաւասով խոստովանիմ աղօթքին Երգ տունով կը սկսի անոր երկրորդ մասը՝ որ կը բաղկանայ երեք տուներէ: Այս երեք տուները իրենց մէջ կը պարունակեն զըլխաւորաբար մեղաց խոստովանանք, զղջում, և խնդրանք՝ ասուածային ներողամտութեան:

Իբրեւ մեծ աղօթաւոր՝ Շնորհալի Հայրապետը գիտէ աղօթքի իտէալ շարայարու-թիւնը. այսինքն նախ ճանշնալ զԱստուած և հաւատալ Անոր, պաշտել զԱյն և երկըրպագել Անոր, յայտարարել Աստուծոյ մե-

ծութիւնը և Անոր նախախնամութիւնը մարդոց փրկութեան համար: Այս բոլորէն յետոյ պահ մը իջեցնել նայուածքը իր իսկ անձին վրայ, տեսնել իր պղտիկութիւնները, թեթութիւնները և Աստուծոյ բարութեան զիմաց իր ապերախտութիւնները, ուրիշ խօսքով իր մեղքերը խոստովանել և անոնց համար դաժան խնդրել Աստուծոյ ամենակարողութենէն: Կատարեալ աղօթքի այս յաջորդականութեան առաջին մասերը, այսինքն Աստուծոյ և Անոր մեծութեան հաւատքով խոստովանանքը և երկրպագութիւնը տեսանք այս մեծ աղօթաշարքի առաջին հինգ տուններուն մէջ: Վերջին մասերը, այսինքն Աստուծոյ վանազան շնորհներու խնդրանքը պիտի տեսնենք անոր երկրորդ կէտին մէջ: Իսկ միջին մասը, այսինքն մեղաց խոստովանանքը կը տեսնենք յառաջիկայ երեք տուններուն մէջ:

Վեցերորդ տունով նախ կը խոստովանինք մեղքերը զորս գործած ենք «մսօ՛վ, հոգւով և մարմնով»:

Սովորական հասկացողութեամբ, մարդ արարածը բաղկացած է երեք գլխաւոր

մասերէ: հոգի, միտք եւ մարմին: Այս խիստ պատճառով՝ հաստատելու համար որ Քրիստոս կատարելապէս մարդ եղաւ, նիկիական Հաւատամքին մէջ կ'ըսենք. «Որով էտովմարմին, զհոգի և զմիտք»: Ինչպէս նաեւ մեր ժամագրքի սկիզբը գրուած «Հաւատքի Ուղղափառ Դաւանութիւն»-ի մէջ կ'ըսուի. «Եւ եղև Աստուածն կատարեալ՝ մարդ կատարեալ, հոգւով և մտքով և մարմնով»: — Մենք այս աթիւ պիտի չմտնենք մանրամասն բացատրութեան մէջ՝ ճանչնալու համար թէ իրականութեան մէջ ինչ են այս երեքը — հոգի, միտք և մարմին — և թէ ինչ կապ ունին անոնք իրարու հետ: Սաչափ բաւ ըլլայ ըսել, որ անհոսք, այսինքն անբաժանելի մարդ էակը, կը գործէ մարմնով, մտքով և հոգիով. մեր ամէն մէկ արարքը, բարի կամ չար, կամ Ֆիլիպական, կամ իմացական և կամ հոգեկան գործողութիւններ են:

Հաւատով խոստովանիմ աղօթաշարքի մեր խորհրդածութեան առարկայ եղող ճիշդ այս տունին մէջ առաջի Անեղ Աստուծոյ կը յայտարարենք որ մեղք գործած ենք նախ՝

«Մտքով խնայել»: Որոշք են մտքով գործուած մեղքերը: — Մեր ժամագրքի սկիզբը գրուած կայ մեղքերու ցանկ մը «Ջրջութիւն» վերնագրի ներքեւ: Այստեղ եւս մեղաց խոստովանողը նախ խոստովանանքի սքանչելի բանաձեւէ մը յետոյ կ'աւելցնէ. «մեղայ հոգւով և զօրութեամբ սորա. մտքով և շարժմամբ սորա. մարմնով և զգայութեամբ սորա»: Եւ ապա յաջորդող հատուածներու մէջ մի առ մի կը թուում զերոյիչեալ երեք կարողութիւններով գործուած մեղքերը: Միտքով գործուած մեղքերու ցանկը կը սկսի այսպէս. «Մեղայ չար խորհրդով մտաքայ: Նախ քան այդ մեղքերէն իւրաքանչիւրին առանձին առանձին անդրադառնալը, այս կէտին միջանկեալ կերպով քանի մը համառօտ բացատրական խօսք ընենք խոստովանանքի կերպի մասին:

Այժմ Քրիստոնէական Եկեղեցիներու մէջ խոստովանանքի երեք գործածական տեսակներ կան. Լատինական, Ուղղափառեան և Բողոքականական: Առաջինը ծանօթ այն կերպն է որով ենթական ծունկի կու գայ խոստովանարանի մը առջև ու ներսը

նստած անտեսանելի խոստովանահօր մը մի առ մի կը խոստովանի իր մեղքերը: Բողոքական կերպը ի սկզբան հրապարակային էր, այսինքն եկեղեցւոյ մէջ և ի ներկայութեան ժողովուրդի՝ խոստովանելով փափաքող օտքի կ'ելլէր և մի առ մի առաջի ամենեցուն կը յայտարարէր իր մեղքերը: Ասիկա դուռ բացած ըլլալով շատ մը անպատեհութեանց, այժմ զրեթէ վերցուած է, և ընդունուած է լոկալային այն տեսակէտը՝ թէ ամէն ոք իր խղճմտանքին մէջ և առաջի Աստուծոյ խոստովանի իր մեղքերը: Ուրիշ խօսքով խոստովանանքը բոլորովին վերցուած է. սրովհետեւ խոստովանանքը իրապէս խոստովանանք կ'ըլլայ երբ ուրիշի մը ըսուի:

Իսկ Արեւելեան Եկեղեցիներ այս երկու ծայրայեղութեանց միջին ճամբան բռնած են: Նախ խոստովանանքի գործը զուրացնելու համար կազմած են մեղաց ցանկեր, որոնք կը ծառայեն երկու նպատակներու. նախ ենթական յոտակ կերպով կ'ըմբռնէ թէ ինչ բաներ Եկեղեցիի կանոնով մեղքեր են. (թէ ենթական հասկացողութեան և հայեցողութեան ձգուի յաճախ ան հակամէտ կ'ըլլայ կարգ մը խկապէս մեղանշական արարքներ գունաւորելու և ինքզինք խաբելու և զանոնք մեղք չնկատելու): Երկրորդ բարիքը այն կ'ըլլայ այս ցանկերուն, որ անոնք խոստովանողի համար յուշարարի դեր կը կատարեն երբ իր միտքը ուղէ մտփոփել և վերլիչել մեղքեր՝ զորս գործած պէտք է ըլլայ անցնող ամիսներու կամ երբեմն տարիներու ընթացքին: Սակայն այս ցուցակներու թուականարար արտասանութիւնը խոստովանանքի տեղ չի կրնար բռնել: Մեր Եկեղեցւոյ խոստովանանքի ուղիղ կերպն է կանխօրօք ինքզինք նախապատրաստել աղօթքով, Սաղմոսի կամ Նարեկի ընթերցումով և, եթէ հնար կամ Նարեկի ընթերցումով և, եթէ հնար է, մեղաց ցուցակը աչքէ անցընելով և մտփոփել կամ այլապէս նշանակելով այն մեղքերը՝ զորս ենթական կը խորհի որ գործած է. ապա օր առաջ եկեղեցի գալ, ներկայանալ քահանային և «խոնարհեալ անձամբ և բեկեալ սրտի» ծունկի եկած կարգալ կամ գոց արտասանել «Ջրջութիւն» առաջին հատուածը՝ որ շատ գեղեցիկ և յարմար սկզբնաւորութիւն մըն է խոստովանանքի:

վանանքի: Եւ ապա փոխանակ թուժակա-  
բար ամբողջ ցանկը արտասանելու կամ  
կարդալու, յիշել միայն այն մեղքերը զորս  
կը կարծէ թէ գործած է վերջին խոստովա-  
նանքէ առկին: Իսկ եթէ կան իր խղճին  
վրայ ծանրացող ուրիշ մեղքեր որոնք չկան  
այդ ցանկին մէջ, ըսել զանոնք բացէ ի  
բաց: Իսկ այն մեղքերը որոնք հատուցում  
կը պահանջեն, օրինակ՝ զոգութիւն, կամ  
հաշտութիւն անհրաժեշտ կը դարձնեն, օ-  
րինակ՝ կոխներ, անոնք պէտք է ըսուին  
խոստովանահօր՝ որպէսզի ան տնօրինէ ան-  
հրաժեշտը, ընկերային մարդին մէջ ալ  
մեղքին հետքերը ջնջուելու կամ գէթ հար-  
թընելու համար: Խմբական խոստովանու-  
թիւններ քաջալերելի չեն, որովհետեւ խոս-  
տովանանքով հետապնդուած նպատակին  
գրեթէ չեն ծառայիր: Խմբական խոստովա-  
նանքներ յաճախ արդիւնք են կամ խոս-  
տովանահայրերու անհոգութեան, և կամ  
խոստովանողներու անտարբերութեան: Քիչ  
անգամ և կամքէ անկախ պարագաներու  
պարտադրանքին տակ միայն ներելի են  
խմբական կամ վերջին պահուն կատարուած  
խոստովանութիւնները, օրինակ՝ եկեղեցիին  
մէկ հովիւ միայն ունենալը և հօտին ցըր-  
ուած ըլլալը հսկայ քաղաքի մը կամ ըն-  
դարձակ չըջանի մը հեռաւոր անկիւնները,  
երբ ներկայ ընկերային կեանքի պարտադ-  
րանքին տակ դիւրութիւններ կը պակսին  
օր առաջ եկեղեցի դալու խոստովանանքի  
համար: Կամ հարիւրաւոր աշակերտներ  
միանուագ մէկ պատարագի ընթացքին հա-  
ղորդելու անհրաժեշտութիւնը կը ծագի:  
Ամէն պարագայի, հաւատացեալ մը ամէն  
ճիգ պէտք է ընէ առանձինն ներկայանալու  
Աստուծոյ և իր պաշտօնեայի առջև և իր  
խղճմտանքին վրայ ծանրացող բոլոր գործ-  
նականապէս անոր առջև թափելու և հոգ-  
ւով թեթեւցած ելնելու խոստովանահօր  
ներկայութենէն: Առանց խոստովանանքի  
և արձակում ստանալու ոչ ոք պէտք է հա-  
մարձակի մօտենալ Ս. Հաղորդութեան:

խոստովանանքի կերպի մասին այս  
գրեթէ անցողակի ակնարկութենէն յետոյ  
վերադառնանք մեղաց ցուցակին և մի առ  
մի կարճ բացատրութիւններ տանք անոնց  
մասին: Միտնով գործուած չար խորհուրդ-  
ները, համաձայն «Ձգջում»ի մէջ տրուած  
ցանկին, կը գլխաւորուին՝

Նեկուրեամբ. կը նշանակէ ծածկարար  
չարիք խորհիլ ուրիշին: Նենգութիւնը ինք-  
նին կ'ենթադրէ տկարութիւն, որովհետեւ  
նենգամբար իր խորհած չարիքը բացէ ի բաց  
չի կրնար ընել. ուստի կը դիմէ գողտնի և  
ծածկեալ միջոցներու և կերպերու: — Միտ-  
քով գործուած մեղքերու ցանկը կը շա-  
րունակուի՝

Ասելուրեամբ. ծանօթ քանդիլ մօքի  
ժխտական վիճակ մը. վատասեռած կամ  
աւրուած սէրն է այն: Կերակուրը ինքնին  
օգտակար և կեանք տուող նիւթ է. բայց  
երբ կ'աւրուի, կը դառնայ վնասակար և  
յաճախ մահացու: Ատելութիւնը թունաւոր-  
ուած սէրն է, որ իր կարգին կը թունաւորէ  
ուրիշները:

Խեթիւ, մախանօֆ, յաչալանօֆ, իրարու  
ազգական և գրեթէ նոյնիմաստ մօքի մեղ-  
քեր են: Խեթը չարութեամբ լեցուն մօքի  
մը աչքով և գէմքով արտայայտութիւնն է.  
խօսող գէմքն է և ծուռ նայուածքը: Իսկ  
մախանօֆ միանոյն չար մօքին արտայայտ-  
ուիլն է այս անգամ մարդու շունչին և  
շնչոյն մէջ: Մօքի այն անհանգարտ վի-  
ճակն է, որով չարութեան և ցած վրէժ-  
խնդրութեան գոհ դարձած անձը չարունակ  
կը միտայ, և կարծես իր ատելութեան ա-  
ռարկայ անձը կ'ուզէ խեղդել իր մէջ կու-  
տակուած չարութեան ծուխով: Յաչալանօֆը  
չար նախանձն է որ դարձեալ աչքով կը  
յայտնուի. չար աչքն է զոր նախապաշար-  
եալ մարդիկ կը հաւատան թէ կը վնասէ  
անոնց՝ որոնց վրայ կ'իյնայ չարութիւն  
հասցնելու միտքով և կիրքով:

Թուլութեամբ. մօքի այն թուլ վիճակն  
է ուր ամէն տեսակ խենէշ խորհուրդներ և  
ցանկական մտածումներ անարգել կ'արշա-  
ւեն ամէն ուղղութեամբ: Ուր չկայ բարո-  
յական պիւրկութիւն, ուր չկայ վճռականու-  
թիւն՝ մօքի զոնները ամուր խփելու մակա-  
բոյժ, լպիրշ երեւակայութեանց գէմ: Մօքի  
այս վիճակն ալ բարոյական տկարութեան  
արդիւնք և ակտանշան է:

Պոռնկական խորհրդով. ուր մարդ ան-  
բարոյական երեւակայութեանց անձնատուր  
կ'ըլլայ: Բառին թէ՛ ընկերային, թէ՛ բարո-  
յական և թէ՛ կրօնական իմաստով պոռնիկ  
է ան որ իր սէրը կը վատնէ իր օրինաւոր  
և հարազատ սիրոյ առարկայէն տարբեր

մէկու մը վրայ: Պոռնիկ են — ընկերային իմաստով — այն այրերը կամ կիները՝ որոնք անհաւատարիմ են իրենց ամուսնական կեանքին մէջ: Պոռնիկ է — բարոյական իմաստով — այն կազմակերպութիւնը կամ հաւաքականութիւնը որ իր գոյութեան պատճառ եղող նպատակէն շարքէն նպատակի մը կը ծառայէ: Պոռնիկ է այն հաւատացեալը կամ կրօնական ընկերութիւնը որ թողլով ճշմարիտ Աստուածը սուտ աստուածներ կամ կուռքեր կը պաշտէ: Ապացանկին մէջ աւելի կը մասնաւորութիւն պոռնկական խորհուրդները՝ իբրեւ «արուական, իգական, անասնական, զրատական, գաղանական», մեղանչական լպիրջ մտածումներ՝ որոնք մարդ էակի ինկածութեան բարոյական օրինակներ են. որոնք այլեւս մարդը իր բանաւոր էակի բարձրութենէն կ'իջեցնեն անբան կենդանիներու շարքին, և որոնք կ'արդարացնեն Սաղմոսի խօսքը. «Մարդ ի պատուի էր և ոչ իմացաւ. հաւասարեաց անասնոց անբանից և նմանեաց նոցա»: Այս անասնական մեղաց պարզաբանումը կամ յիշատակումն անգամ կ'աղտոտէ միտքերը թէ՛ ըսողին և թէ՛ լսողին: Բաւ ըլլայ կարգաւ Պօղոս Առաքեալի առ Հռոմայեցիս գրած Թուղթի Ա. Գլուխի վերջին կէտերը, զաղափար կազմելու համար մարդկային այս ինկածութեան և համոզուելու համար թէ «Ոյք զայնպիսիս գործեն արժանի են մահու», «և զարքայութիւն Աստուծոյ ոչ ժառանգեն»:

Ի զիեքի եւ ի տուրնդեան. աղտոտ խորհուրդները իրենց անտեսանելի հանգամանքով իսկ մասնաւոր ժամանակի պէտք չունին. կրնան գործուիլ ամէն տեղ և ամէն տեղ. գիշերուան խաղաղութեան մէջ կամ ցերեկուան լոյսին և ամբոխին մէջ: — Երազական գիշուրեամբ եւ անբնական զարե աղտոտութեամբ: Մտովի գործուած սեռային մեղքերը մարդը ամենէն աւելի ապականող և զայն իր աստուածային պատիւէն, դիրքէն և կոչումէն իջեցնող մեղքեր ըլլալուն՝ աւելի մանրամասնութեամբ դրուած են «Զղջում»-ին մէջ: Ասոնք ոչ միայն կ'ապականեն մարդուն միտքը և կ'եղծեն Աստուծոյ պատկերը մարդուն մէջ, այլ անատակ կ'ընեն զայն բարձրագոյն իտէալներու, յառաջդիմութեան և բարձր

քաղաքակրթութեան: Մարդկային ընկերութեան համար ամենէն վտանգաւոր մեղքերն են ասոնք. ազգերու, պիտութիւններու և կայսրութիւններու անկման մէջ կարեւոր դեր ունին թուլութեան և ցանկական մեղքերու անձնատուր ըլլալը:

Իսկ նոզուով գործուած մեղքերու շարքը «Զղջում»-ին մէջ կը սկսի այսպէս. «Մեղայ զօրութեամբ հոգւոյս»:

Խորամանկութեամբ, որ նոյն է մտքի նեղութիւն մեղքին հետ, այս անգամ գործուած հոգիի կողմէ. ընկեր արարածին համար զաղտնի չարիք նիւթող հոգիի վիճակն է այս: Այս մեղքն ալ կը գործուի խաբրայութեամբ, կեղծաւորութեամբ, առանց ենթակային զգացնել տալու նիւթուելիք չարիքը: Նման խորամանկութեան յստակ օրինակը տունի փարիսեցիներ՝ երբ «առաքեցին (առ Յիսուս) դաւաճանս կեղծաւորեալս զանձինս առ արդարս ունել, զի ըմբռնեցեն զնա բանիւք. առ ի մատնել զնա պիտութեան և իշխանութեան դատաւորին» (Ղկս., Ի., 20): Եւ կայսեր տուրք տալու կամ չտալու հարցումը ըրին. «Վիտաց Յիսուս զխորամանկութիւն նոցա»:

Անզգամութեամբ. հոգիի այն վիճակը՝ ուր ենթական իր նիւթած չարութեան համար ոչ խղճահարութիւն կ'ունենայ, ոչ ալ մարդկային սովորական որեւէ զգացում (մեղքնալ, ամէնալ, ցաւիլ, եայն), Բարոյական և կրօնական լոյսէ զրկուած և խաւարած հոգիի վիճակն է անզգամութիւնը:

Յանգզութեամբ եւ երկչոտութեամբ. նկատելի է որ այստեղ հոգեկան մեղքերը կը թուուին զոյգ-զոյգ, իրենց երկու հակադիր ծայրայեղութեանց մէջ: Յանգզութիւն և երկչոտութիւն իրարու հակադիր հոգեկան վիճակներ են, երկուքն ալ դատապարտելի: Առաջինը չափ ու սահման չի ճանչցող համարձակութիւնն է, իսկ երկրորդը՝ բնաւ համարձակութիւն չունենալը: Յանգզութիւնը կրնայ յանդիլ անամօթութեան և անկրթութեան, և ֆիւսաներ պատճառել թէ՛ ենթակային և թէ՛ իր ընկեր արարածներուն: Երկչոտութիւնը կը յանգի անգործութեան և կը զրկէ ենթական բարիք գործելէ: Յանգզութիւնը ծնունդ է անզգամութեան և տգիտութեան, իսկ երկչոտութիւնը՝ խղճահարութեան և տգիտու-

թեան: Յանդգնութիւնը պէտք է չփոխել քաջութեան և արիւթեան հետ, որոնք առաքինութիւն են: ոչ ալ երկչոտութիւնը՝ բարութեան և խոհականութեան հետ:

Շոալլութեամբ եւ ժլատութեամբ. առաջինը ծախսելու մէջ չափ ու սահման չունենալն է. երկրորդը՝ բնաւ չծախսելն է մինչև իսկ բարի նպատակներու համար: Շոալլութիւնը աշխարհի հեշտութիւնները ազատ համարձակ վայելելու հոգեվիճակն է. ժլատութիւնը աշխարհի բարեքներն անգամ վայելելն ինքզինքը զրկելն է: Շոալլը վատնիչ և անառակ կեանք կ'ապրի. ժլատը կեանքի անմեղ վայելքներէն ալ կը զրկէ ինքզինք:

Զեղխութեամբ եւ անիրաւութեամբ. առաջինը մտնել է իր հարստութիւնը չար և փեսասակարնպատակներու համար. երկրորդը՝ ուրիշներուն ունեցածին տիրանալն է: Զեղխը ինքզինքը որովայնամոլութեան և հեշտախտութեան տուողն է. անիրաւը ուրիշի մը արդար վայելքը անոր ձեռքէն խլողն է:

Զարահաւանութեամբ, յուսահատութեամբ եւ քեռամտութեամբ: Առաջինը չար բաներուն անգամ զիւրաւ հաւատք ընծայելն է. երկրորդը բարի բաներէն իր յոյսը կտրելն է. իսկ երրորդը թերի, անկատար յոյս ունենալը, սկեպտիկ ըլլալն է: Զարահաւանը կը հաւատայ որ ծուռ միջոցներով կրնայ իր եաստիրական ու փառասիրական նպատակներուն հասնիլ. ուստի ինքզինք գործի կը լծէ և միջոցներու մէջ առանց խտրութիւն դնելու կը հետապնդէ իր չար նպատակին իրագործումը: Յուսահատը Աստուծոյ ամենակարողութեան վրայ վստահութիւն չունեցող մարդն է. արդարութեան վերջնական յաղթանակին մասին հաւատքը կորսնցուցած անձն է: Իսկ քեռամիսը հաւատքի ճամբէն յուսահատութեան ճամբան մտնելու վրայ եղող մարդն է:

Մարմնով գործուած մեղքերը գրեթէ բոլորն ալ ցանկական մեղքեր են. ուստի «Զղջում»-ի մէջ դրուած են այսպէս. «Մեղայ ցանկութեամբ մարմնոյս»:

Հեռութեամբ. զիւրին, հաճելի, մեղկ կեանքի մէջ ձեռք ձգուած հաճոյք: Պղերգութեամբ. անհոգ և անգործ կեանքի մէջ հաճոյք գտնել: Յօրանջմամբ բնոյ, ինքզինքը քունի հաճոյքին յանձնել և ծոյլ

ծոյլ յօրանջել: Շարժութեամբ մարմնոյս. մարմնական հաճոյք արտագրելու համար ֆիզիքական անպարկեշտ շարժումներ ընել: Զագրագործութեամբ ի պէս պէս ախս. զիջութիւն բտուածը այդ գաղբիլի ախտըն մէկն է: Հեռալութեամբ լսելացս. ցանկութեան ախտը ականջի խողովակով ըմպել: Հեշտ և ցանկաոթ ձայներու տրամագրելով լսելիքը: Յայրատութեամբ աչացս. ցանկութեան ախտ՝ գոր մարդ աչքով կը դահացնէ. կրքոտ նայուածք: Իզութեամբ ռնկացս. անձանթ թարոյական ախտ մը: Յանկութեամբ սրխս. սրտով անբարոյական բաղձանքներ սնուցանել: Պազոտութեամբ բերանոյս. տափօտ համբոյրներ փոխանակել: Անժովկալութեամբ, շուայսութեամբ և արբեցութեամբ. երեքն ալ կը նշանակեն կերութեամբ չափէն աւելի անձնատուր ըլլալ որմէ առհասարակ անբաժան է ցոփ և ցանկատէր կեանքը:

Ասոնք են առհասարակ այն մեղքերը՝ զորս մենք «Անեղ բնութիւն» ազօթատունին մէջ կը խոտտովանինք որ կրնանք գործած ըլլալ մեզով, հոգիով և մարմնով:

«Մի յիշե՛ր զմեզս իմ զառաջինս»:  
Մարդ իր զարձէն կամ գիտակցութեան գալէն առաջ, կամ մանկութեան ու երիտասարդութեան ընթացքին կամաւ կամ ակամայ գործած կրնայ ըլլալ մեղքեր, որոնց մասին կը խնդրենք որ Աստուած անյիշաչար ըլլայ: Եւ ասիկա՝ «Վասն անուան Քու՛մ սրբոյ»։ Քու սուրբ անունիդ սիրոյն: Երբ մենք զմեզ կը կոչենք «Քրիստոնեայ» կամ «Ժողովուրդ Աստուծոյ», մեր վրայ առած կ'ըլլանք Աստուծոյ անունը: Ոչ մէկ արատ պէտք է գայ Աստուծոյ անուն վրայ. ուստի կ'աղերսենք Աստուծոյ, որ եթէ մենք զուրկ ենք արժանիքէ և շնորհքէ մեր մեղքերէն սրբուելու, գէթ մեր վրայ դրուած Իր անունին սիրոյն զմեզ մաքրէ մեր բոլոր հին ու նոր մեղքերէն: — Կըրկնենք նոյնը մեր կարգին:

«Անեղ բնութիւն, մեղք գործեցի՝ Քեզի դէմ՝

Մեզովս, հոգիովս եւ մարմնովս:

Մի յիշե՛ր մեղքես առաջուան

Քու սուրբ անուանդ սիրոյն:

Եւ ողորմէ՛ Քու արարածներուդ, եւ ինձի՝ ծանր մեղաւորս»:

## ՏԻՐԱՄՈՐ ԻՍԿԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԻՒՆԸ

«Օրհնեալ ես դու ի կանայս»

(ՂԱՍ., Ա., 42):

Մարդ արարածի համար մեծութիւնը յարաբերական է, քանզի տիեզերքի մէջ իր ներկայութիւնը զգալի ընող բացարձակ Մեծն է անոր մեծութեան չափանիշը: Երբ Գերագոյն Մեծին հետ բաղդատենք պատմութեան մէջ մեծ ճանչցուած դէմքերը, անոնք անմիջապէս կը փոքրնան այս բարձր չափանիշին դիմաց: Միւս կողմէն սակայն անոնք կը մեծնան բաղդատմամբ հասարակ ու անձնակերպոն դոնհիկ կեանքով մը միայն գոհացող հարիւր հազարաւոր նիւթապաշտ ու աշխարհասէր մարդոց՝ որոնք չեն շարժիր երբեք դէպի վեր մագլցելու, ազատագրուելու համար ստորին ու գետնաքարշ իրենց միտումներէն:

Յիսուսի մայրը՝ Մարիամ, քրիստոնէական կրօնի պատմութեան մէջ մեծ դէմք մըն է, բացարձակ Մեծին մօտ և Անոր հովանիին ներքեւ ապրած ըլլալուն համար: Իր նկարագիրը բարձր է որովհետև Անտեսանելի Բարձրեալին հանդէպ ունեցած իր դիրքը ուղիղ և ներդաշնակ է: Այս իրողութիւնը բացորոշ կերպով ի յայտ կուգայ երբ ուշադրութեամբ դիտուի անոր կեանքը:

Տիրամօր մեծութիւնը կ'արտայայտուի նախ անոր մշտատե կուսութեամբը: Կուսութիւնը փնտռուած և յարգուած առաքինութիւն մը եղած է քրիստոնէութեան մէջ առաքելական դարէն սկսեալ: Հոգեբանական իրողութիւն մըն է որ կուսութիւնը ենթակային մէջ կը զօրացնէ նուիրումի բնազդը, և կը մշակէ ժուժկալութեան, զոհողութեան և համբերութեան նման գեղեցիկ առաքինութիւնները: Նոյնպէս կոյսը կամ կուսակրօնը, ծառայութեան գաղափարական ոգիով տոգորուած, կրնայ ինք՝ գինքը նուիրել իր նմաններուն՝ բացառիկ զոհողութիւններով, ինչ որ ինքնին թէ՛ բարոյական և թէ՛ ընկերային մեծ արժէք մը կը ներկայացնէ: Բայց և այնպէս, կուսութիւնը Տիրամօր մեծութեան միակ չա-

փանիշը չէ. քանզի նա մշտատե կուսութեան համար չէ որ մեծ եղած է, այլ մեծ ըլլալուն համար մշտատե կուսութեան առաջնորդուած է:

Ս. Կոյսի մեծութեան ուրիշ մէկ արտայայտութիւնն է իր վերափոխումը: Հին Եկեղեցիներու մէջ, Վերափոխումն Ս. Աստուածածնայո՛ւ անունը կրող տօնը Յիսուսի մօրը յատկացուած մեծագոյն տօնախմբութիւնն էր, ըստ որում Տիրամայրը մարմնով երկինք փոխադրուած է իր մահէն մի քանի օրեր յետոյ: Մեծութիւն մը միայն արժանի է Աստուծոյ քով փոխադրուելու: Հին Եկեղեցիներու մէջ ընդհանուր այս աւանդութեան կապակցութեամբ կը պատմուի թէ Բարթողիմէոս առաքեալ յուղարկաւորութեան հանդէսին չէր կրցած հասնիլ: Հետեւաբար վերջին անգամ ըլլալով իր յարգանքը մատուցանելու համար կը փափաքի տեսնել զայն: Երբ բոլոր առաքեալներ միասին գերեզմանատուն կ'երթան, Ս. Կոյսին մարմինը գերեզմանի մէջ չեն գտներ, և ատկէ եզրակացնելով կը խորհին թէ երկինք փոխադրուած ըլլալու է ան: Իսկ Բարթողիմէոս առաքեալն ալ միւթաբեղու համար, անոր կը շնորհեն Սուրբ Կոյսի մէկ կենդանապիրը՝ զոր ան Հայաստան կը բերէ ըստ ազգային աւանդութեան:

Աստուածածնայ Վերափոխման տօնը հին Եկեղեցիներու մէջ Օգոստոս 15ին կը կատարուի. իսկ Հայ Եկեղեցւոյ մէջ՝ Օգոստոս 15ի մերձաւորագոյն, այսինքն Օգոստոս 12-18ի միջև զուգադիպող Կիրակիին: ԺՖ. դարուն, Ս. Ներսէս Շնորհալի այս տօնը երեքօրեայ տօնախմբութեան իննօրեայ հանդիսութեան կը վերածէ ինչ որ կը շարունակուի մինչև օրս:

Մարիամի մեծութիւնը երևան կուգայ նաև իր Տիրամայր կոչումին մէջ. այս տիտղոսը և գիրքը իրեն կուտայ մեծ առանձնաշնորհում մը՝ զոր ոչ ոք կրնայ ետ առնել իրմէ: Այս տիտղոսը յիշուի երանելի գիրք մը տուած է իրեն կանանց դասակարգին մէջ, և այս իսկ պատճառաւ, Քրիստոնէական Եկեղեցւոյ պատմութեան առաջին օրէն սկսեալ, կնոջ գիրքը նաև զգալի կերպով բարձրացած է քրիստոնէական կրօնի քաղաքակրթութեան մէջ: Քսափէր ամէն անգամ որ կնկան մը կը հանդիպէր,

իր գլխարկը վար առնելով, յարգանք կը բարենէր զայն. երբ ասոր պատճառը հարցուցին, «աշխարհի Փրկիչը կնոջմէ ծնաւ» պատասխանեց։ Այժմ լուսաւորեալ երկիրներու մէջ իզական սեռը իր վայելած բացառիկ առանձնաշնորհումները կը պարտի Քրիստոնէական եկեղեցիին մէջ Ս. Կոյսին ունեցած այս բարձր դիրքին։

Որքան ալ վերոյիշեալ իրողութիւնները արտայայտեն, հաստատեն և շեշտեն Տիրամօր մեծութիւնը, սակայն իրականին մէջ և յեականին, անոր մեծութիւնը կը կայանայ իր ազնիւ և բարձր նկարագրին մէջ, որուն հետեանքով ինքզինք կուսութեան նուիրած և այդ պատճառաւ Տիրոջ Մայրը ըլլալու մեծագոյն պատիւին արժանացած է, և որուն իբրև արդիւնք ապականութիւն չէ տեսած, այլ վերափոխուած է։

Անհատի մը իրական մեծութիւնը իր նկարագրին մէջ կը կայանայ։ Թէև հիներու մօտ մեծութեան չափանիշը հարստութիւնը և աշնուական սերունդէ ծնած ըլլալը եղած է, սակայն այսօր ամէնքս ալ գիտենք թէ ասոնք մեծութեան իսկական չափանիշներ չեն։ Թէև այսօր իսկ կը յարգուին բարձր պաշտօններու տիրացածները կամ մտային առաջնակարգ կարողութիւն ունեցողներն ու քնական զեղեցկութեամբ օժտուածները, բայց դարձեալ առհասարակ ընդունուած է որ ասոնք ալ իսկական մեծութիւններ չեն։ Իրականին մէջ մեծ է այն որ մեծ հոգի կը կրէ եւ մեծ նկարագրի տէր է։ Մենք չենք ստորոգնահատեր հարստութիւնը, դաստիարակութիւնը, բարձր տիտղոսներն ու աստիճանները, մտքի կարողութիւններն ու ընդունակութիւնները. ասոնք փնտռուած առաւելութիւններ են և մեծ օգտակարութիւններ ալ կրնան ունենալ մարդկութեան. սակայն եթէ անհատը այս բոլորը ունենալով մէկտեղ չունենայ նաև մեծ սիրտ, մեծ հոգի ու ազնիւ նկարագիր, վերոյիշեալները մեծ արժէք չեն ներկայացներ։ Ծանօթ իրողութիւն է որ Յիսուսի մայրը հարուստ չէր քսակով, բայց հարուստ էր սրտով. բարձր դպրոց տեսած չէր, սակայն լի էր աստուածային խմատութեամբ։ Նա կը կրէր ազնիւ սիրտ ու վեհ հոգի։

Տիրամօր կեանքին մէջ ուշագրաւ յատկանիշներէն մին անոր մաքրակեցաղ ըլլալն

էր։ Կնոջ մը մտքի ու կենցաղի մաքրութիւնը ընկերական ու բարոյական աւելի մեծ արժէք կը պարունակէ իր մէջը քան անոր բարձրագոյն ընկերային յատկանիշները։ Մարիամ սրտով այնքան մաքուր և նկարագրով այնքան ամրիժ էր որ սրբութեան մարմնացում Աստուածորդին կրցաւ իրմէ ծնիլ։ Մաքուր կենցաղամարութիւնը, աստուած պաշտութեան իբրև անբաժան ընկերը, կնոջ մը լաւագոյն փառապսակն է։ Ս. Կոյրը լիովին ունէր ասոնք. ինչպէս նաև անոնցմէ անբաժան համեստութիւն, ազնւութիւն, խոնարհութիւն և զգաստութիւն, որոնք իբրև մէյ մէկ անգին գոհարներ՝ կը զարդարէին Ս. Կոյսի սիրտն ու հոգին, ու կը կազմէին իր իսկական մեծութիւնը։

Տիրամայրը այս բոլոր թանկագին գոհարներովը զարդարուած և իզական սեռի ամէն առաքինութիւններով օժտուած, իբր անարատ ու ամրիժ մէկը, մաքուր կենցաղի ցայտուն օրինակը կը հանդիսանայ Քրիստոնէական եկեղեցւոյ մէջ։ «Ձգասուք ինք եւ առաքինութիւն իրարու հետ այնքան նոյնացած են որ դժուար է զանոնք անջատել իրարմէ» կ'ըսէ հեղինակ մը. իսկ ուրիշ մը կը յաւելու. «Մտքի ու վարմունքի սքեւքիւնը կնոջ մը մեծագոյն փառքն է»։ Մարիամի կեանքին մէջ իրականութիւն մըն էր այս։

Տիրամօր կեանքին մէջ ուրիշ ուշագրաւ յատկանիշ մըն էր Աստուծոյ կարգադրութեանց հանդէպ անոր խոնարհ ու հնազանդ ոգին։ Երբ Աստուծոյ կողմէն յայտարարուեցաւ իրեն Տիրամայր ըլլալու աւետիսը, ինք կնոջական համեստութեամբ մը թէև վայրկեանապէս խոռովեցաւ ու զարմացաւ, «Զի՞քի լինիցի ինձ այդ» բառերու արտասանութեամբ, բայց քիչ յետոյ համոզուեցաւ և Աստուծոյ կարգադրութեան առջև խոնարհեցաւ, «Ահա առիկ կամ աղախին Տեառն» ըսելով։ Մարիամի հնազանդութեան սոյն ոգին ոչ թէ կեղծ համակերպութեան մը արդիւնքը, այլ իր բարեպաշտութեան հետեանքն էր։ Բարեպաշտութեան էական պայմաններէն մին է Աստուծոյ հետ համընթաց քալելը։ Մարիամ այս ճշմարտութիւնը լաւ ըմբռնած և իր կամքը Աստուծոյ կամքին հետ նոյնացուցած՝ իր ներքին գոհացումը Աստուծոյ հնազանդութեան մէջ կը փնտտէր։

Աստուծոյ հաւատալ իրեն համար դաւանանք մը չէր լուի, այլ Անոր վստահիլ և հնազանդիլ էր բառին բովանդակ առումովը: Քրիստոնեայ հեղինակ մը կ'ըսէ. «Իրական հնազանդութեան մէջ է նեմաբիս ազնուութիւնը»: Իսկ ուրիշ մը կը յայտարարէ. «Այսը մեզ հնազանդելու կ'առաջնորդէ, իսկ միւս կողմէն հնազանդութիւնը կ'օգնէ մեզի աւելի լուսաւորուելու»: Աստուծոյ կամքին գիտակցարար համակերպիլ Տիրամօր բարձրագոյն հաճոյքը կը կազմէր իր բարեպաշտիկ կեանքի մաքուր կենցաղին մէջ: Շատ մը մեծ մարդոց յաջողալից կեանքին զաղտնիքը արդէն Աստուծոյ հետ սոյն ներդաշնակ յարաբերութեան մէջ կը գտնուի: Կարելի չէ գաղափարական կեանք մը ապրիլ առանց բնական ու բարոյական օրէնքներուն հետեւելու և առանց Աստուծոյ ծրագրերներուն առջև խոնարհելու: Ըստ Կոմիւնիկիոսի, «սոնաբնութիւնը հաստատուն կռուան է բոլոր առաքինութեանց»: Ուրիշ բարոյախօս մը կ'ըսէ. «Վստահ ելեք բեմադր չի կրնար բան մը սորվիլ երէ նախապէս շտուգիլ խոնաբնութեան դասը»:

Յիսուսի մօրը մեծութիւնը որոշող ուրիշ կէտ մըն ալ անոր հիպար մայրութիւնն է: Ան իր գերդաստանէն ժառանգած լույսատկութիւններով, ցոյց տուած մաքուր կենցաղաւարտութեամբ և Աստուծոյ հանդէպ ունեցած խոնարհ ծաւալանդ սգիւով որքան բարձրացուցած էր իր նկարագրիւրը, նոյն համեմատութեամբ իր մայրական ամբողջ հոգածութիւնը և նուիրումը թափեց մանուկ Յիսուսին վրայ որ աշխարհի փրկիչն ըլլալու սահմանուած էր: Մեծ անձնաւորութիւններէն շատեր իրենց առաքինութիւններն ու բարի յատկութիւնները իրենց մայրերուն կը պարտին: Որովհետեւ մօր մը ծուկերուն առջև ընդունուած առաջին տպաւորութիւնները երբեք չեն ջնջւիլ անհատի կեանքին մէջ: Ըստ այս տեսակէտի, շատ փափուկ և շատ մեծ է մօր մը պաշտօնը. թերեւս արուեստագէտի մը զօրքը այնքան բարձր և այնքան համբերատար չէ որքան տիպար մօր մը պաշտօնը նկարագրի կազմութեան զօրքին մէջ:

Էմբրսըն կ'ըսէ. «Մարդիկ այն են՝ ինչ որ իրենց մայրերը կը կերտեն»: Նափօգէտնի տեսութեամբ, «Մանկան ապագայ նակա-

սաղիրը միշտ իր մօրը ձեռքն է: Ահա այս իսկ պատճառաւ Արքայազն Լիւիքըն ի լուր աշխարհի կը յայտարարէ ու կ'ըսէ. «Սա ինչ որ եմ եւ ինչ որ կը յուսամ ըլլալ իմ հրեշտականման մօրս կը պարսիմ»: Իսկ ծօրճ Հէրպերթ կ'ըսէ. «Մեկ հաս բարի մայր հաւիւր ուսուցիչ կ'արժէ»:

Ուստի կնոջ մը մեծագոյն կոչումը մայրութիւնն է. այն օր այս նուիրական պարտականութենէն կը խուսափի դասալիք կը նկատուի կեանքի պայքարին մէջ: Մարիամ իր կնոջական պարզ բայց ազդու ներշնչումով իր մայրական պարտականութիւնը լիովին կատարեց: Եւ դարէ ի դար երանելի կոչուելու արժանի եղաւ բոլոր ազգերուն կողմէ (ՂԿ., Ա., 48):

Եթէ Իսրայէլի պատմութեան մէջ Յայիլ անունով կենեցի Քարթրին կինը (Դատ., Ե., 24) իր ցեղի կիներուն մէջ օրհնեալ մէկը նկատուեցաւ իր հերոսական մէկ արարքին պատճառաւ, ուստի բոլոր իդական սեռի մէջ այդ օրհնեալ տիպարը կրելու շատ աւելի իրաւունք կը ստանայ Տիրամայրը՝ բովանդակ մարդկութեան փրկիչ մը աշխարհ բերած ըլլալուն համար: Մարդկութիւնը ինկաւ կնոջ մը պատճառաւ. բարձրացաւ դարձեալ կնոջ մը միջոցաւ: Այս գաղափարը շնչուած է շարունակաբար Աստուածամօր ընծայուած մեր շարականներուն մէջ:

Ոմանք մեծ կը ծնին, պզտիկ կ'ապրին. ոմանք փոքրիկ կը ծնին, մեծ գիրքերու կ'արժանանան լուր քախտի բերումով. իսկ ոմանք ալ իսկապէս մեծ կը ծնին, մեծ կ'ապրին և մեծ ալ կը մեռնին: Տիրամայրը այս տեսակ մեծ գէտքերէն է, և այս իսկ պատճառաւ օրհնեալ է և օրհնեալ պիտի մնայ աշխարհի բոլոր կիներուն մէջ:

ԳՐ. Ա. ՍԱՐԱՖԵԱՆ

Յրէզնօ, Գալիւմ.



# ՄԱՍՄԱՅ ՄԸՀԵՐ

(Դիւցազնավեպ)

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

## I

Օհանն ու Մըհեր յոգնած, պարտասած,  
Տակաւին Սասուն նոր էին հասած,  
Ու կը սպասէին որ խաղով - ծափով,  
Ժողովուրդն ամբողջ մեծով - պըզտիկով,  
Դար տանէր զիրենք յաղթական փառքով ...  
Նայեցան հեռուն անհամբեր, երկար,  
Դիմաւորութեան բայց եկող չըկար ...  
Շարունակեցին համբանին տըխուր,  
Օհանն առջեւէն, վիզը քիչ մը ծուռ:

Տեսան ժողովուրդն սուգի մէջ նորէն,  
Մըսրայ նոր Մելիքն, միւսէն անօրէն,  
Լըսելով որ ալ Սասունն է անտէր,  
Մեծ Կոսպատինի թոռներն էր զըրկեր,  
Որ եկեր նըստեր էին Լօռուայ դաշտ,  
Լուր էին զըրկեր որ խարճը պատրաստ  
Ըլլայ երբ հասնին - երեք-չորս օրէն -  
Թէ չէ պիտի գան ամբողջ կոտորեն,  
Կոտորեն պիտի թէ՛ մանուկ թէ՛ ծեր,  
Ու գերի տանին կիներ, աղջիկներ:

Օհան երբ լըսեց գոյնն նետեց իսկոյն.  
«Վա՛խ, քանդուեցաւ, ըսաւ 'Ջոջանց Տունն',  
«Ո՞վ պիտի հասնի մեզի օգնութեան,  
«Ձէ, եկեր - հասեր է 'Օրը Յասման'»: -  
Ի՞նչ պատահեցաւ քեզի, հօրեղբայր,  
Ըսաւ Մըհերն երբ Օհանը շրւար,  
Կեցած Սասունի բախտն այսպէս կ'ողբար:  
«Ըսէ՛, հօրեղբայր, ո՞վ է Կոսպատինն,  
Որ եկեր - նըստեր՝ մէջ Լօռուայ դաշտին,  
Լուր է զըրկեր մեզ՝ որ շուտով Սասուն  
Պիտի գայ, քանդէ - այրէ մեր տեղ - տուն:  
Դուն վերադարձիր անհոգ, անխըռով,  
Ես Լօռի կ'երթամ, դէ՛հ, մընաս բարով:  
Ինծի Լօռի համբան լոկ ցուցուր,  
Հօրեղբայր, որ ալ չըսպասեմ ես զուր.  
Երթամ ցուցնեմ թէ անտէր չէ Սասուն,  
Թէ Դաւիթները կուգան ու կ'երթան,  
Սասունը պիտի մընայ անսասան.  
Երէկ Դաւիթն էր պաշտպան այս երկրին,

Այսօր Մըհներն է. դեռ պիտի ծըլին  
Հազար ու հազար Դաւիթ ու Մըհներ,  
Որ Սասունն յաւէտ չըմընայ անտէր»:

— Մըհներ, դուն անփորձ մանուկ տակաւին,  
Անգէտ աշխարհի գէշին ու յաւին,  
Ի՞նչպէս պիտ' ելլես Մըսրայ զօրքին դէմ,  
(Ճիւղադ մ'ամէն մէկն փախած դըժոխքէն),  
Լոյսին մէջ անգամ կարծես մէկ-մէկ դեւ,  
Աչքերնին կըրակ ու դէմքերնին սեւ.  
Ճարպիկ, քաջ, խարդախ, խաբեբայ ու նենգ,  
Ոչ Աստուած ունին, ոչ խիղճ, ոչ օրէնք:  
Դուն անփորձ մանուկ մը, անօգնական,  
Զուկի մ'պէս իյնաս պիտ' անոնց ուռկան:  
Բայց պէտք է երթաս, չունինք ուրիշ ելք»:  
Յետոյ Մըհները օրհնեց, համբուրեց,  
Ըսաւ. «Սասունն աչքը քեզ' է յառած,  
«Բարի ճանապարհ քեզ' եւ բարի դարձ.  
«Ու հիմա լաւ ուշ ղիր իմ խըրատիս,  
«Զըլլայ թըշնամու հետ սեղան նըստիս.  
«Անուշ խօսքերով չըլլայ քեզ խաբեն,  
«Զըլլայ թողուս դուն որ ոյժըդ չափեն.  
«Եղիր միշտ պատրաստ, աչալուրջ, արթուն.  
«Ոյժիդ հետ խելքըդ գործածէ միշտ դուն.  
«Գիտցիր թ'առջեւդ վիհեր կան պահուած:  
«Քեզի պահապան Սասունի Աստուած,  
«Խաչ-Պատարագին քեզի օգնական,  
«Նեղութեանդ մէջ չըլլայ մոռնաս զայն»:

— Հօրեղբայր, ինձմով անհոգ եղիր դուն,  
Ու սիրտով հանգիստ վերադարձիր տուն».  
Ըսաւ Մըհներն ու Քուռկիկը քըշեց...  
Օհանը երկար դեռ հոն ըսպասեց,  
Մըհները մինչեւ որ անհետացաւ,  
Յետոյ գըլխիկոր ետ Սասուն դարձաւ:

## II

Փայլակի մը պէս Քուռկիկ Զէլալին,  
Մըհները հասցուց բարձրադիրք Լօռին.  
Վարը դաշտին մէջ ճերմակ վըրաններ  
Շարուած էին. ու Մըսրայ զինուորներ,  
Շըրջանակ կազմած վըրաններուն բով,  
Ծափ կը զարնէին երգով ու տափով,  
Բոշայ աղջիկ մը կը պարէր մէջտեղ...  
Մէկ կողմը կանաչ վըրան մը շըքեղ,  
Շուրջն որուն չորս սեւ զինուորներ պահակ  
Կեցած էին լուրջ, ձեռքերնին նիզակ:

Ձին բըշեց Մըհերը մըրրիկի պէս,  
 Կանաչ վըրանին մօտ, գոռաց այսպէս.  
 «Կոսպատ'նի ճևտեր, ելէք դուք իմ դէմ,  
 «Ելէք որ շուտով ձեր հաշիւն մաքրեմ»:  
 Չորս պահակները առջևը կեցան,  
 Միւս զինուորներն ալ շուրջն հաւաքուեցան,  
 Բոշայ աղջիկն ու պար ու երգ մոռցած,  
 Մըհերին քովն են, ամէնքն ալ ապշած,  
 Անմօրուք, անպեխ որ մանչն այդ յիմար,  
 Համարձակած է այսպէս Մահուան գալ:  
 «Դուրս ելէք» գոչեց Մըհերը կըրկին,  
 «Դուրս ելէք տեսնեմ մա՞րդ էք դուք թէ կին»:  
 Դադտնի մօտեցաւ մին պահակներէն,  
 Ու վիրաւորեց Բուռկիկը ոտքէն.  
 Նիզակին ծայրը ոտքին մէջ մընաց...  
 Մըհերը որպէս կորիւն մը կատղած,  
 Բըռնեց զայն նետեց խիճի մը նըման,  
 Ու քովիններն ալ. դիակներն հասան  
 երկիրը Մըսրայ. մարդիկ զարմացան,  
 «Երկինքէն» ըսին, «դիակ կը տեղայ»:  
 Միւս զինուորները երբոր այս տեսան,  
 Յիր ու ցան եղած ձըգեցին, փախան:  
 Մըհերը թողուց որ անոնք փախչին.  
 «Լուր տարէք» կանչեց, «Մըսրայ Մելիքին,  
 «Թ'ով գայ մեր երկիրն իբրեւ թըշնամի,  
 «Մըհերը պիտի զայն պատին զամի.  
 «Իսկ ով մօտենայ որպէս բարեկամ,  
 «Պիտի բաց զըտնէ մեր սիրտն ու սեղան.  
 «Հաշիւ ունինք լոկ ձեր ջոջերուն հետ,  
 «Պիտ' մարենք անոնց արեւն առյաւէտ»:  
 «Կոսպատ'նի թոռներ, ելէք իմ դիմաց»,  
 Վերջին անգամ մ'ալ Մըհերը գոռաց,  
 Փըչեց վըրանին՝ շունչովն իր ահեղ,  
 Վըրանը թըռաւ... ու տեսաւ այնտեղ,  
 Անկիւն մը շըւար, կարկամ, կըծկըւած,  
 Երկու կին, վախէն իրար փաթթըւած:  
 «Ձեր մարդէ՞րն ուր են» հարց տըւաւ Մըհերն,  
 Պատասխանեցին, դողալով, կիներն,  
 Թէ անոնք փախած՝ եւ իրենք են լոկ  
 Մընացեր այնտեղ անտէր եւ անօր:  
 Մըհերին սիրտը կասկածը մըտաւ,  
 «Բացէք ձեր դէմքը» կիներուն ըսաւ,  
 Եթէ տեսնեմ որ չէք խաբեր դուք զիս,  
 Կը ձըգեմ դառնաք ձեր հողը հանգիստ.  
 Մըհերը վերցուց քօղն անոնց դէմքէն,  
 Ու ետ քաշուեցաւ յանկարծ զըզուանքէն.  
 «Ձէ՞ք ամբնար դուք ձեր պեխ — մօրուքէն»  
 Ըսաւ ու թըքեց անոնց դէմքերուն:  
 Կապեց երկուքն ալ իրենց ձիերուն,  
 Առջևը ձըգեց ու բերաւ Սասուն:

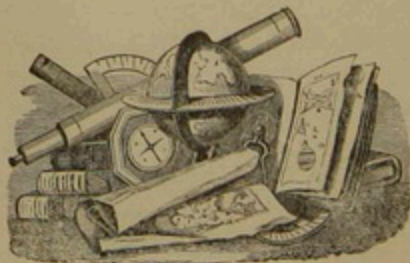
## III

Օհան երբ լըսեց Մըհերն յաղթական  
 Կը վերադառնայ, ելաւ այս անգամ  
 Սասմայ ջոջերը ամէն հաւարեց,  
 Վարդապետ, դըպիր, սարկաւագ, երէց,  
 Ժողովուրդն ամբողջ, թէ՛ պըզտիկ թէ՛ մեծ,  
 Իրեն հետ առած դիմաւորութեան  
 Գընաց Մըհերին, փառքով բերաւ զայն :  
 Մըհեր գերիներն յանձնեց Օհանին  
 Ի ըսաւ «հօրեղբայր, բու հըրամանին  
 Կը սպասեմ հիմա, ըսէ ի՛նչ ընեմ,  
 Ազա՞տ արծակեմ թէ չէ ըսպաննեմ» :  
 Օհանը մընաց պահ մը շըւարած,  
 Բայց մէկէն կարծես մեծ գիւտ մը ըրած .  
 «Ձէ, Մըհեր, ասոնք պէտք է որ փինչեմ  
 «Պատին, յաւիտեան հետքերնին ջընջենք,  
 «Որ լըսողները սարսափին, սոսկան,  
 «Ու չելլեն յանկարծ Սասմայ վըրայ գան» :  
 Եւ փինչեց զանոնք Մըհերը պատին,  
 Ու թողուց այնտեղ որ այդպէս սատկին :

«Հօրեղբայր, ըսէ, ուրիշներ ալ կա՞ն»,  
 Հարցուց Մըհերը, ու Ձէնով Օհանն  
 Պատասխանեց թէ երկու եղբայրներ  
 Ալ ունին անոնք . աւելի կատղած,  
 Աւելի հըսկայ, անգութ, անաստուած .  
 Պաշտպան են անոնք քաղաքին Մըսրայ .  
 Խօսքը բերանն էր երբ Մըհերն «Ահա  
 Ես կ'երթամ» ըսաւ, Քուռկիկը բըշեց,  
 Օհանը կանչեց «Տօ՛ Մըհեր, կեցիր,  
 «Կեցիր քեզ օրհնեմ յետոյ հեռացիր» .  
 Երկար կանչեց բայց Մըհեր չըլըսեց :

(Շարունակելի)

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ



## ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

### ՆԱՐԵԿԱՑՈՒ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ

Նարեկացու ստեղծագործություններն բովանդակություններն միանգամայն համապատասխան պոետիկական հնարան քննելից մեկն էլ հակադրություններն են։ Իբրև հանձարեղ բանաստեղծ Նարեկացին՝ ինչպես գրամատուրգիայի քննադատում Շեքսպիրը, լիբիկական պոեզիայում իր՝ իբրև մարդու ներքին աշխարհը ներկայացնում է յաճախ իրար հակասող երկու կողմերի անընդհատ պայքարում, որով և պայմանավորվում է խոհերի և զգացմունքների շարժումն ու առաջընթացը։ Դրականի և բացասականի հակադրությունների անվերջ մի շարք անցնում է պոեզիայի մինչև հակասությունների լուծումը, մինչև կողմերից մեկի յաղթանակը։

Քանի որ Նարեկի բովանդակություններն զարգացման մղվել ուժը պայքարն է, ապա դա արտայայտվում համար բնականաբար պետք է շատ մեծ տեղ բռնէին այդտեղ բանաստեղծական հակադրությունները։ Նարեկացին իրեն յատուկ բեղունությունը և գիտելիքի ահազին կարողությունը այս դեպքում ևս լի ու լի հանդէս է բերում։ Նա կարողանում է գտնել անհաշիվ քանակություններ հակադրի գրություններ, գաղափարներ կամ զգացմունքներ արտայայտող բառեր ու արտայայտություններ և գնել կողք կողքի։ Որքան բնորոշ է, օրինակ, հետևեալ հատուածը.

Այլ ես անպիտան յամենայնի,  
Եւ որքան բան զօր է պարսաւեալս,  
Որ մինչդեռ արբունս եմ՝ ճիւղեմ,  
Մինչդեռ զգաս երեւիմ՝ քմբիմ,  
Ի բարեպաշտելս իմում զայրակիլիմ,  
Մինչդեռ ալօրեմս՝ եւ վրիպիմ,  
Ի յընթանալս իմում՝ եւ կասիմ,  
Յարգարանալս իմ՝ եւ մեղանչեմ,  
Ի խաղաղանալս իմում ամբօխիմ։

(Բան ՀԱ. — Բ.)

Այսպէս՝ բանաստեղծի հոգին խաղաղուելու պահին իսկ վրդովւում է. բայց կարող է և երկուսի մի միտ ծալից սկսել, այսինքն հոգին վրդովուելու պահին իսկ խաղաղուել։ Նոյնը և միտ գրությունները։

Շատ են և այնպիսի դէպքեր, երբ նարեկացին դրականի և բացասականի միաժամանակ գոյությունն ու նրանց միջև եղած հակասությունը բացայայտում է իրեն և լսածուն կամ Քրիստոսին զանազան բաղձաթիւ առումներով հանդիպողերով։ Օրինակ՝ մի տեղ գրվելով Քրիստոսին, ասում է.

Որ ինձ անհնարն է, քեզ դիւրին է,  
Որ ինձ անհասն է, քեզ սահմանեալն է,  
Որ ինձ անանցն է, քեզ հալաւոր է,  
Որ եղիկոյս ինձ ծածկեցեալն է, քույր  
Երանուրեան մեծաւոր է։

(Բան ՆԷ. — Ա.)

Գեղարուեստական ներգործություններն մեծապէս նպաստում են նաև «Մատան Ողբերգություն» պոեմի տաղաչափական հարուստ կառուցուածքը և լիզուր խորքինակ ռճաւորութիւնն ու երանգաւորութիւնը։

Ամենից առաջ պէտք է ասել, որ ոչ մի վէճ չի կարող լինել Նարեկի չափածոյ լինելու մասին, մի բան, որն սպասելի կերպով ապացուցել է Մ. Արեղեանը։ Մինչև հիմա, այդ գրքի տողատուած հրատարակությունն չի եղել (\*), չնայած բանաստեղծի՝ շատ անգամ ասած այն որոշակի խօսքերին, ըստ որոնց նա իր ողբերը չափածոյ է գրել («Եւ գինչ է ինձ սակաւս և նուազագոյնս յօդի սահմանս կսկծելիս չափաբեականս, մինչ անցեալ է ըստ քանակութիւն և վրիպեալ ըստ բժշկութիւն») (Բան Ա. — Գ.)։ Նարեկացին իր պոեզիայում ոտանաւորի տարբեր չափերի գործածություններն մի գարմանալի բաղձադանություն է հանդէս բերել. հայ գրականության մէջ առանձին վերցրած որեւէ չափածոյ գրուածք այդ տեսակէտից չի կարող համեմատուել նրա գործի հետ։ Այդ բաղձադանությունը պատմականօրէն

(\*) Այս աշխատանքը հմտօրէն կատարեց Կ. Պոլսոյ հայոց Պատրիարք Գարեգին Արքեպս., իր հոյակապ աւտոմատիքական հրատարակութեամբ 1948/ին. Խմբ.

չատ նշանակալից է, եթէ նկատի առնենք, մանաւանդ, որ Նարեկացուց երկու դար յետոյ՝ նոյնիսկ Ներսէս Շնորհալին իր պոէմ-ները իրենց հազարներ չհասնող տողերով սկզբից մինչև վերջ գրել է նոյն չափով։

Գործածուող չափերի բազմազանութիւնը և յաճախակի փոփոխութիւնը Նարեկում, ի հարկէ, բանաստեղծի քմահաճոյքի կամ ձեապաշտական հակումների արդիւնք չեն։ ոչ ոք մեր միջնադարի գրականութեան պատմութեան մէջ Նարեկացու չափ ձևի գեղեցկութեան զգացողութիւն և ըմբռնողութիւն հանդէս չի բերել, հետեաբար, գուցէ և ոչ ոք նրա չափ գերծ չի ձեապաշտական գայթակղութիւններից։ Ռոմանտիկ չափի գեղեցկութեան ըմբռնումը Նարեկում գուրակցուած է բովանդակութեան հետ. Նարեկացու համար միշտ այն չափն է նախընտրելի, որի կիրառութեամբ չի ճնշուում, այլ ազատ արտայայտութիւն է գտնում բովանդակութիւնը։ Նա ոչ մի գէպքում չի զոհաբերում բովանդակութիւնը, չի կաշկանդում իրեն առանձին չափական շրջանակներով։ Այլ կերպ Նարեկը գեղարուեստական տեսակէտից չափազանց կը տուժէր, որովհետեւ այն մեծ և ուժեղ ներքին դրաման, որ ապրում է բանաստեղծը, այն անընդհատ փոթորկոտ ալեկոծութիւնների ենթակայ հոգին երբեք չէին կարող միապաղաղ սխիւմական-երաժըշտական արտայայտութիւն ստանալ։

Նարեկը գրուած է մեծ մասամբ ազատ ռոմանտիկներով. բանաստեղծը խառը գործածել է համարեա այն բոլոր ռոմանտիկ չափերը, որոնք յատուկ են հայերէն լեզուին, ըստ որում դրանցից շատերը՝ առաջին անգամ ինքը։

Բայց ինչպէս երաժշտական մեծ ստեղծագործութիւններում, այնպէս էլ Նարեկը, չնայած իր բոլոր ելնէջներին, լսողութեան համար մի միասնական ձայնական պատկեր է կազմում. նա ունի իր լէյտմոտիվը, որը կապում է մնացած մասերը իրար և ամբողջացնում՝ ուժեղ հետք թողնելով յիշողութեան մէջ։ Այդ մոտիվը առաջանում է նրանից, որ նրա խառը ռոմանտիկների կառուցուածքի մէջ իշխում են յամբ-անապետեան հնգադանկ անդամները։ Հնգադանկ անդամներով ռոմանտիկը Նարեկում

երբեմն գործածում է մաքուր ձեռք՝ կազմելով յամբ-անապետեան երկանգամ 10 վանկանի, եռանգամ 15 վանկանի և քառանգամ 20 վանկանի ռոմանտիկներ։ Այս երեք տեսակի ռոմանտիկներն էլ, որոնք առաջին անգամ հանդիպում են Նարեկացու մօտ, հայերէնի ամենաներածշտական ռոմանտիկներից են, և Նարեկում երբեմն ամբողջական հատուածներ են յօրինուած դրանցով։ Սրանցից ամէն մէկի համար մի-մի օրինակ բերենք.

1) 5 — 5

Եւ արդ ջուր կամաց / եւ կար արժատուաց՝  
Բեկուրեամբ հոգւոյս / մնացս լմամբ՝  
Խորակամբ արժիս / հեղեալ առաջի,  
Զմարգարէին / յիշեցուցանեմ ...

(Քան ԶԸ. — Ս.)

Այս չափով են պոէմի գլուխների կրկնուող վերնագրերը.

Ի խորոց արից / խօսք ընդ Ասուծոյ.

2) 5 — 5 — 5

Պարտուցն մխտալ / ճաղանդացն՝ նեպով /  
մեծաւ ի սուծի,  
Եւ ապիկար / մասնեալ անարժան / զոր-  
ծովս յիւաւի,  
Վասնիչ արբուցի / զանձուց կրկնադաս / եւ  
անբախելի,  
Պատասխանասու / մեծին ըմբոնեալ / ան-  
հրաժարելի ...

(Քան ԻԶ. — Բ.)

3) 5 — 5 — 5 — 5

Աւաղս ձայնից / լիւցնողաց // ի վողս  
ճնչոյս / խոռոս հնչի,  
Բազմահասուած / ետրիւն բնութեանս //  
ներհակ միմեանց / ի պատերազմի,  
Երկչոսութեամբ / կարծեաց վարանեալ //  
ամենայնիւ կայ / ի վճանգի։

(Քան ԻԶ. — Գ.)

Մի նմուշ էլ բերենք Նարեկացու այն-  
չափ սիրած խառը ռոմանտիկներից, որոնց  
մէջ իշխում են յամբ-անապետեան հինգ  
վանկանի անդամները.

Քանգի կամելով / ուժգինս ընթանալ / ընկ-  
լայ սասկապես,

5 — 5 — 5

Յայնչափին ձգտիլ / իմոյն ոչ հասի,

5 — 5

Ի մեծագոյն ամբառնալ՝ / ասուստս զլորեցայ,  
7 — 5

Երկնային ուղոյն՝ / անդնդոց մասնեցայ,  
5 — 6

Ի զգուշանալն առաւել՝ / յուեք վնասեցայ...  
7 — 5

(Բան ԾԵ. — Գ.)

Ի հարկէ, նարեկում պատահում են բազմաթիւ ուրիշ տեսակ կազմուած ոտանաւորներ էլ, բայց ոչ մի կասկած, որ քանադայի միջին և զգացմունքները բուն խոյանքներն ու մեծ բռնկումները իրենց ամենից յարմար ու թիմական — երաժշտական արտայայտութիւնը գտնում են հնգադանկ անդամներով հարուստ ոտանաւորներում, որոնք, նայած ներքին երաժշտականութեան պահանջին, լինում են երկանդամ, եռանդամ և քառանդամ:

Նարեկի երաժշտականութիւնն առանձնապէս ուժեղացնում են առողանութեան նշանները՝ երկարացման, չեղարի, հարցականների, ըստ յուզական բովանդակութեան պահանջի՝ ամենաառատ զօրծածութիւնը: Նարեկացին ոտանաւորի չափերի բազմազանութեան հետ միասին ամենամեծ վարպետութեամբ օգտագործում է և բառերի ու նախադասութիւնների շարադասութեան տուած հնարաւորութիւնները: Ոտանաւորի մէջ բառերն ու նախադասութիւնները յաճախ մերթ կոչական, մերթ բացազանչական և մերթ հարցական են: Ու երբ ամբողջական հատուածներ բաղկացած են որեւիցէ այդպիսի նախադասութիւններից և փոխ ի փոխ յաջորդում են իրար, ստացւում է զարմանալի ակնարկներ, չի յոգնեցնող, ընթերցողին միշտ էսթետիկական հաճութիւն մէջ պահող երաժշտական ուրիշ զգացում:

Եթէ բանաստեղծը ընկճուած հոգով թողութիւն է հայցում՝ ապա ոտանաւորում իշխում է երկարացման նշանը:

Մեղա՛յ երախեացդ մոռացութեան՝ վերսից մեղայ,  
Մեղա՛յ մարմնոյ ձեռն յոգի հարեալ՝ յիմարս մեղայ...  
(Բան ԻԷ. — Գ.)

Եթէ նա ի սպառ չի կորցրել յոյսը և

ապագայից ունի սպասելիք, ապա ոտանաւորում իշխում է հարցական նշանը:

Եթէ սեսից երբեք զամենախուր կերպարան հոգւոյս իմոյ ժպեցեալ:  
Արդեօք լուսնից ընդ ձայնի գուժիս անեհաց համբաւ ինձ առաքեցեալ:  
(Բան ԻԵ. — Գ.)

Եթէ նա համակուած է փրկութիւն ձեռք բերելու իր պահանջով՝ ապա նրա ոտանաւորում իշխում է կոչական նշանը՝ չեղար:

Խզեա՛ սուսերու յաղբական կեցադէն խաչիդ զցանցս վարմիս,  
Որ յամենայն կայից պաշարեն ի մահ զգերիս,  
Եւ հա՛ն ի յանդուր զոսս սասանեալ քիւր ընթացողիս,  
Բժեկեա՛ զհրաւապ ջերմական տոհմումս մղձկեալ արիս...  
(Բան Խ. — Գ.)

Բերում օրինակները միաժամանակ ցոյց են տալիս նարեկի երաժշտականութիւնն առաջացնող կողմերից ևս մի ուրիշը: Գա երբեք երբեք ոտանաւորի յանգաւորումն է: Նարեկացին սովորաբար գրում է անյանգ, և այդ համապատասխանում է տրամադրութիւնների արագ փոփոխութեան: Անշուշտ յանգաւորումը այդպիսի ծաւալուն պոէմում կը խանգարէր զգացմունքների արագ ու անմիջական դրսևորմանը: Բայց երբ նա հոգեկան որոշ գրութիւններ ընդգծելու համար կուտակումներ է ստեղծում, կամ պատահում է, որ որոշ ժամանակ տուեալ տրամադրութիւնը յարատեւում է նրա մէջ, այդպիսի դէպքերում նա յանգաւորում է բանաստեղծութիւնը, զրանով ուժեղացնելով տողերի ուրիշական միութիւնը՝ որով բովանդակութեան միասնութեան ըմբռնումը հեշտացնում է: Յանգաւորման դէպքում նարեկացին գերադասում է բոլոր տողերի նոյնական վերջաւորութիւնը: Բայց որովհետեւ շատ երկար չեն լինում յանգաւորուած հատուածները, զրա համար էլ նարեկում նոյնականութիւնը երբեք չի վերածուած բուն յանգաւորութեան (ինչպէս պատահում է Մագրիստրոսի և Շնորհալու մօտ) և երբեք լսողութեան համար ձանձրալի չի դառնում:

(Շարունակելի՝ 13)

Մ. ՄԿՐԵԱՆ

## ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

## ԽԱՌԱԲԱՍՏԱՅ ՎԱՆՔ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ. — Խառաքատայ վանքը կը գտնուէր Քաջբերունեաց կամ Արճէշի գաւառին մէջ, Ականց աւանին հիւսիս արեւելեան կողմը, Խառաքատ աւանէն ոչ հեռու: Նախապէս կը կոչուէր Սուխարայ վանք, կամ Արծուարեր Ս. Աստուածածին: Ունէր հոյակապ և պայծառաշէն եկեղեցի, կառուցուած յանուն Ս. Աստուածածնի: Վանքը իր ամենէն ծաղկեալ շրջանը բոլորած է ժե. դարուն: Յիշեալ գաւառին եպիսկոպոսը կը նստէր Խառաքատայ վանքը և կը նկատուէր նաև վանքին առաջնորդը: Ծանօթ անունները մեծ թիւ մը չեն կազմեր. — Փիրղալէմեան, Նօտարք, էջ 2, 49, 174:

Ա. — Վազար Առաջնորդ, 1325. — Սրուանծտեանց, Թ. Աղբար, Բ., էջ 332:  
Բ. — Խաչատուր Եպիսկոպոս, 1380? — Թ. Մեծօփեցի, էջ 37:

Դ. — Զաֆնոս Եպիսկոպոս, 1389-1400. — Թ. Մեծօփեցի Պատմութիւն, էջ 35-7. Յիշատակարան, էջ 54. Նօտարք, էջ 11, 49-50. Խաչիկեան, Յիշտ. ԺԴ. Դարի, էջ 629:

Իր ցուցմունքով, 1389ին, Սարգիս Վրդ. Սորբեցի կամ Ապրակունեցի, Խառաքատայ վանքին մէջ հաստատեց Դըպրեվանք մը, ուր ժողովունեցան աւելի քան 60 կարգաւորներ և ուսումնականներ, որոնք հետեւեցան իր դասախօսութեանց մինչև իր մահը (1401). — Ազգապատում, յօդ. 1368, 1380:

Ապրակունեցիի մահէն ետք իր աշակերաններէն խումբ մը, 12 հոգի, գացին Տաթևացիի մօտ իրենց ուսումը շարունակելու: Սարգիսի ուսումնասէր այդ սաներն էին, այբուբենի կարգով:

1. — Թովմայ Վրդ. Մեծօփեցի, բարունապետ և առաջնորդ Մեծօփայ վանուց (1411-† 46):

2. — Կարապետ Վրդ., առաջնորդ Խառաքատայ վանուց (Դ.):

3. — Ղազար Վրդ. Աղթամարցի, 1410. — Խաչիկեան, Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 105:

4. — Մարգարէ Վրդ. Վարազեցի, բարունապետ և առաջնորդ Վարազայ վանքի (1418-48):

5. — Մելքիսեղեկ Վրդ. Բերկրցի, առաջնորդ Յուսկան Որդւոյ վանքի (1414-1420):

6. — Մկրտիչ Վրդ. Հոգձեցի, 1409-

10. — Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 94, 105:

7. — Մկրտիչ Վրդ. Նահապետենց, վանահայր Մեծօփայ վանուց (1435-45):

8. — Մկրտիչ Վրդ. Օրբէլենց, Բերկրցի, վանահայր Յուսկան Որդւոյ վանքի (1418-39):

9. — Յակոբ Վրդ. Ովսանեացի, նշարարունապետ, † 1428. — Թովմայ Մեծօփեցի, էջ 43:

10. — Յովհաննէս Վրդ. Բաղիշեցի. — Թ. Մեծօփեցի, էջ 52. Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա. էջ 105:

11. — Յովհաննէս Վրդ. Փափշենցի. — Թ. Մեծօփեցի, էջ 52. Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 105:

12. — Սարգիս Վրդ. Մեծօփեցի, որդի Մարտիրոսի և Թամթայի, 1401-50. — Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 6, 94, 105, 650:

Դ. — Կարապետ Վարդապետ, 1401?-58, որդի Մարգարէի, եղբորորդի Զաքէոս եպիսկոպոսի, մօրեղբայր Ստեփանոս եպիսկոպոսի: Երուսաղէմ ուխտի եկած է 1416ին. — Նօտարք, էջ 20, 31, 49, 77, 153, 160, 174-5: Սիւրմէեան, Ցուցակ Զեռ. Եւր. Մասնաւորաց, Թ. 1, էջ 3: Խաչիկեան, Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 212, 549, 654:

Իր վանահայրութեան սկիզբի տարիներուն, Սարգիս Սորբեցիի մահէն ետք, չորս տարի, 1401-5, գպրեվանուց բարունապետի պաշտօնը վարեց Վարդան Վրդ. Հոգոցեցի: Լէնկիթիմուրի արշաւանքին պատճառով ապաստանեցաւ Սալնապատ և հոն վախճանեցաւ յաջորդ տարին (1406). — Թ. Մեծօփեցի, էջ 37, 49: Նօտարք, էջ 11-2: Զարբհանէլեան, Պատմ. Հայ. Դըպրութեան, Բ., 1905, էջ 152-3: Ազգապատում, յօդ. 1381:

Ե. — Յովնանէս Արքեպիսկոպոս, 1466-73. — Ոսկեան, Բ., էջ 409: Խաչիկեան,

ժե. Դարի Յիշտ., Մասն Բ., էջ 322 և 344:

Իր շրջանին իրեն միաբաններ յիշուած են, Տէր Յովանէս հերպետ, Տէր Սիմէոն փակակալ, Տէր Գրիգոր, Տէր Ներսէս, Տէր Յովսէփ, Տէր Իգնատիոս, Տէր Ստեփաննոս, Տէր Զաքէոս, Տէր Կարապետ, Տէր Յովանէս և Տէր Մկրտիչ. — Խաչիկեան, էջ 344:

Զ. — Սեփանոս Եպիսկոպոս, 1513-34. — Ոսկեան, Վասպուրականի Վանքերը, Բ., էջ 409, 410:

Է. — Մինաս Եպիսկոպոս, 1578-85. — Հանգ. Ամս., 1925, էջ 471-2: Աբմբատեան, Գեղարքունի, էջ 49:

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ. — Խառաքատայ Վանքը որով չափով ունեցած է նաև զըրչագրական արդիւնաւորութիւն: Մանօթ են հետեւել զրիչները:

Ա. — Սարգիս Կրօնաւոր, աշակերտ Յովսէփ Վարդապետի. 1325ին օրինակած է մէկ Գիրք ժե. Մարգարէից եւ Յոբայ. — Թ. Աղբար, Բ., էջ 331-2:

Բ. — Մխիթար Գրիչ, որդի Զօպանի և Թանճաթունի, աշակերտ Գրիգոր Վարդապետի. 1393ին օրինակած է մէկ Մեկնութիւն Զնգամասեցի, Վարդան Վարդապետի. — Խաչիկեան, Յիշտ. ժե. Դարի, էջ 606:

Գ. — Գրիգոր Վարդապետ, Գրիչ, 1391-1414, Խառաքատայ Վանքին մէջ օրինակած է:

1. — Ոսկեփորիկ, 1391ին, ի վայելու մն առաջնորդ Տէր Զաքէոսի. — Ոսկեան, Բ., էջ 400:

2. — Ժողովածու, 1400-1413ին. — Յովսէփեան, Յիշտ. Զեռ., էջ 521:

3. — Գիրք Հարցմանց, Գր. Տաթևացի, 1413ին. — Խաչիկեան, Յիշտ. ժե. Դարի, Ա., էջ 144:

Դ. — Գրիգոր Խլաթեցի, Մերենց, Նշ. Գրիչ, 1400ին, Սուխարայ Վանքին մէջ օրինակած է մէկ Մեկնութիւն Կարուղիկեայց, Սարգիս Վարդապետի, Ստեփանոս արեղայի ցանկութեամբ. — Խաչիկեան, Յիշտ. ժե. Դարի, էջ 627-9:

Ե. — Ներսէս Պատանի, Զարդանկարիչ, 1400-1413, եղբայր Վարպետ Յովանիսի:

1. — Խորան մը նկարած է, 1400ին,

Դր. Խլաթեցիի օրինակած Կաթողիկէ Թղթոց Մեկնութեան մէջ. — Խաչիկեան, Յիշտ. ժե. Դարի, էջ 629:

2. — Զարդապետ է 1400-1413ին Գրիգոր զրիչի օրինակած Ժողովածուն. — Յովսէփեան, Յիշտ. Զեռ., էջ 521:

Զ. — Յովհաննէս Քահանայ, Գրիչ, 1413ին օրինակած է մէկ Գիրք Հարցմանց, Դր. Տաթևացիի. — Խաչիկեան, Յիշտ. ժե. Դարի, Ա., էջ 145-6:

Է. — Յակոբ Վարդապետ, Գրիչ, 1414-25, եղբորորդի և աշակերտ Գրիգոր Խլաթեցիի: Օրինակած է:

1. — Մեկն. Աւետարանից Մատթեոսի, Դր. Տաթևացիի, 1414ին. — Խաչիկեան, Յիշտ. ժե. Դարի, Ա., էջ 165:

2. — Քարոզագիրք, Դր. Տաթևացիի, 1418ին, ի վայելու մն տիեզերաւոյս Կարապետ Վարդապետի. — Յիշտ. ժե. Դարի, Ա., էջ 212-3:

3. — Յայտաւուրբ, 1425ին. — Յիշտ. ժե. Դարի, Ա., էջ 329:

Ը. — Իգնատիոս Աբեղայ, Գրիչ, 1443-58: Խառաքատայ Վանքին մէջ օրինակած է:

1. — Մատեոս, 1443ին, տանուտէր Պապի խնդրանքով. — Յիշտ. ժե. Դարի, Ա., էջ 548-9:

2. — Մեկն. Կարուղիկեայց, 1454ին, Կիրակոս Աբեղայի ցանկութեամբ. — Նօտարք, էջ 174:

3. — Սաղմոսարան, Պատարագմատեոս, Ժամագիրք, 1458ին, Զաքարիա Վարդապետի համար. — Սիւրմէեան, Յուցակ Զեռ. Եւր. Մասնաւորաց, Թ. 1:

Թ. — Մելքիսեղ Քահանայ, Գրիչ, 1471-3, որդի Կարապետի և Խոնդրաթունի, աշակերտ Իգնատիոս Գրիչի, օրինակած է մասամբ,

1. — Աւետարան, 1471ին, Առնջեցի Գրիգոր Աբեղային համար: Նկարող Կարապետ. — Խաչիկեան, ժե. Դարի Յիշտ., Մասն Բ., էջ 322:

2. — Մայր Մատեոս, 1473ին, Ալէքսան տանուտէրին համար. — Նոյն, էջ 344:

Ժ. — Մարգարէ Աղղ. Արմիշեցի, 1531-6, Խառաքատայ Վանքին մէջ օրինակած է:

1. — Սաղմոսարան, 1531ին. — Ոսկե-

## ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

## ՓՈՔՐ ԿՈՐԻՒՆԻ ՀԵՂԻՆԱԿԸ

Կար ժամանակ մը երբ բանասէրները կ'ընդունէին թէ Փոքր Կորիւնը կը ներկայացնէր Կորիւն Վարդապետի հարազատ երկը, իսկ Մեծ Կորիւնը աւելի ուշ կատարուած խմբագրութիւնն էր (1)։ Անգրագոյն հետազոտութիւններով հաստատուեցաւ թէ սխալ էր այս կարծիքը։ Կորիւն Վարդապետի նախնական երկը Մեծ Կորիւնն էր, որ հետագային համառոտուած էր անծանօթ անձի մը ձեռքով, խորհնացիի Պատմութենէն պատուաստուած կարևոր ընդմիջարկումներով (2)։

Արդ, ո՞վ էր այդ անծանօթը որ Փոքր

(1) Կորիւն, Վենետիկ, 1894, էջ 6։

(2) Նորայր Բիւզանդացի, Կորիւն Վարդապետ, Տփղիս, 1900, էջ 397։

եան, Վասպ. Վանքերը, Բ., էջ 409-410։

2. — Սալմաստան, 1534ին, Աղթամարցի Գրիգորիս Կաթողիկոսին համար. — Հանդ. Ամս., 1915, էջ 27։

ԺԱ. — Թումայ Եղեգեցի, Ծաղկող, 1573ին ծաղկած է Աստուածատուր Արեղայի օրինակած Աւետարանը. — Ե. Հայեան, Յուցակ Զեռ, Վասպուրականի, Թիֆլիս, 1915, էջ 680։

ԺԲ. — Տիրատուր Արեղայ, 1578ին օրինակած է մէկ Աւետարան Տէր Գրիգորի համար. — Հանդ. Ամս., 1925, էջ 471-2։

ԺԳ. — Կարապետ Եպիսկոպոս, օրդի Գրիգորիի և Սայապուլթանի, աշակերտ Տէր Աստուածատուր քաջ քարտուղարի, 1585ին Արծուարեր Ս. Աստուածածնի Վանքին մէջ, նորոգած և կազմած է մէկ Աւետարան. — Սմբատեան, Գեղարքունի, էջ 48-9։

ԺԴ. — Գրիգոր Կրօնաւոր, 1613ին օրինակած է մէկ Գիբ Հարցմանց, Գր. Տաթևացիի. — Կար., Յուցակ Զեռ. Էջմիածնի, Թ. 831։

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ

Կորիւնի խմբագրութիւնը հրապարակ հանած էր։

Մեր մատենագրութեան մէջ ունինք նման պարագայ մը Սոկրատ Սքուաստիկոսի Եկեղեցական Պատմութեան վերաբերմամբ։ Այդ գիրքն ալ մեզի հասած է երկու տարբեր ձևերով, որոնք կը յորջորջուին Մեծ Սոկրատ և Փոքր Սոկրատ (3)։ Ասկէ մօտ քառորդ դար առաջ, Պրօֆ. Ն. Ազոնց յօդուածով մը ուղեց հաստատել թէ վերոյիշեալ Փոքր Սոկրատի հեղինակն էր Յակոբ Վրդ. Ուռհայեցի, վախճանած 1085 թուին (4)։

Այդ հաստատումը հիմնուած էր 1085 թուին Ուռհայի մէջ վախճանող Սանահնեցի կամ Քարափնեցի Յակոբ Վարդապետի (5) և Ուռհայեցի Յակոբ Վարդապետի (6) նոյնացման վրայ։ Միմիայն Այրիվանցի 641 թուականին ներքև ունի։

«Փրիւն Տիրակացի»։

«Յակոբ Ուռհայեցի արար զնոր թարգմանութիւն»։

Ազոնց կը գրէ. «Թիւը հարկաւ ճիշդ է, և այս է կարևորը» (7)։ «Ժամանակագիրը յայտնում է որ այս ինչ թուին Փրիւն Տիրակացիի թարգմանել է Սոկրատը և յիշում ի դէպ որ Յակոբ Ուռհայեցի արել է երկրորդ թարգմանութիւնը այսինքն Փոքր Սոկրատը» (8)։

Ազոնցի կատարած այս նոյնացումը ճիշդ է սակայն։ Յակոբ Ուռհայեցին տարբեր անձ է, Յակոբ Սանահնեցին տարբեր։ Միմիայն Այրիվանցի ճիշդ տեղը զետեղած է Ուռհայեցին ինչպէս կը հաստատուի Միսայէլ Ասորիի հետեւալ տեղիքով, Ասորոց ԶԿԶ և Հայոց ՂԳ = 644 թիւին ներքև։

«Ի սոյն ժամանակս էր սուրբ Վարդապետն Յակոբ Ուռհայեցին ի գաւառէն Անտիօքայ, որ ուսաւ լեզու և գիր յունարէն և երբայեցերէն, որ գնաց և եմուտ պատ-

(3) Հրատ. Մեսրոպ Վ. Տէր Մովսէսեան, 1897, Վաղարշապատ։

(4) Սիռն, 1936, էջ 300-304։

(5) Մատթէոս Ուռհայեցի, Երուսաղէմ, 1869, էջ 273։

(6) Միմիայն Այրիվանցի, Մոսկովա, 1860, էջ 50։

(7) Սիռն, 1936, էջ 300։

(8) Նոյն, էջ 301։

ճառաւ ընդ հրէութեամբն, և թարգմանեաց զծածուկան Հրէիցն յասորի լեզու: Եւ արար մեկնութիւնս բազում գրոց, և եղև եպիսկոպոս Ուռհայոյ ...»<sup>(9)</sup>:

Համեմատել նաև հետեւեալ հատուածը. «Զի յոլով զանազանութիւն գտանի յեւթանասնիցն թարգմանութիւնն, և զոր ունին Ասորիք, զայն որ Արգար արքայ ետ թարգմանել, և ստուգեաց Յակոբ Ուռհայեցի հնարիւք լեալ իբրև զմի ի Հրէիցն՝ զի մի՛ թագուսցեն զճշմարտութիւնն ի նմանէ»<sup>(10)</sup>:

Այս վկայութիւնները կը ցուցնեն թէ Միսիթար Այրիվանեցին «Յակոբ Ուռհայեցի արար զնոր թարգմանութիւն» ըսելով կը հասկնայ այս ասորի վարդապետին կատարած աշխատանքը, որ որևէ կապ չունի զայն կանխող «Փիլոն Տիրակացի» բառերուն հետ:

Հետեւաբար Սոկրատ Սքուստիկոսի Եկեղեցական Պատմութիւնը համառոտող անձը կը մնայ անյայտ:

Այժմ դառնանք Փոքր Կորինթին: Նկատելով որ Փոքր Կորինթի հեղինակը իր աշխատանքը կատարած է նոյն դիտումով և նոյն մեթոտով որ կը տեսնուի Փոքր Սոկրատի հեղինակին մօտ, մեզի շատ հաւանական կը թուի սա ենթադրութիւնը թէ Փոքր Կորինթի խմբագրութիւնն ալ գործն է այն հեղինակին որ կատարած է Փոքր Սոկրատի խմբագրութիւնը:

Մեր այս ենթադրութիւնը կը կարծենք թէ գոհացուցիչ կերպով հիմնաւորուած է հետեւեալ ասութիւններով, որոնք բնորոշ են Փոքր Սոկրատի և Փոքր Կորինթի խմբագրութիւնները յորինող առ այժմ անծանօթ հեղինակին:

1. — Սաղմոսիւք և օրհնութեամբք և երգովք հոգևորօք. — Փ. Սոկրատ, էջ 114: Փ. Կորին, էջ 42, 45:

2. — Ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեան. — Փ. Սոկրատ, էջ 114, 289, 485: Փ. Կորին, էջ 30, 40, 45:

3. — Լուսաւոր վարդապետութիւն. — Փ. Սոկրատ, էջ 209, 355, 418, 496, 501,

505, 523, 557: Փ. Կորին, էջ 7, 28, 34, 41, 43:

4. — Ի փառս և ի գովութիւն ամենասուրբ Երրորդութեան. — Փ. Սոկրատ, էջ 234, 325, 549: Ի փառս և ի գովեստ ամենասուրբ Երրորդութեան. — Փ. Կորին, էջ 36:

5. — Ի փառս և ի գովութիւն Աստուծոյ. — Փ. Սոկրատ, էջ 254, 291, 437: Փ. Կորին, էջ 35, 37, 42:

6. — Կուսութեամբ նահատակէր. — Փ. Սոկրատ, էջ 494: Կուսութեամբ նահատակեալ. — Փ. Կորին, էջ 36:

Մեր կարծիքով կարելի է որոշել նաև թէ այս երկու գործերէն Փոքր Կորինթի խմբագրութիւնն է որ կատարուած է առաջին անգամ: Այս կարծիքը կը հիմնենք սա իրողութեան վրայ, որ վերոգրեալ ասութիւններէն երկուքը կը պատկանին Մեծ Կորինթին, որմէ առնելով անծանօթ խմբագիրը կիրարկած է նախ Փոքր Կորինթի մէջ և ապա Փոքր Սոկրատի խմբագրութեան ժամանակ:

Ակնարկուած այդ ասութիւններն են.

Ա. — Սաղմոսիւք և օրհնութեամբք և երգօք հոգևորօք. — Փ. Կորին, էջ 42, 45: Սաղմոսիւք և օրհնութեամբք և հոգևոր բարբառով. — Մ. Կորին, էջ 42: Սաղմոսիւք և օրհնութեամբք և հոգևոր ցնծութեամբք. — Մ. Կորին, էջ 45: Խմբագրողին կատարած փոփոխութիւնը կը մատնէ ժամագիրքի մաղթանքին ազդեցութիւնը. «Սաղմոսիւք և օրհնութեամբք և երգօք հոգևորօք ...»<sup>(11)</sup>:

Բ. — Լուսաւոր վարդապետութիւն. — Մ. Կորին, էջ 7, 41:

Ուրեմն, վերոգրեալ տուեալներու համաձայն կը յանգինք սա եզրակացութեան թէ Փոքր Կորինթի խմբագրութիւնը կատարուած է նախ քան Փոքր Սոկրատի խմբագրութիւնը: Այս երկու երկերը գործն են միևնոյն անձին որ տակաւին կը մնայ անյայտ:

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ

<sup>(9)</sup> Միս. Ասորի, Երուսաղէմ, 1871, էջ 327:

<sup>(10)</sup> Նոյն, էջ 3-4:

<sup>(11)</sup> Տպ. Երուսաղէմ, 1915, էջ 135:

## ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

## ԲՐՄԱՀԱՅՔ

Շատ քիչեր տեղեկակ են Բրմաստանի հայ գաղութին: Հեռաւոր Արևելք մեր շրջապատյալի ընթացքին, երկիցս առիթ ունեցանք Բրմաստան այցելելու և ծանօթանալու Բրմահայերուն: Հետաքրքրական է իրենց պատմութիւնը, զոր ամփոփ կերպով կը ներկայացնենք:

Հայոց ազգեցուրիւնը. — ԺԵ. զարու վերջերը, հին Զուդայէն հայ վաճառականներ կը սկսին գաղթել Բրմաստան: Շուտով ազգեցիկ զիրք կը գրաւեն քաղաքական, բայց մանաւանդ առեւտրական ասպարէզին մէջ, այն աստիճան որ հետագային, երբ անգլիացիներ Բրմաստան կուգան, շատ կը նախանձին հայերուն:

1692ին, երբ բրմացիներ Մատրասի կառավարիչին ապրանքները փոխադրող նաւը կը գրաւեն, անգլիացիք հայերու միջնորդութեան կը դիմեն նաւը իր նաւաստիներով ազատելու համար: Այս առնչութեամբ, 1692-1697, երկու անգլիական պատուիրակութիւններ կը մեկնին Բրմաստան: Հայեր երկուքին ալ գործերը կը դիւրացնեն:

Պիգու քաղաքին հայերը, ըստ Sir Steynsham Master անգլիացիին, որ 1675-1680 թուականներուն Բրմաստան այցելած է Աւայի արքունիքին հետ յարաբերութիւն վերսկսելու, ամբողջ Բրմաստանի սուտակի (Ruby) վաճառականութիւնը ձեռք առած էին: Նոյն վկայութիւնը կ'ընէ նաև ուրիշ անգլիացի մը՝ Ալէքսանդր Համիլթըն, երբ 1709ին կ'այցելէ Բրմաստանի նաւահանգիստներէն Սիրեամբ:

1759ին բրմացիներ անգլիացիներէն կը վերադարձնեն իրենց կղզիներէն մին՝ Նեգրիս, և կը ջարդեն զանոնք: Յաջորդ տարին անգլիացիք կը ջանան հաշտուիլ բրմացիներուն հետ: Հնդկաստանէն Ուայթըր Ավզը կը ղրկեն անգլիացի բանտարկեալներուն ազատագրումը յաջողեցնելու: Ավզ

կը դիմէ Խոճա Գրիգոր Այվազ հայու միջնորդութեան, որ այն ատեն Ռանգունի մաքսապետութեան կարևոր պաշտօնն ունէր: Ան Այոմպրա թագաւորի խորհրդարանին մէջ ազգեցիկ անձ մըն էր և հետագային տիրացաւ Սիրեամբի կառավարչի պաշտօնին՝ որ տիրող արքայի անմիջական պաշտպաններէն մէկուն կը տրուէր, ընդհանրապէս անոր եղբօրը: Գրիգոր Այվազ, իր կառավարչի հանգամանքով, ցկեանս կ'ուսնենայ Սիրեամբի բովանդակ հարկերու եկամուտը: Ինքն է որ 1766ին կառուցանել կուտայ Ռանգունի հայոց առաջին եկեղեցին:

ԺԹ. զարու առաջին կիսուն, Բրմաստանի ամենէն նշանաւոր հայ նաւապետ վաճառականը հանդիսացած է Իշխան Սարգիս Մանուկեան: 1824ին, անգլիացիներու և բրմացիներու միջև եղած պատերազմին, ան հաշտարար դեր կատարած է: Ան ունեցած է բովանդակ Բրմաստանի ապրանքներու արտածման մենաշնորհը: Ռանգունի գետեզրին, Մանուկեան կառուցած է իր սեփական ապարանքը, որուն մի բաժինը ծառայած է իբրև իջևան զանազան ազգերու նաւապետներուն: Կառավարութեան մէջ շատ ազգեցիկ մարդ ըլլալուն պատճառաւ, ան բանտարկեալներ և նոյնիսկ մահուան դատապարտեալներ ազատած է:

Իշխան Մանուկեանի զաւակը՝ Յովհաննէս, Բրմաստանի վերջին երկու թագաւորներու օրով, Մինդուն Մինի (1853-1878) և Թիպոյի (1878-1885), Քալավունի (օտարներու նախարար) պաշտօնը վարած է, այսինքն ան եղած է միջնորդ օտար պետութեանց և Բրմաստանի արքունիքին միջև: Յովհաննէս Մանուկեան ունեցած է նաև Մանդլէ արքայանիստ քաղաքի խառն դատարանի դատախազի պաշտօնը:

Սոյն ժամանակաշրջանին, ճարտար հայ մը՝ Մկրտիչ Յ. Մինասեան, որ կ'իշխէր Բրմաստանի հարաւային գաւառներէն մէկուն վրայ և որմէ «արքան ուսանէր զքիմիայ, ջանայր յարծած փոխել զամենայն պղինձ տէրութեան խրոյս»: Մ. Մինասեան այնքան սիրելի դարձաւ Բրմաստանի արքային, որ «առաջին հանդիսացաւ ամենայն օտարազգի իշխանաց Բրմաստանի»:

Ուրիշ հայ մը՝ Խաչիկ Մանուկեան, Մինդուն Մին թագաւորին իր մատուցած

ծառայութեան փոխարէն կը ստանայ կեդրոնական Բրմաստանի քարիւղի հարուստ հանքերը:

1855ին, երբ անգլիական պատգամաւորութիւն մը Բրմաստանի Աւարապուրա մայրաքաղաքը կ'երթայ առեւտրական համաձայնագիր մը կնքելու, Մինհլայի հայ կառավարիչ Մկրտչեան զայն կ'առաջնորդէ արքունիք: Բրմաստան ապրող ուրիշ հայեր ալ կարեւոր դերք գրաւած են կառավարական և այլ պաշտօններու մէջ: Յիշենք կարեւորները. — Ռանգունի մէջ Մ. և Ն. Մանուկեաններ, Լ. Մարտինեան և Վ. Վրթանէսեան եղած են մաքսատան գլխաւոր պաշտօնեաներ, Յ. Եղիաւեան՝ կառավարական հարկահաւաք, Վ. Շիրխորեան՝ քաղաքապետութեան քարտուղար, Հ. Գրիգորեան՝ նաւահանգիստի գլխաւոր հաշուեքնիչ, Յ. Ծատուրեան՝ նաւահանգիստի ընդհանուր վերակացու և Համաշխարհային Բ. Պատերազմին՝ զնդապետ, Մ. Վրթանէսեան՝ նաւահանգիստի յանձնակատարներու վերակացու, Ա. Մեկքումեան և Մ. Նահապետեան՝ քաղաքապետարանի ճարտարագէտներ, Մ. Յովհաննէսեան՝ նաւամատոյցի օգնական ճարտարագէտ, Մ. Մինասեան՝ նաւամատոյցի ճարտարագէտ, Պ. Վրթանէսեան՝ ամբարտակներ և կամուրջներ կառուցանող ճարտարապետ, զաւակներէն մին՝ մեքենագէտ, միւսը՝ նաւահանգիստի յանձնակատար, Ս. Վրթանէսեան՝ համրաւաւոր մեքենագէտ և փոխադրութեանց յանձնակատար, Տ. Սաչատուրեան և Մ. Գալուստեան՝ ճարտարապետներ: Իսկ փաստաբաններէն՝ Վրթանէսեան և իր որդին՝ Յովհաննէս, Յորդանանեան և իր որդին՝ Պօղոս, Գրիգորեան և իր որդին՝ Ուիլիէմ, և Ս. Բաղրամեան: Մանղլէի մէջ՝ Յ. Մինասեան՝ քաղաքապետութեան գլխաւոր պաշտօնեայ, Իսկ Մեմիոյի մէջ՝ Գալուստ Սրգարեան՝ գատախաղ և քաղաքապետութեան անդամ:

Հայեր տիրացած ըլլալով Անգլիերէնի և Բրմերէնի, ազդեցիկ եղած են նաև իբրեւ թարգման: 1795ին, երբ զնդապետ Միքայէլ Սիմա Հնդկաստանէն իբրեւ զեւսական կը զրկուի Բրմաստանի արքունիքը, կը յիշէ Պապա Շին անունով հայ նշանաւոր վաճառականը, որ իրեն կ'ընկերակցի իբրեւ ուղե-

ցոյց և թարգման՝ իր առաքելութիւնը յաջողցնելու համար: Կ'արժէ հոս յիշատակել անգլիացի զեւսականի վկայութիւնը հայ թարգմանչի մասին. — «Պապա Շին ծնած է Բրմաստան՝ հայ ծնողքէ: Իր բարձր պաշտօնը (Ռանգունի մաքսապետ)՝ ձեռք ձգած է շնորհիւ առեւտրի մէջ իր ունեցած ճարտարութեան և գիտութեան: Պապա Շին ընդհանուր գիտութեամբ օժտուած մարդ մըն էր և բրմացիներէն կատարեալ գիտնական համարուած: Ան աւելի հմուտ էր եւրօպայի պատմութեան, քաղաքագիտութեան և աշխարհագրութեան՝ քան որեւէ Ասիացի մը ... »:

Կը մէջբերենք նաև Սիմա այլ մէկ վկայութիւնը՝ ուրիշ հայ թարգմանչի մը մասին. — «Անգլիերէնի հայ թարգմանը ... զերազանցօրէն յարմար մարդն էր գործին: Ան կը խօսէր, կը կարդար և կը գրէր շատ աւելի բարձր և սրակաւոր անգլիերէն՝ քան իմ ճանչցած ոեւէ անձ՝ որ Մեծն Բրիտանիա չէր եղած: Եղակի գործ մըն է հանգուցեալ պարոն Ուիլիէմ Ճօնսի «Տարերք Հնդկական Օրինացօր» թարգմանութեան առաջին վերածումը բրմական լեզուի: Երբ ես Աւարապուրա հասայ, հայը նոր աւարտած էր այդ գործը (թարգմանութիւնը) բրմական թագաւորին հրամանով:»

Ուրիշ հայ թարգմանիչներ ալ եղած են, ինչպէս Յակոբ Եղիազարեան՝ Ռանգունի գլխաւոր թարգմանը, Մկրտչեան և ուրիշներ:

Զինուորական ասպարէզի մէջ ալ կ'արժէ յիշատակութիւն ընել. — 1545ին՝ բրմական պալատական պահակազօրքը ունէր հայ զինուորներ, որոնք պատուոյ երկրորդ տեղը կը զբաւէին աւելի քան երեսուն ազգերու զինուորներէ բաղկացած պահակազօրնդին մէջ: Բրմաստանի Սինգու (1776-1782) թագաւորի պալատի պահակազօրքին զնդապետը յԱւայ, Գարրիէլ անունով հայ մըն էր, որ արքունիքին մէջ զաւագրութեան մը պատճառաւ նիկակահար եղաւ 1781ին: Համաշխարհային Բ. Պատերազմի ընթացքին, զնդապետ Յ. Ծատուրեան, Ազնաւուրեան եղբայրներ՝ Ռոպէրթ, Յովհաննէս, Արամ և Դէորդ բրմական բանակին մեծ ծառայութիւն մատուցած են: Դեսմոնթ Վրթանէսեան, որ այժմ Մոլմէն քաղաքը

կը գտնուի, սպայ է բրմական բանակի մէջ, իսկ Օ. Մինասեան՝ հազարապետ:

Կրօնական մարզին մէջ ևս հայոց գործունէութիւնը ի յայտ կուգայ, մանաւանդ կաթողիկոսներու առնչութեամբ: ԺԸ. դարու կիսուն, ականաւոր հայ մը՝ Նիկողայոս Աղալարեան, իր տիկնոջ Մարգարիտի հետ, Սիրեամի մէջ կաթողիկոսականացիներուն համար եկեղեցի մը կը կառուցանէ: Աղալարեան նիւթական միջոցներ ևս կը հայթայթէ եկեղեցիին կից տուն մը շինելու, որ ծառայէ իրեն դպրոց և եկեղեցականներու բնակարան: 1840ին, Բրմաստանի Բասին քաղաքի մէջ կաթողիկոսներ եկեղեցի մը կը կառուցանեն, որուն գետինը կը նուիրէ հայ մը՝ Յովսէփեան, որ նոյն քաղաքի մաքսապետն էր: Իսկ երբ 1858ին լատիններ Ռանգունի մէջ եկեղեցի կը շինեն, ամբողջ ծախքը հայ մը կը հոգայ. ան կը կտակէ նաև մեծ գումար մը՝ ապագային գործածելու եկեղեցւոյ վերանորոգութեան համար:

Հայ Նաւապետներ. — Բրմահայեր նաւային-առևտրական ասպարէզին մէջ կարևոր դիրք զբաւած են. դժբախտաբար այդ մասին լման տեղեկութիւններ կը պակսին: Ըստ Հարփի պատմիչին, Սիրեամի մէջ հայեր նաւաչինութեամբ կը զբաղէին: Հայ նաւապետներ առևտրական գործով ուղևորած են ամբողջ Մայրագոյն Արևելք, մինչև Փիլիպպան կղզիներ:

ԺԸ. դարու սկիզբը, Բրմաստանի յայտնի նաւապետ առևտրականներէն կը յիշուի Սոճա Սիմոն, որ իր գործին առնչութեամբ Սանէ թագաւորին համակրանքը շահի էր: Այս շրջանին, Յակոբ Եղիազարեան և Պապա Շին ունէին իրենց սեփական նաւերը և առևտուրով կը զբաղէին:

ԺԸ. դարու վերջը և ԺԹ.ի սկիզբը քանի մը հայ նաւապետներու անունները յայտնի են գերեզմանատանց տապանադրութիւններէն և այլ մանր յիշատակաւորաններէ: Այսպէս, Ռանգունի հայոց հին գերեզմանատունը թաղուած են հետեւի նաւապետները. — Հայրապետ Մկրտում, Շիրազեցի, մեռած 1811ին, Պետրոս Յովհաննէսեան (+ 1814), Յարութիւն Ղազար (+ 1817), Մանուկ Պետրոսեան (+ 1830),

Արքահամ Եսուգեան վաճառականը (+ 1840) և Ամարապուրացի Մարգար Դաւիթեան և իր հայրը՝ Սուքրտոս Սահակեան (+ 1850). Մանգլէէն՝ Աւգալ Գրիգոր Աղալարեան ևն.:

ԺԹ. դարուն, հայ նշանաւոր նաւապետ վաճառականներ հանդիսացած են Մանուկեանները: Յովսէփ Մանուկեան, որ ճանչցւած է Կապտան Մանուկ անունով, կը նաւարկէ Մայրագոյն Արևելեան երկիրներ, թէ՛ ճամբորդներ փոխադրելու և թէ՛ առևտուր ընելու: Իշխան Սարգիս Մանուկեան, զոր վերև յիշեցինք, եղած է նաև հանրածանօթ նաւապետ և Բրմաստանի ամենէն նշանաւոր հայը: Իր որդին՝ Գրիգոր իշխան, հօրը տեղը կը բռնէ և կը կարգուի հրամանատար և վերակացու արքունական նաւերուն:

ԺԹ. դարուն, Բրմահայեր ունեցած են «Յովսէփ Մանուկ», «Յովհաննէս Սարգիս», «Արա», «Արարատ», «Յովսէփ Աղալէկ», «Եղիաբէթ», «Տիգրան», «Ֆիլոքէնս Մանուկ» և այլ նաւեր:

Հայ առևտրական ընկերութիւններ և հաստատութիւններ. — ԺԹ. դարուն, Շաֆրազեան մեծահարուստ վաճառականը եղած է յանձնակատար և Ռանգունի առաջին պանդոկապետը. իր անունով ներկայիս «Շաֆրազ» փողոց մը կայ Ռանգունի մէջ:

«Բաղկասար և Ողիֆ Ընկերութիւն» Բրմաստանի ամենէն հին հայկական առևտրական տունն է, հիմնուած 1856ին: Մինչև Համաշխարհային Բ. Պատերազմի սկիզբը, այս ընկերութիւնը կը զբաղէր սեղանաւորութեան, նաւային, ածուրդի, ապրանքներու ներածման և արտածման, փոխառութեան և փոխատուութեան զանազան գործերով: Թէպէտ պատերազմի հետեւնէ քով իր կրած փնտններուն պատճառաւ կը սահմանափակուի իր գործունէութիւնը, սակայն ներկայիս նորէն Ռանգունի կարևոր առևտրական տուններէն է:

«Յարութիւնեան Ընկերութիւն». — Կը հիմնուի 1892ին և առաջինը կը հանդիսանայ բովանդակ Բրմաստանի երկաթուղինէրու ճաշարաններուն ուտեստեղէն և կերակուր մատակարարող: Ընկերութիւնը կը շարունակուի մինչև 1907:

«Նախապես եւ Մարտինեան Բնկերութիւն» — Կը հիմնուի 1900ին, Առաքել Մարտինեանի կողմէ, իբրեւ օգնական ունեւնալով Մեսրոպ Նահապետեանը։ Սոյն շինարարական ընկերութիւնը կառուցած է Ռանգունի և Բրաւստանի միւս քաղաքներուն ամենէն մեծ և փառաւոր շէնքերը, ճամբաները, կամուրջները, ջրանցքները, և այլն։ Այս ընկերութիւնը շինած է նաև մայրաքաղաքի Անկախութեան Յուշարձանը, կառավարական, զինուորական շէնքերը և օդակայանը։ Առաքել Մարտինեան հանրային գործոց ճարտարագէտ եղած է նոյնպէս։ Ինքն է որ առաջին անգամ Բրաւստանի մէջ հանքային գործատուն մը կը բանայ և «Burma Mines» ընկերութիւնը կը հաստատէ, որ յետոյ, 1916ին, «The Burma Corporation Ltd.» ընկերութեան կը վերածուի և որ իր կարգին կը հանդիսանայ աշխարհի ամենէն հարուստ արծաթի, կապարի և զինկի ընկերութիւններէն մին։ 1913ին, Կարապետ Յովհաննէսյանեան կը միանայ այս ընկերութեան՝ որ այնուհետև կը ձանչցուի A. C. Martin & Co. անունով։ Ներկայիս ընկերութիւնը ունի երեք տնօրէն։ Կարապետ Յովհաննէսյանեան և Մարտինեանի երկու զաւակները՝ Կարապետ և Յովսէփ։

Համաշխարհային Ա. Պատերազմէն առաջ, ուրիշ Մարտինեան անունով ընտանիք մը ունեցած է «Burma Lac Manufacturing» ընկերութիւնը, որ ամբողջ Բրաւստանի մէջ միակ շէշաքի ընկերութիւնը եղած է։

«Գասպարեան եւ Բնկերութիւն» — Հաստատուած է 1901ին, Արամայիս Տէր Գասպարեանէ։ Կ'արտածէ Բրաւստանի յատուկ ապրանքներ և կը ներածէ գլխաւորաբար շինանիւթեր, հիւսուածեղէն, ըմպելիքներ և քիմիական նիւթեր։ Ներկայիս ընկերութիւնը յաջողութեամբ կը շարունակեն Գրիգորեան եղբայրներ՝ Արշամ և Յովհաննէս։

«Continental Confectionery» — Հիմնուած է 1921ին, Յ. Եղիայեանի և Պ. Վարդանեանի կողմէ, և հետզհետէ Ռանգունի անուշեղէնի և խմորեղէնի մեծագոյն ընկերութիւնը հանդիսացած։ Թէպէտ փակ-

ուած է վերջին պատերազմին, բայց յետոյ վերարացուած է Լևոն Եղիայեանի կողմէ։ Ռանգունի հայեր ունեցած են նաև ուտեստեղէնի և խմիչքի վաճառատուններ, ինչպէս Union Stores, Dalhousie, Rangoon Stores, նաև կանանց զգեստ կարելու գործատուն մը՝ Lizette անունով, որ մայրաքաղաքին լաւագոյնը և ամենէն ժողովրդականն էր։ Մանգլէի մէջ, Գալուստ և Գէորգ Արզարեան եղբարք 1902ին շինութեանց ընկերութիւն մը կը հաստատեն, իսկ Վրթանէսեան՝ առևտրական տուն մը։ Մէյմիօյի մէջ, Համբարձում Վարդանեան 1919ին խմորեղէնի և անուշեղէնի մեծ վաճառատուն մը կը բանայ։ Վերոյիշեալ վաճառականական և շինարարական ընկերութիւններէն կը շարունակուին միայն Բաղդասարեանք, Մարտինեանք, Եղիայեանք և Գրիգորեանք։

Բացի առևտրական տուներէն, պանդոկապետութեան գործը Ռանգունի մէջ մեծ մասամբ հայոց ձեռքը եղած է։ Սարգիսեան համբաւաւոր պանդոկապետ եղբայրները Ռանգունի մէջ հիմնած են Upradis պանդոկը, Սինկափուրի մէջ՝ Բաֆլա, Սի Վիու և Կրովլընի պանդոկները և Պինանգի մէջ՝ Օրիենդալը։ Այսպէս, ԺԹ. դարու վերջը և Ի. Սկիզբը, Բրաւստանի և Մալայիայի ամենէն մեծ և փառաւոր հիւրանոցները հայերու սեփականութիւնն էին։ Ռանգունի մէջ հայեր ունեցած են ուրիշ մեծ և չքեղ պանդոկներ — Minto Mansions, Criterion, Metropole, Silver Grille, և այլն։ Ներկայիս միայն Strand-ի և Երկրորդ պատերազմէն ետք բացուած Cambawza հիւրանոցին տնօրէնութիւնն ու ղեկավարութիւնը հայոց ձեռքն է։

ԴԵՐԵՆԻԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

(Մնացեալը յաջորդիւ)



## ԵԹՈՎՊԻՈՅ ՆՈՐ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ

Եթովպական Ազգային Միաբնակ Եկեղեցին սկիզբի օրէն ի վեր ի հոգեւորս և ի վարչական հեթակայ եղած է Աղեքսանդրիոյ Ղպտի Պատրիարքութեան: Եթովպացի եպիսկոպոսներ ձեռնադրութիւն կը ստանային Ղպտոց Պատրիարքէն:

Վերջին ամիսներու ընթացքին, յետ խորհրդակցութեանց և տարակարծութեանց, Եթովպական Եկեղեցին համաձայնաբար Ղպտի Պատրիարքութեան հետ, ունեցաւ իր վարչական անկախութիւնը, միննոյն ժամանակ պահելով ի հոգեւորս հեթակայութիւնը Աղեքսանդրիոյ Աթոռին:

Բարեբախտութիւն մը եղաւ Աղեքսանդրիոյ Աթոռին համար քաւական երկար անորոշութենէ և տաղնապէ ետք ունենալ նորընտիր գահակալ մը: Նոյնքան ուրախալի պարագայ մը եղաւ նաև Եթովպիոյ Կայսրութեան այս ծաղկեալ շրջանին մէջ, Եթովպական քոյր Եկեղեցւոյ վարչական անկախութիւնն ու ինքնագլուխութիւնը, օժտումովը նորապսակ Կաթողիկոս Ապուլնա Պասիլիոսի:

1959 Յունիսի 28ին, Աղեքսանդրիոյ Ղպտի Պատրիարքութեան Մայր Տաճարին մէջ ի Գահիրէ, ի ներկայութեան Եթովպիոյ Վեհ. Կայսեր՝ Հայլե Սելասիլի, Եթովպական Եկեղեցւոյ պետ Ապուլնա Պասիլիոս ստացաւ Կաթողիկոսական ձեռնադրութիւն՝ ձեռամբ Ղպտոց նորընտիր Պատրիարքին: Ի շարս այլ հրաւիրեալներու, Հայ Եկեղեցին կը ներկայացնէր Եգիպտահայոց Առաջնորդ Գերշ. Տ. Մամբրէ Արքեպս. Սիրունեանը, որպէս ներկայացուցիչը միննոյն ժամանակ Արևելեան Միաբնակ Եկեղեցիներու հնազոյնին և գլխաւորին:

Ամենապատիւ Պասիլիոս Կաթողիկոսը Ատոռն-Ապապա վերադարձաւ Յուլիս 11ին: Մայրաքաղաքի օդակայանին մէջ կազմակերպուած էր պետական մեծաշուք զմաւորութիւն՝ ի ներկայութեան Ն. Կ. Վ. Եթովպիոյ Կայսրուհին, Գահաժառանգ Իշխանին, պետական և պալատական անձնաւորութեանց և բազմաթիւ հրաւիրեալներու: Հրաւիրուած ու ներկայ էր նաև Ե-

թովպահայ Գաղութի Հովիւ Հոգշ. Տ. Զաւէն Վրդ. Արղումանեան: Թնդանօթի 21 հարուածներ աւետեցին Կաթողիկոսի ժամանումը և պետական նուագախումբը նուագով զիմաւորեց զայն: Կաթողիկոսին կ'ընկերանային Երուսաղէմի Հապէշաց Եպիսկոպոս Գերշ. Տ. Ֆիլիբբոս Արքեպս. և Հարարի Եպիսկոպոս Գերշ. Տ. Թէոփիլոս Արքեպս.:

Դիմաւորութեան եկող քաղմութեան ինքնաշարժերու թափօրը, գլխաւորութեամբ Գահաժառանգ Իշխանի ինքնաշարժին, օրուն մէջ նստած էին Իշխանն ու Պատրիարքը, ուղղունցաւ Կայսերական Պալատ՝ ուր ընդունելութիւն մը ստրքած էր Եթովպիոյ Վեհ. Կայսրուհին: Պալատին մէջ խօսք առաւ Պատրիարքը և տեղի ունեցաւ պատուասիրութիւն: Ներկաներուն մէջ հայ գաղութը կը ներկայացնէր Հոգեւոր Հովիւ Տ. Զաւէն Վրդ. Արղումանեան: Համաձայն նախապէս եղած հրաւերի, նոյն խումբը յառաջացաւ դէպի Եթովպական Եկեղեցւոյ Կաթողիկոսարանը: Հոս ընդունելութեան կը նախապահէր Եթովպիոյ Գահաժառանգ Իշխանը: յետ պատուասիրութեան եղան ուղերձներու ընթերցում և շնորհաւորութիւններ:

Կիրակի, Յուլիսի 12ին, Տ. Պասիլիոս Կաթողիկոսը Ս. Պատարագ մատոյց մայրաքաղաքի Ս. Երրորդութիւն Մայր Տաճարին մէջ. ներկայ էին Եթովպիոյ Կայսրուհին, Գահաժառանգ Իշխանը, պալատական անձինք և եպիսկոպոսներ: Հայ գաղութէն ներկայ էր Տ. Զաւէն Վարդապետը: Նոյն օրը առաւտեան ժամը 10.30ին, Հայոց Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ մէջ, ի ժամ Ս. Պատարագի, ծանուցունցաւ հայ գաղութին մեր քոյր Եկեղեցւոյ իմաստուն Կաթողիկոսով մը օժտուած ըլլալու պարագան: Սըրտագին մաղթանքներ եղան որ Եթովպական Եկեղեցին, ըլլալով այլևս ի վարչական անկախ և ինքնագլուխ Եկեղեցի մը, ունենայ իր զործունէութեան բարգաւաճ շրջանը՝ Եթովպական բարեխնամ Կառավարութեան կողքին:

ԶՍԻԷՆ ՎՐԴ. ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ

Ասիս - Ապապա

## ՄԻՋ-ԵԿԵՂԵՅԱԿԱՆ

### ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ

### ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

(The World Council of Churches)

(Կազմութեան 10րդ տարեկարծին առթիւ)

(Շարունակութիւն նախորդ քիւէն եւ վերջ)

Նման աշխատանք մը կը նախատեսէ հետեւեալ յսակ արդիւնները. —

1. — Եկեղեցիին բերելիք նպատակը գիտակից քաղաքացիներ պատրաստելու մարզին մէջ:

2. — Քաղաքակրթութեան եւ ընդհանրապէս ճնշեալ երկրներու արդիւնները ընկերային նպատակներու եւ մարդկային արժեքներու վրայ:

3. — Քրիստոնէական պատրաստութիւնը գեղջկական կեանքի եւ գիւղերու կառուցման համար:

4. — Միջազգային օգնութեան խթանում ճնշեալ եւ ոչ-կազմակերպուած երկրներու հանդէպ:

Առման ծրագրին առաջադրած երկրորդ նիւթն է «Քրիստոնէաները եւ Ազգայական Դարձումը Պատերազմին Խափանումը»: Այս դժուարին պահանջը յարուցում է այն պատճառաւ որ կարգային ներկայ նուաճումները նոր կարողութիւններ ու կարելիութիւններ տրամադրած են «պատերազմի հարց»ին, որով քրիստոնէայ խիղճը չի կրնար խուսափիլ: Աս ծրագրին, այս հարցին պէտք է մօտեցնուի Քրիստոնէական Աստուածաբանութեան եւ բարոյագիտութեան անկիւնէն, միշտ սակայն խորհրդակցութեամբ գիտուններու, պատմաբաններու եւ քաղաքական ու գիտնական անձնաւորութեանց:

Եկեղեցիի քաղաքական ու աւետարանական գործունէութեան ուսուցման մէջ կարելու տեղ մը կը գրաւէ Քրիստոնէութեան յարաբերութիւնը ոչ-քրիստոնէայ կրօններու հետ: Ակնարկուած ժամանակակից կրօններն են Պոլսոյականութիւնը, Հինդուականութիւնը եւ Իսլամական կրօնը, որոնք

ոչ թէ ձեւական դժուարութիւններ են, այլ միլիոնաւոր ժողովուրդներու կեանքին վրայ ազդող եւ անոնց աշխարհայեացքը կերտող ուժեր: Այս հարցի ուսումնասիրութեան մէջ շեշտուած կէտն է Քրիստոնէայի հաւատքին ու Քրիստոսով եղած յայնուրեքան յարաբերութիւնը՝ ընդհանրապէս ընդունուած եւ կիրարկուած կրօնական հաւատքին հետ: Աւետարանական գործի ուսուցումը կը հետապնդէ առաւելաբար հիմնական սկզբունքներ իմանալով, որ քրիստոնէաներ, նպատակադրելով երեւան հանել այն հական 4 պարագաներն ու պայմանները՝ որոնցմով եկեղեցին պիտի կարենայ կրթիչ ու արդիւնաւոր դարձնել իր հիմնական պատրաստութիւնը:

Առման ծրագրին առաջադրած երրորդ նիւթն է «Եկեղեցւոյ Միութիւնը»: Այս հարցին առաջին եւ կեդրոնական սկզբունքն է յայտարարել թէ Քրիստոսի եկեղեցին ունի ՄԻԱԿ ԳԼՈՒԽ մը, իսկապէս եւ հապէս ՄԵԿ է, եւ թէ ամէն քրիստոնէայի պատրաստութիւնն է պայմարիլ ամէն անոնց դէմ՝ որոնք սխալ հասկացողութիւններով առաջնորդուած, եկեղեցւոյ միութեան հանդէպ անջատողական նկարագիր եւ գործունէութիւն կը ցուցաբերեն: Այս նիւթի ուսումնասիրութեան համար ծրագիրը հինգ հարցեր առաջարկած է. —

1. — Ի՞նչ է եկեղեցիին բնոյթը համաձայն Յիսուս Քրիստոսի եւ Ս. Հոգւոյն մասին ունեցած մեր վարդապետութեանց:

2. — Ի՞նչպէս կարելի է, պատշաճաբանաբար ընդմէջէն, ունենալ միասնաբար զԱստուած պատշտելու իմացումը, պատշտելու Արարիչ Աստուածը՝ որ Հայրն է բոլոր մարդոց:

3. — Ի՞նչ է ընդհանուր պատմութեան եւ բոլոր եկեղեցիներու կեդրոնական աւանդութեանց յարաբերութիւնը՝ առանձին ազգային պատմութեանց ու աւանդութեանց հետ:

4. — Եկեղեցւոյ միութիւնը՝ ո՞րքանով պիտի նպաստէ ընկերային, քաղաքական, ցեղային, ճնշեալ եւ մշակութային ազգայնութիւններու ընդհանրապէս:

5. — Ի՞նչպէս պէտք է ուղիղ վերաբերմունք մշակել եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի անդամ եկեղեցիները իրարու նկատմամբ:

Վերոյիշեալ հարցերու ուսումնասիրու-

քան համար զվառորաբար առիք բնծայած են շրջանային եւ ազգային խորհրդակցական ժողովներ. նման խորհրդակցութիւն մը տեղի ունեցած է Նոր Զեւանայի մէջ 1955ին, իսկ ուրիշ մը՝ Օպերլին Քոլենի մէջ, Միացեալ Նահանգներ, 1957ին, նիւր ունենալով «Մեր որոնած միութեան բնոյքը»: Ոմանք միութեան իրականացման համար օրպէս նախապայման կ'առաջարկեն վարդապետական հարցերու մէջ համաձայնութիւնը. ուրիշներու համար եկեղեցւոյ միութիւնը կը կայանայ եկեղեցիներու սրբազան խորհուրդներու հաղորդակցութեան մէջ, խառնաձայն եկեղեցւոյ հասարակաց կարգին վրայ: Տակաւին ուրիշներու համար հարազատ միութիւնը երեւան կուգայ եկեղեցիներու հասարակաց պարտականութեանց համագործակցութեան մէջ: Օպերլինի ժողովը աշխատեցաւ պատասխանել հետեւեալ հարցումներուն. —

1. — Վարդապետական հարցերու մէջ ի՞նչ չափի համաձայնութիւն էական է միացեալ եկեղեցւոյ մը համար:

2. — Եկեղեցւոյ Սրբազան խորհուրդներու եւ անոնց մասնաւորաբար նկատմամբ ի՞նչ չափի համաձայնութիւն էական է միացեալ եկեղեցւոյ մը համար:

3. — Ինչպէ՞ս կարելի է Քրիստոնեայ եկեղեցւոյ միութիւնը աւելի ազդեցիկ դարձնել:

Նման հարցերու ուսումնասիրութիւնը երեւան բերաւ որ կենսական տարբերութիւն կայ միութեան եւ միաձեւութեան մէջ մէկ կողմէն, եւ այլազանութեան եւ բաժանումին միջեւ՝ միւս կողմէն:

Դ. — ԱՇԽԱՐՀԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՈՒԹԻՒՆԸ. — Եկեղեցիներու Համաշխարհային խորհուրդը կ'աւրայայտէ «Տիեզերական» համագործակցութեան սկզբունքը, որմէ կը բխին շարք մը պարտականութիւններ՝ զրուած բոլոր քրիստոնեաներու ուսերուն վրայ, առանց ցեղի կամ ազգի խտրութեան: Ապագայ միացեալ եկեղեցիին ղեկավարողները պիտի ըլլան այսօրուան երիտասարդները: Ասոնց համար եկեղեցին տրամադրած է առիք եւ կարելիութիւն ամէն ամառ հաւաքուելու եւ միացեալ աշխատանքի լրծուելու: Տարին անգամ մը այս ձեւով զանազան երկիրներէ եւ զանազան եկեղե-

ցիներէ կը հաւաքուին անոնք, շաբաթներով կ'ապրին միասին, կը զբաղին ձեռային աշխատանքով, կ'աղօթեն եւ կ'ուսումնասիրեն միասնաբար իրենց հասարակաց հաւատքին իմաստն ու դերը: 1955ին, մօտաւորապէս հազար երիտասարդ — երիտասարդուհիներ մասնակցեցան նման հաւաքոյքներու, երեսուն տարբեր կեդրոններու մէջ, բաւական էր հաշիւներու վրայ, Եւրոպայի, Ասիայի եւ Հիւսիսային ու Հարաւային Ամերիկաներու մէջ: Անոնցմէ ամենէն յաշվառուականը Նորվեգիայից էր, ուր միջազգային քրիստոնեաներու խումբը օգնեց տեղացի ժողովուրդին համար եկեղեցւոյ մը կառուցման մէջ, ինչպէս նաեւ Քերկենեմի հաւաքոյքը Սուէր երկրին մէջ:

Երիտասարդներու գործունեութիւնը կը տարածուի նաեւ քրիստոնեայ հետեւորդներ շահանքով աշխատանքին մէջ, խորհրդակցական ժողովներու միջոցաւ: 1955ին Քենթրալըքի մէջ տեղի ունեցաւ ժողով մը՝ ուր Անկլիկան եկեղեցւոյ եւ Ազատ եկեղեցիներու պատկանող անգլիացի երիտասարդներ վիճաբանեցան եկեղեցւոյ միութեան հարցին շուրջ: Ուրիշ հանդիպում մը Պէրուի մէջ իրարու միացուց Մերձաւոր Արեւելքի Աւղափառ եւ Բողոքական եկեղեցիներու ներկայացուցիչները: Ուրիշ մըն ալ գումարուեցաւ Սպանիոյ մէջ, բողոքական երիտասարդներու համար:

Աշխարհական ներկայացուցիչներու տարբեր ժողով — հանդիպում մըն ալ գոյութիւն ունի, ըստ եկեղեցիներու Համաշխարհային խորհուրդի կանոնադրութեան, բաղկացած աստուածաբանութեան հետեւող ուսանողներէ, եկեղեցւոյ ծառայող մարդոցմէ, ծիսակատար պաշտօնեաներէ, բարոյիչներէ եւ քրիստոնեայ ընկերային կեանքը վարող անհատներէ: Նման Համաժողով մը կ'ընդունէ մօտ քսեսը նոյն պաշտօնը ունեցող մարդիկ եւ հասկցնել քե ինչպէս առօրեայ գործերու եւ հաղորդակցութեանց ընթացքին իսկ կարելի է աւելի ազդեցիկ դարձնել քրիստոնեայ հաւատքը: Այս տեսակի ժողովներու ծրագիրը ընդհանրապէս բաղկացած կ'ըլլայ առօրեայ պաշտամունքէ եւ Ս. Գրական ընթերցումէ:

Ե. — ԽՈՐՀԱՆՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆԸ. — Եկեղեցիներու Համաշ-

խարհային խորհուրդի վարչական կեդրոնը կը գտնուի ժընևեի մէջ՝ Զուիցերիա։ Աւստրալիացիներ կը տարուին գոյացնելու համար 750,000 Ամերիկեան տոլարի գումար մը, կարենալ կառուցանելու համար եկեղեցի մը, պաշտօնասուն մը եւ կազմելու համար գրադարան մը։ Ասիական երջանի գործունէութեանց համար Մասրաւսն է կեդրոնը, ուրկէ դիւրին է հաղորդակցութիւն մշակել փոքր եկեղեցիներու հետ, որոնց թիւը, որպէս խորհուրդի անդամ, զգալապէս կ'աւելնայ։

Նիւ Եորքի մէջ կայ Ամերիկայի երջանին պաշտօնասունը, որ կը միացնէ Միացեալ Նահանգաց 32 եկեղեցիները, եւ զանոնք մշտական հաղորդակցութեան մէջ կը պահէ ժընևեի կեդրոնին հետ։ Խորհուրդին գերաւորյն հեղինակութիւնը Պաշտամուտական Ժողովն է, կազմուած 162 եկեղեցիներու ներկայացուցիչներով, վեց տարին անգամ մը գումարելի։ Առաջինը տեղի ունեցած է Եւրոպայի մէջ, 1948ին. երկրորդը՝ Միացեալ Նահանգաց մէջ, 1954ին. երրորդը տեղի պիտի ունենայ 1960ին, հաւանաբար Ասիոյ մէջ։ Գոյութիւն ունի նաեւ Կեդրոնական Յանձնաժողով մը՝ բաղկացած 90 անդամներէ, որ տարին անգամ մը ժողով գումարելով կը վերահսկէ ու կը բնէ խորհուրդի կառարած աշխատանքները։

Խորհուրդի վարչական պիւնտէն 1956ին, չհաշուելով միջ-եկեղեցական օժանդակութիւնները եւ գաղթականաց յաւակցուած նպաստը, 453,000 Ամերիկեան տոլար էր, զոյացած՝ անդամ եկեղեցիներու վճարումներէն, համաձայն իրենց կարողութեանց։ Ամերիկայի եկեղեցիները հայրալքած են 310,000 Ամերիկեան տոլար։

Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդը իր գործով ցոյց կուտայ թէ գործնական միութիւն մը արդէն իսկ կայ եկեղեցիներու միջեւ. միութիւն մը՝ որ հիմնուած է մեր ՄիԱԿ Փրկչին հանդէպ մեր ունեցած հասարակաց հաւաստիին վրայ։ Նրեւան հանել այդ միութիւնը լաւագոյն ձեւով այսօր, եւ զայն խորացնել վաղուան համար, կեդրոնական նպատակն է ու գոյութեան իմաստը եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդին։

ՔԱՆԵՅ

ԶԱՒԷՆ ՎՐԻ. ԱՐԶՈՒՄԱՆՆԱՆ

## ՍՐՐՈՑ ՀՐԵՇՏՈՒԿԱՊԵՏՈՒՆ ԵՎԵՂԵՑԻ

ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՆԵՐ

ՍՐՐՈՒՆի անցեալ թիւին մէջ (էջ 137) համառօտակի նկարագրուած էր Ս. Հրեշտակապետաց Եկեղեցիի մէջ կատարուած ինչ ինչ նորոգութիւններ Տեսչին քանակով։ Այս նորոգութիւնները կարելի եղան նախաձեռնութեամբ հետեւեալ բարեպաշտ ազգայնացի։

Յ. Տ.

1. — Այբրի Տիկին Թրֆանտա Խաչատուրեան եւ զաւակուհիք, բնտանիքին հանգուցեալ հօր Արամ Խաչատուրեանի յիշատակին նորոգեցին Բանտին մարմարեայ յատակը եւ որմերը. բոս աշնն ալ յիշատակարան դրուեցաւ. նստիւթեցին՝ 40.000
2. — Տիար Վարդան Գրիգորեան՝ Պէյրութէն (100 Լիւր. Ոսկի) 11.200
3. — Տիար Յիւրիպ Մ. Տէրտէրեան՝ Հալապէսի Ամերիկայէն 10.000
4. — Տիար Լեւոն Դէորդեան՝ Պէյրութէն 5.000
5. — Բարեկրօն Խաթուն Մայրապետ 6.000
6. — Տիար Մելքոն Պապիկեան 5.000
7. — Տիար Լեւոն Թովսեան՝ Պէյրութէն (25 Լիւր. Ոսկի) 2.800
8. — Տիար Անդրանիկ Ստամպոլեան 2.000
9. — Տիար Արտաշէս Քասախեան՝ Պէյրութէն 2.000
10. — Տիար Վահան Ստիֆրէն՝ Կալիֆորնիայէն 2.000
11. — Հոգշ. Տ. Մեսրոպ Վրդ. Գրիգորեան՝ Լոնտոնէն 2.000
12. — Հոգշ. Տ. Միւսոն Ծ. Վրդ. Կրճիկեան՝ Նիւ Եորքէն (5 Տոլար) 1.950
13. — Հոգշ. Տ. Դիւս Վրդ. Նազգաշեան՝ Պէյրութէն (15 Լիւր. Ոսկի) 1.500
14. — Տիար Մանուէլ Համալեան՝ Հալէպէն (15 Սուր. Ոսկի) 1.500
15. — Տեառք Յ. Թապուրեան եւ Պ. Հինդլեան (3 մեղր 30 սմ. գորգ մը Աւագ Խորանի գործածութեան համար) 11.000

Ս. Հրեշտակապետաց Վանուց Տեսչութիւնը խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ վերոյիշեալ բարեպաշտ նախաձեռնութեան, որոնց նախաձեռնութեամբ կարելի եղաւ նորոգել Քրիստոսի Առաջին Բանքը։ Աստուած ալ իրենց սիրին համաձայն վարձատրէ զանոնք առատապէս հոգեւոր եւ մարմնաւոր պարգեւներով։

## ՏԱՐԵԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԴԻՐ

ԺԱՌԱՆԵՐԱՌՐԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ  
ԵՒ ԸՆԾԱԹԱՐԱՆԻ

Տեսուչ Տ. ԹՈՐԳՈՄ ՎՐԻ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ

1958 Յուլիս 18 — 1959 Յուլիս 16

Երուսաղեմի ժառ. Վարժարանի եւ Ընծայարանի Ամպլեթի հանդէսը եւ մրցանակաբաշխութիւնը տեղի ունեցաւ 16 Յուլիս 1959, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 7ին, Վարժարանի լսարանին մէջ, նախագահութեամբ Ս. Յակոբեանց Վանուց Ընդն. Գործոց Վարչ. Գեղ. Տ. Սուրէն Արեւադ. Փէմանեանի եւ ի ներկայութեան Միաբանութեան անդամներուն եւ հրաւիրեալ հասարակութեան: Ներկայ էր նաեւ Երուսաղեմի Վսեմ. Կառավարչի Փոխանորդ Համախ. Պէլ Խալաւ, իր Տիկնոջ հետ:

Հանդէսի Ա. Մասին մէջ, առակներէն կատարեցին խմբերը, արտասանութիւն եւ մանաւորաբար դաճամուրի նուագածութիւն: Տասնութէկ առակներ, երկրորդ տարին ըլլալով, մասնաւոր դասեր կ'առնեն դաճամուրի նուագածութեան, Երուսաղեմ Երուսաղեմի ռումբայի Պր. Վանէ Գալայանեանէ:

Հանդէսի Բ. Մասին մէջ, ժառ. Վարժարանի եւ Ընծայարանի Տեսուչ Հոգ. Տ. Թորգոմ Վրդ. Մանուկեանի տարեկան տեղեկագրի ընթերցումէն յետոյ, մրցանակներ բաշխուեցան իւրաքանչիւր դասարանի եւ գանազան նիւղերու մէջ յառաջագոյն առակներէն: Անոնք Նախագահ Մրցան Հօր, որուն փակման խօսքով եւ օրհնութեամբ եւ «Հայր Մեր» խմբական երգեցողութեամբ հանդէսը աւարտեցաւ ժամը 8.45ին:

## Հետեւեալն է Տեսչին տարեկան տեղեկագիրը.

Վստահ եմ թէ Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան ինչպէս նաեւ մեր ժողովուրդին մշտնջենական ու սրտին մէջ կարեւոր տեղ մը կը զբաւէ Երուսաղեմի ժառ. Վարժարանը եւ Ընծայարանը, արդար այն անկեղծութեամբ որ անոնք սերմնարանը կը կազմեն Աստուծոյ եւ Հայք եկեղեցւոյ հոգեւոր սպասարանները եւ Հայ ժողովուրդին հոգեւոր պաշտօնեաներն ու առաջնորդները պատրաստելու համար: Անցեալ տարուան իր առաջագրութեան համաձայն, Վարժարանի Տեսչութիւնը արամագրելի միջոցները գործածեց, որպէսզի աշակերտները աճին մարմնով, միտքով եւ հոգիով, եւ այժմէն ջանան իրենք զիրենք կառավարել, վարժուելով կարգապահութեան եւ օրէնքներու հնազանդութեան: Շնորհակալ պարտւում ըլլալ նախ Աստուծոյ, իր պարգեւած ֆիզիքական, արեւտեսական, իմացական եւ հոգեկան բարիքներուն համար, որոնց շնորհիւ կարելի եղաւ ծառայել եւ գործել իր անդամատանին մէջ: Ապա, գահաւանդութեամբ կը յիշեմ, տեսչութեանս երկրորդ տարուան այս տեղեկագրին մէջ, նիւթական եւ բարոյական օժանդակու-

թիւնը Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան Պատուարժան Տնօրէն Ժողովին, վարժարանիս ուսուցիչներուն, ուսանողներուն, պաշտօնեաներուն եւ բոլոր անոնց՝ որոնք ընդառաջած են իրենց եղած զիջումներուն կամ պատուէրներուն եւ սատարած են վարժարանիս յառաջդիմութեան: Աստուծոյ օրհնութիւնը կը մաղթեմ որ անպակաս լինի մեր ժողովուրդին այն զաւակներուն վրայէն, որոնք իմաստութիւնն ունին իրենց նիւթական բարիքներէն բաժին հանելու, տարեկան կանոնաւոր նուիրատուութեամբ, հոգեւոր եւ մշակութային այս Հաստատութեան:

**Փոխ Տեսուչ եւ Ուսուցչական Կազմ.** — 1958-1959 զգրոցական տարելըջանին ինծի գործակից Փոխ-Տեսուչ ունեցալ նախ Հոգ. Տ. Լեւոն Արդ. Արեւիկանը, որ առողջական պատահաներով հրաժարեցաւ 1958 Դեկտեմբերին, եւ ապա, Պատ. Տնօրէն Ժողովի որոշումով, Հոգ. Տ. Ներսէս Վրդ. Բապտիստեանը, որ կը շարունակէ նոյն պաշտօնը: Գահաւանդութեամբ կը յիշեմ երկու Փոխ-Տեսուչ Հայրերուն նախանձախնդրութիւնը, որով կը հակէին որ աշակերտները ըլլան աշխատասէր եւ կարգապահ:

Այս տարի ես, 10 հոգեւորական եւ 8 աշխարհական ուսուցիչներէ բաղկացած կրթական մշակներ, զիտակցութեամբ, սիրով, եւ Տեսչութեան հետ գործակցելու իրենց պատրաստակամութեամբ, զոհ եւ երախտապարտ կը թողուն զիս: Քիչ բացառութեամբ, անոնք կանոնաւորաբար ներկայ գտնուած են իրենց դասերուն եւ խղճմտօրէն աւանդած:

Ուսուցիչներուն հետ, բացի իւրաքանչիւրին զաստանդելիք նիւթին կազակցութեամբ ունեցած խորհրդակցութիւններէ, ունեցած ենք եօթը ուսուցչական ժողովներ, որոնց մէջ նկատի առած ենք իւրաքանչիւր աշակերտի յառաջդիմութեան ընթացքը եւ անոնց նկատարարին եւ ընդհանուր բարեկրթութեան հետ կապ ունեցող հարցեր: — Իւրաքանչիւր զաստանդելի յատկացուած է բարձրագոյն թիւ մը: Եւ զաստանդին բոլոր դասերուն տրուած բարձրագոյն թիւերուն ընդհանուր գումարը այնպէս մը կարգադրուած է որ հաւասարի 1000 թիւին: Իւրաքանչիւր զաստանդի համար անցման նիւթն է 60, հարիւրի վրայ: Նոյնը նաեւ, ընդհանուր միջինով զաստանդ փոխելու պարագային: Մրցանակաբաշխութեան առանձին, իր զաստանդին եւ մասնաւոր դասերու մէջ յառաջագոյն աշակերտը մրցանակ կը ստանայ, եթէ իր միջինը 100ի վրայ 75 կամ աւելի է:

**Թղթակցութիւն եւ Պարտուգր.** — Անցնող տարուան ընթացքին մօտ 150 թղթակցութիւններ կատարուած են վարժարանի նախկին աշակերտներու, պաշտօնական անձանց եւ Մարմիններու հետ: Իսկ ծնողներուն հաղորդած ենք իրենց զաւակաց անցեալ տարուան ամա-

վերջի քննութեանց, վերաքննութեանց, ինչպէս նաեւ այս տարուան կիսամեայ քննութեանց արդիւնքները:

Թղթակցութեանց և գրասենեակի այլ պարտականութիւններ, որոնք կարծուած են աւելի ժամանակ կը վառնեն, աւելի կանոնաւորութեամբ կատարուած են, որովհետեւ 1958 Նոյեմբերէն սկսեալ ունեցանք քարտուղար մը՝ որ օրական մասնաւոր ժամեր յատկացնելով հոգ կը տանի գրասենեակի գործերուն: Ներկայիս, Պր. Մովսէս Յովսէփեան ստանձնած է այդ պարտականութիւնը, զսասարկելով վարժարանիս գրադարանի բոլոր դասագրքերը և ընթերցանութեան գրքերը, իւրաքանչիւրին յատուկ քարտեր պատրաստելով և աշակերտներուն տրուած և ստացուած գրքերը առանձին տետրակի մէջ արձանագրելով: Նոյնպէս, առանձին թղթածրարներ պատրաստուած են նախկին և ներկայ աշակերտներու անունով, մէկտեղելով իւրաքանչիւրին վերաբերեալ վկայագրերն ու թղթակցութիւնները:

**Ուսանողութիւն և Ներքին Կեանք.** — 1958-1959 զարոյցական տարեմուտին, ժառ. վարժարանի աշակերտներուն թիւն էր 12, երկու դասարաններով, իսկ Ընծայարանի Սարկաւազաց թիւն էր 7, մէկ դասարանով: Ամեն Տ. Տիրան Արքեպիսկոպոսի անկողնակա կերպով երկրէս տարադրուելուն հետեւանքով ստեղծուած տաղնապին պատճառաւ, Պատ. Տնօրէն Ժողովը հրաժարեցաւ նոր դասարան մը աւելցնելու մտադրութենէն: Այնու հանգերձ, զիմուժ կատարող երեք նոր աշակերտներէն երկուքը զետեղուեցան Ընծայարանի, և մէկը՝ Ա. դասարանի մէջ: Տարուան ընթացքին, քանի մը աշակերտներ տուն ճամբուեցան առողջական, բնտանեկան և կրթութեան հանգէպ անոնց անտարբերութեան պատճառաւ: Անոնցմէ մէկը անձնուիրաբար կը ծառայէ Ս. Տեղեաց մէջ:

Անցնող տարեշրջանին, վարժարանիս ուսանողները կանոնաւորաբար կատարած են իրենց պարտականութիւնը, մասնակցելով ամենօրեայ պաշտամանց և Ս. Տեղեաց մէջ կատարուած արարողութեանց: Մեր պայմաններուն ներքեւ չափով կը ջանանք բարելաւ վիճակի մէջ պահել անոնց ֆիզիքական առողջական վիճակը: Այս նպատակին կը ձգտուին ամէն առտու արթննալին անմիջապէս վերջ կատարուած տաս վայրկեաննոց մարզանքները, նախաճաշին և յետ միջօրէններուն տրուած մասնաւոր ուտելիքը, ամէն կէսօր ճաշէն յետոյ իրենց ունեցած կէս ժամուան պարտադիր հանգիստը, և բժշկական մասնաւոր խնամքներէն զատ, վարժարանիս հիւանդանոցին և հիւանդապահներուն միջոցաւ տրուած գիւրութիւնները: Այս առիթը գնահատանքս կը յայտնեմ Բարեկէտրճ Սարգիս Սրկ. Պաղտատեանին՝ որ սիրայօժար կերպով բուսանձնած է հիւանդանոցի վերահսկողութիւնը,

օժանդակութեամբ աշակերտներէն նշանակուած հիւանդապահներու: Ֆիզիքական առողջութեան ստատրելու նպատակով, այս տարի ևս ազաբ ունեցան մարզանքի և խաղերու զասաւանդութիւն, Պր. Յովհաննէս Յովսէփեանի առաջնորդութեամբ, որ մրցումի խաղեր ևս կազմակերպեց ուրիշ խումբերու դէմ:

Բացի ամենօրեայ դասաւանդութիւններէն, վարժարանիս ուսանողներուն բարոյական և իմացական կրթութեան համար հետեւեալ ձեռնարկները կատարուած են:

Ա. — Ուսուցիչները, չարաթը երեք առաւօտ, քառորդ ժամ տեւող բարոյախօսութիւն կատարեցին, իւրաքանչիւրը ինք բնարկով իր շարթուան նիւթը:

Բ. — Երաժշտական ունկնդրութեան համար, ժամանակ մը փորձեցինք ժապաւէնի վրայ յայտագիրներ ապահովել և քլիփ-փփօրով նուագել: 1959 Մարտ ամիսէն սկսեալ ունեցանք ռաւիո - ժոկովիւմ մը, որ ներկայիս Տեսչարանի գրասենեակին մէջ կը մնայ, ուրկէ երկարածցուած բարձրախօսներ թէ՛ լսարանի և թէ՛ ձեմարանի սրահներուն մէջ, կարելի կը դարձնեն ունկնդրութիւնը երաժշտական կոտորներու: Ամէն ընթրիքէ յետոյ և ազատ ժամերուն կը նուագուին հայկական և դասական երաժշտութեան ձայնապնակներ: Կը յուսանք ձօխացնել ձայնապնակներու մեր հաւաքածոն, երաժշտասէրներու նուիրատուութեամբ:

Գ. — Վարժարանս ունի իր շարժանկարի ցուցադրութեան մեքենան, զոր օգտագործած ենք ցուցադրելով Ամերիկեան և Անգլիական գրադարաններէն ժօխ առնուած դաստիարակիչ ժապաւէններ: Իսկ քաղաքի մէջ ցուցադրուած ժապաւէններէն, աշակերտները ներկայ եղան Յիսուսի Կեանքը և երաժիշտ Վերտիկի Կեանքը ներկայացնող ժապաւէններուն:

Դ. — Աշակերտները ունեցած են խմբական երեք պոռոյտներ, դէպի Սողոմոնի Տաճար, Սամարիա և Պաղեստինեան Սերաստիայի աւերակներ, և ձէնին և Արարա:

Ե. — Բացի գրական երեկոյթներու մէջ իրենց ստանձնած բաժիններէն, աշակերտները կազմակերպեցին Կապանդի գիշերուան խրախանքը, և իրենց մասնակցութիւնը բերին Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Գողթն Գոսի կազմակերպած համերգին (Մարտ 7):

Զ. — Սարկաւազները ունեցած են իրենց կանոնաւոր հաւաքոյթները, ամէն Ուրբաթ գիշեր, Տեսչարանին մէջ, և ծրարած են Շարաթ գիշերներու դասախօսական և այլ երեկոյթներու յայտագրերը: Նոյն հաւաքոյթներուն մէջ, ոչ միայն նկատի առած ենք Սարկաւազաց կրթութեան, կենցաղին և պարտականութեանց հետ կապուած խնդիրներ, այլ նաեւ կատարած ենք խմբական ընթերցում: Այսպէս, կարգացած ենք Ամեն Տ. Տիրան

Արքեպիսկոպոսի պատրաստած «Պատարագա՝ մատոյց»-ին Մեկնութեան բաժինը, ինչպէս նաեւ անոր մէկ ընդարձակ աստուածաբանական գրութիւնը Քրիստոսախոսութեան մասին: Եւ Ֆիլիպոս Պրուքսի դասախօսութիւնները Քալոյսոսութեան մասին: Ամէն հաւաքոյթ կը ժաղկուի Ս. Կրքէն երկու գլուխ ընթերցումով: Սարկաւազները, կարգով պատասխանատու են նաեւ ձեւարանին մէջ այն ապակեղարանին, ուր փոքրիկ գրակալներու վրայ բացում էր պաշտօնական դասերը: Եւ որովհետեւ մեր վայրկեանի համար աչք մը նետեն, և այդ օրուան համար մտածականի նիւթ մը քաղեն: Պատասխանատու Սարկաւագը, ամէն օր նոր էջ և նիւթ պէտք է հայթայթէ:

Է. — Շարաթ երեկոյթներու յայտագրերը կազմուած են ըստ հետեւեալին. — Ուսանողներէն բաժին առած են և խօսքի մարզանք կատարած են, յաջորդաբար, Արամ Գալանձեան, «Գրիգոր Աստուածաբանի մասին»: Տրց. Զաւէն Գալայճեան, «Գրիգոր Պարոն Տէր և Շղթայակիր Պատրիարքներու մասին»: Տրց. Յարութիւն Աւետիքեան, «Փէ. Գարուն երկու կաթողիկոսութեանց յարաբերութիւնը երուստղէմի հետ»: Տրց. Վարդան Սրկ. Զաքարեան, «Վաղգէն Վեհափառի Յօդուներէն առիթով»: Տրց. Սիմոն Սրկ. Թաշատուրեան, «Դէորդ Ե. կաթողիկոսի կեանքը և գործը»: Տրց. Գառնիկ Սրկ. Զապարեան, «Կ. Պոլսոյ Աւետիք Պատրիարքի կեանքը»: Կայծակ Մահտեսեան, «Դէորդ Զ. կաթողիկոսի կեանքը և գործը»: Տրց. Զաւէն Գալայճեան, երկու անգամ, հարցումներ պատրաստած էր ապակեղարանին մէջ բացուած էջերէն քաղուած, որոնց պիտի պատասխանէին աշակերտները: Վիճաբանական երեկոյթ մը տեղի ունեցաւ, «Յաջողութեան գաղտնիքը կը կայանայ գործակցութեան և ոչ թէ մրցակցութեան մէջ» նիւթին շուրջ: — Իսկ ուսուցիչներէն դասախօսած են. Դեր. Տ. Շնորհք եպոս., «Թարգմանչաց յաջողութեան գաղտնիքը», և «Աստուածաբանական առաքինութիւններ» նիւթերու մասին: Հոգ. Տ. Անուշաւան Վրդ. Զղջանեան, Հրաշեայ Աճառեանի մասին: Հոգ. Տ. Կիւրեղ Վրդ. Գարեկեան, Առաջին Պատուիրանի մասին: Հոգ. Տ. Ներսէս Վրդ. Բաղդասեան, Օրթոտոքս եկեղեցիներու վարչութեան մասին: Տիար Մովսէս ճանոյեան, «Տճ. ձեռնարկը Երբ», «Երկրաբանական Հետախուզութեան նուիրուած Տարին»: Տիար Եղիա Տիգրանեան, Անգլիական Գրականութեան մասին:

Ը. — Ըստ նախընթացի, աշակերտները հագածու եղան իրենց յանձնուած պարտէզներու մշակման: Իսկ մեղուաբուծութիւնէն վաշիկեցինք ձեռք բերուած մեղրը:

Թ. — Թէև դասընթացքէն զուրկ, բայց աշակերտներու կեանքին մէջ շատ կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ զաշնամուրի նուագածութիւնը:

Տասնմէկ աշակերտներ մասնաւոր դաս կ'առնեն Տիար Վահէ Գալայճեանէն: Այսօր ականջալուր եղաք անոնց երկրորդ տարեկան հանգիստը ևս:

Այս է ա՛նա ժառանգաւորաց Վարժարանի ներքին կեանքին մէկ ուրուագիծը: Տեսչութիւն, ուսուցչական կազմ և ուսանողութիւն ու պաշտօնէութիւն, խոնարհաբար կուգան իրենց ջանքերուն արդիւնքը ներկայացնել Ձերդ Սրբազնութեան, Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան, Պատ. Տնօրէն Ժողովին և եկեղեցանուէր Ժողովուրդին, հաւատալով որ Աստուած պիտի զօրացնէ մեզ բոլորս, որպէս զի, հակառակ մեր առջեւ ցցուող դժուարութեանց, Հարունակներ ծառայել իր փառքին և Հայց. Ս. Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար:

#### Ս. ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ ԶԱՆԴԵՍ

##### Ս. ՅԱՐԳՍԱՆԶԱՅ ՆԱԽԱԿԹ. ԵՒ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ

Ս. Թարգմանչաց Նախակրթարանի և Մանկապարտէզի Ամսվերջի հանդէս տեղի ունեցաւ Կիրակի, 5 Յուլիս 1959, կէտէ վերջ ժամը 3.30-ին, Ժառանգաւորաց Վարժարանի բակին մէջ, նախագահութամբ Գեռ. Տ. Սուրեն Ս. Արեւիկ. Քէմանեանի:

Վարժարանի աշակերտներ լաւագոյն կերպով կատարեցին հանդիսական խմբերգներ, արտասանութիւններ, պարեր ու համախօսութիւններ:

Հանդէսի աւարտին, Նախագահ Սրբազան բաժնեց Մանկապարտէզէն 29 շրջանաւոր փոքրիկներու վկայականներ: — Հանդէս փակուեցաւ Նախագահ Ս. Հօր աղօթքով և օրհնութամբ:

#### Ս. ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ ԶԱՆԴԵՍ

##### Ս. ՅԱՐԳՍԱՆԶԱՅ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ՎԱՐՃԱՐԱՆԻ

Կիրակի, 12 Յուլիս 1959, Երեկոյան ժամը 6-ին, Ժառանգաւորաց Վարժարանի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Ս. Թարգմանչաց Երկրորդական երկուս Վարժարանի Ամսվերջի հանդէսը՝ նախագահութամբ Գեռ. Տ. Շնորհք Ս. եպո. Գալուստեանի և ի ներկայութեան Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան և Ժողովուրդի հոծ բազմութեան: — Հանդէսին յայտարար կը բաղկանար մանաւորաբար Շրջանաւոր Գասարանի և Երկրորդական կարգերու աշակերտներու կողմէ կատարուած բանախօսութիւններ, արտասանութիւններ և խմբաարտութիւններ ու խմբերգներ:

Հանդէսի երկրորդ բաժնին մէջ եղան հրամեքի խօսքեր ու երգեր՝ Շրջանաւոր Գասարանին կողմէ:

Ապա, Վարժարանին Տեսուչ Հոգե. Տ. Կիսեղ Վրդ. Գաբրիելյան կարգաց իր դպրոցական սարեկան ռեզե-կազիրը՝ ու կ'երեւի ստեղծ: Երկրորդական Վարժա-րանը այս տարի ունեւ 2 մանչ եւ 4 աղջիկ, վեց շրջանաւորներ, ռոսի հանդէպի աւարտին ստացան իրենց աւարտական վկայականներ: Վարժարանի բոլոր կարգերուն յառաջադէմ աւակներէն մեծահասակներու բաժնումէն վերջ, հանդէսը փակուեցաւ Գերե. Նախա-րան Սրբազան Հօր օրհնութեան խօսքով եւ աղօթքով:

## ՏԱՐԵԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՁԱՅ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ՎԱՐՃԱՐԱՆԻ

1958 — 1959 Տարեշրջանի

Դպրոցական Ամառվերջի այս հանդէպին առի-թով, պարտք կը դրանք Զեղ Երկրայացիներ 1958-1959 մեր դպրոցական տարեշրջանի կրթական — քարոյական — տնտեսական տեղեկագիրը:

Այս տեղեկագիրը կրնայ արժանանալ Զեր գնահատանքին կամ թերզնահատանքին. երկու պարագային ալ սակայն նկատի ունեցէք որ հա-մաձայն Աւետարանական ասացուածքին «Ժա-ռայք անպիտանք եմք. զոր ինչ պարտ էաք առ-նել՝ արարաք»: Հակառակ մեզ չըժապատող քա-ղաքական-տնտեսական աննպաստ պայմաննե-րուն, մեր համեստ ոյժերուն չափով ըրած ենք մեր կարելին: Ու ասոր համար նախ զոչուծիւն Աստուծոյ՝ որ տուիւն է բոլոր բարիքներուն, եւ ապա մեր, մեր պաշտօնէութեան եւ համայն ուսանողութեան շնորհակալութեան զգացում-ները Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան՝ որուն հոգեկան, քարոյական եւ տնտեսական բարձր ա-ռաջնորդութիւնը կարելի դարձուց 1958 - 1959 տարեշրջանի մեր կրթական կեանքն ու նուաճում-ները:

Աւան կրթական այդ կեանքին ու նուաճումնե-րուն զանազան մանրամասնութիւնները: —

**Աշակերտութիւն Վարժարանի.** — Տարե-շրջանիս աշակերտութեան թիւն է 380, որոնց 180ը մանչերէ եւ 200ը աղջիկներէ կը բաղկանայ: Այս աշակերտներէն 62ը (22 մանչ եւ 40 աղջիկ) հետեւեցան Երկրորդական Բաժնի դասընթացքնե-րուն, 224ը (106 մանչ եւ 118 աղջիկ)՝ Նախակրթ-թարանի դասընթացքներուն, իսկ 94ը (49 մանչ եւ 45 աղջիկ)՝ Մանկապարտէզի դասընթացքներուն:

**Ուսուցչական կազմ.** — Այս տարի ունեցանք 32 ուսուցիչ-ուսուցչուհիներու խումբ մը: Ասոնց ինը կը բաղկանայ մեր Միաբանութեան Եպիսկո-պոս եւ Վարդապետ Հայրերէն, որոնց անմարմ, պատրաստակամ եւ այնքան օգտակար ծառայու-թեան համար, Տեսչութիւն եւ աշակերտութիւն, ունինք շնորհակալութեան զգացումներ. իսկ մնացեալ 23ը աշխարհականներ են:

Շնորհակալութեան եւ գնահատանքի խօսքեր ունինք միայն մեր ուսուցչական կազմին, վասն զի ամբողջ տարի մը մենք վայելեցինք կրթական

այս աղնիւ մշակներուն համագործակցութեան, զօնոյութեան եւ անվերապահ նուիրումին ար-դիւնքները: Անոնք բոլորն ալ եղան մեր դպրո-ցական կրթական վաստակին լաւագոյն աշխա-տաւորները:

**Երթական-ուսումնական վիճակ.** — Նախըն-թաց տարիներու նման, այս տարի ալ մեր կրթ-թական-ուսումնական ծրագիրը ընթացք առա-նորք բաժանումներով. — Մանկապարտէզ՝ երեք դասարաններով, Նախակրթարան՝ վեց դասարան-ներով եւ Երկրորդական Բաժնի՝ հինգ դասարան-ներով:

Մեր Երկրորդական վարժարանը, որ իր կրթ-թական մակարդակով հաւասար է տեղւոյս կա-ռավարական եւ օտար Երկրորդական վարժարան-ներու կրթական մակարդակին, անցեալ տարի ունեցաւ 8 չըջանաւարտներ՝ որոնցմէ 7ը մաս-նակցեցան Գ. Ը. Է. ի (General Certificate of Edu- cation) քննութեան: Անցեալ Յունուարին ստա-ցանք քննութեանց վերջնական արդիւնքը՝ հա-մաձայն որուն մեր աշակերտները յաջող քննու-թիւն տուան եւ Գ. Ը. Է. ի վկայականին արժանա-ցած են հետեւեալ Ֆիւղերուն մէջ. — Հայրերէն, Անգլերէն, Արաբերէն, Մաթէմատիք, Բնագ. Աղ-գաց Պատմ., Բնագիտութիւն եւ Փիմիաբանու-թիւն: Այս արդիւնքը ինքնին՝ փաստ մըն է, թէ մեր դպրոցը օրինակելի Երկրորդական վարժա-րանի մը կրթական մակարդակին հասած է: Այս տարի եւս մեր չըջանաւարտ սաները (6 հոգիներ) մասնակցեցան Գ. Ը. Է. ի քննութեանց: Արդիւնքը յայտնի կ'ըլլայ յառաջիկայ Յունուարին:

Ոչ մէկ հիշք խնայեցինք որ Երկրորդական վարժարանին հետ Նախակրթարանն ու Մանկա-պարտէզն ալ պահեն իրենց համապատասխան կրթական մակարդակը: Այս տարի, երբ իր լրու-մին հասած է 1953էն առդին հետզհետէ կազմա-կերպուող Երկրորդական վարժարանի մեր ձեռ-նարկը, մեր լայն ու չաղրութեան առարկան ըրինք Մանկապարտէզը: Աշխատեցանք փոքրիկներուն համար ստեղծել դպրոցական հանգստաւէտ պայ-մաններ եւ հաճելի միջոցաւոր, որպէսզի փոքրիկը հաճոյքով դպրոց գալէն վերջ, մանաւանդ հա-ճոյքով եւ զիւրագոյն ձեւերով իւրացնէ իրեն ջամբուելիք գիտութիւնը: Ունեցանք մեծ թիւով նոր խաղալիքներ, որոնց միջոցաւ պզտիկը, զուարճանալէ անդին, շատ զիւրութեամբ պիտի սորվի թուաբանութիւնն ու տարրական իրադի-տութիւնը. տակաւին խաղալիքներ՝ որոնք պիտի օժտեն փոքրիկի մարմնակրթականը. յետոյ մեծ չափով զուեւաւոր, հետաքրքրական, վառվռուն պատկերներ՝ որոնց ներկայացուցած տեսարան-ներուն ընդմէջէն պզտիկը զիւրութեամբ պիտի սորվի կրօն, իրադիտութիւն եւ այլ գիտելիքներ:

Նկատելով որ մեր ծնողները սխալը կը զօր-ծեն իրենց երեք տարեկան փոքրիկները առաջ-նորդելու օտար վարժարաններ, պարզապէս անոր համար որ մենք չունենինք անոնց յատուկ դասա-րան մը, տարեակիդրին մեր Մանկապարտէզին վրայ աւելցուցինք դասարան մը եւս, 3-4 տա-

րեկան պղտորվելներու յատուկ, և այս ձևով առաջքը առինք վերոյիշեալ անպատեհութեան:

Այս տարի ևս մեր վարժարանէն ներս ուսուցուեցան 3 լեզուներ՝ Հայերէն, Արաբերէն և Անգլերէն: Նկատի ունենալով մեր երկրին մէջ Արաբերէնի անմիջական անհրաժեշտութիւնը, մասնաւոր հետաքրքրութեամբ հետեւեցանք Արաբերէնի ուսուցման, նոյն ատեն աւելցնելով Արաբերէնի պահերը: Այս տարի Արաբերէնի նոր դասընթացք մը հաստատեցինք նաև Մանկապարտէզի մագիլի դասարանին համար ևս. իսկ Արաբերէն և Անգլերէն լեզուներու խօսակցական վարժութիւնը զիւրացնելու համար ունեցանք ամենօրեայ պահեր՝ ուր աշակերտները պարտադիր պիտի խօսին այդ լեզուները միայն:

Լեզուական ճիւղին զուգընթաց, նոյնքան կարևորութեամբ ուսուցուեցան նաև գիտական, կրօնական և մանաւանդ Հայագիտական դասերը: Մեր կրթական ընդհանուր ծրագրին իրազօրման մօտէն հետեւեցանք ու հակեցինք թէ՛ անձնապէս և թէ՛ ուսուցիչներէ բաղկացեալ յատուկ յանձնախումբերու միջոցաւ: Ամէն եւսագրական, ուսուցիչներէ բաղկացեալ մասնաւոր յանձնախումբեր պարտականութիւն ունեցան քննութիւնէ անցնել ըստ պարտականութեանց տետրակները ու նշմարուած թերիները ուսուցչական ժողովներու ընթացքին խորհրդակցութեանց առարկայ դարձնելէ յետոյ, եզրակացութիւնները գրաւորապէս յանձնուեցան պատկան ուսուցչի նկատառման՝ ի սրբագրութիւն թերիներուն:

Մեր ամսվերջի քննութիւնները տեղի ունեցան 1959 Յունիս 22-30, և յայտնի եղաւ որ մեր 380 աշակերտներէն 357ը կը փոխեն իրենց դասարանները, մինչ 23 աշակերտներ իրենց անգոհացուցիչ աշխատանքին իբրև արդիւնք կը կրկնեն իրենց դասարանները: Ու ասիկա նշանակելի յառաջդիմութիւն մըն է անցեալ տարուան վրայ, անով որ անցեալ տարի կրկնողներուն թիւն էր 40:

**Քառոյական և կրօնական դաստիարակութիւն.** — Ինչպէս կը զբէնք մեր անցեալ տարուան տեղեկագրով, մեր նշանաբանն է տալ մեր ժողովուրդին Հայ մարդը, բայց մանաւանդ Քրիստոնէայ լաւ մարդը:

Ճիշդ է որ դժուարին դօրծ մըն է ոգեկանին այս դաստիարակութիւնը, բայց այս մարզին մէջ հասնելու համար կարելի լաւագոյնին, ըրինք կարելին մեր ամենօրեայ կրօնական և հայագիտական դասընթացքներով, մեր զարոցական ու վանական շրջանակով՝ որ ամէն բանէ առաջ խօրապէս Հայեցի ու Քրիստոնէական է:

Ըստ նախընթացի, մեր աշակերտները ամէն կիրակի ու տօնական օրերուն ներկայ եղան եկեղեցական արարողութեանց, իսկ մեծ տօնախմբութիւններուն, անոնք գործնականապէս մաս վերցուցին մեր եկեղեցական արարողութիւններուն մէջ՝ որպէս երգեցիկ զգիրներ, ու այսպէս աւելիով ճոխացուցին եկեղեցական արարողու-

թիւնները: Տարւոյս ընթացքին երեք անգամներ մասնակից եղան Ս. Հաղորդութեան Խորհուրդին:

Նոյն առիթներով և մեր հրաւերով, Ս. Հաղորդութեան Խորհուրդին մասնակից եղան նաև օտար վարժարաններու հայ ուսանողները: Իսկ ամէն Հինգշաբթի առաւօտ, վարժարանիս ուսուցիչները կարգաւ խօսեցան մեր աշակերտներուն բարոյաստական օգտակար նիւթերու շուրջ:

Եզրակացնելով, կրնամ գոհուելու թիւն յայտնել մեր աշակերտներուն վարք ու բարքին համար. ինչպէս անցեալ տարիներուն, այս տարի ևս այս գետնին վրայ որեւէ մտահոգիչ բացատրիկ պարագայ չենք ունեցած:

**Ուսուցչական ժողովներ.** — Այստեղ գոհունակութեամբ պէտք է յիշել որ մեր զարոցական գործին համար շատ օգտակար խորհրդակցութեանց պահեր եղան ուսուցչական ժողովները:

Տարւոյս ընթացքին ունեցած ենք հետեւեալ ուսուցչական ժողովները. —

Հինգ ժողովներ՝ որոնց օրակարգ կազմած են կրթական ու կարգապահական ընդհանուր հարցեր: Անգլերէն լեզուի լաւագոյն դասաւանդումին համար երկու ժողովներ՝ որոնց կը մասնակցէին Անգլերէն լեզուի ուսուցիչները միայն:

Երեք ժողովներ՝ մասնակցութեամբ Արաբերէն լեզուի ուսուցիչներուն, խորհրդակցելու համար Արաբերէնի ուսուցման մասին:

Մտաւարտապէս եօթ ժողովներ, ամէն ամսագլուխ, խորհրդակցարար որոշելու համար աշակերտներու վարքի նիշերը:

**Տարւալուծարան, Գրադարան, Խալլէ.** — Գործնականապէս զիւրացուցած ըլլալու համար մեր դասընթացքները, իւրաքանչիւր տարի նորանոր յաւելումներով կը ճոխացնենք մեր տարւալուծարանն ու գրադարանը: Այս տարի ևս տարւալուծարանի գործնակներու ապօրականք մը ըրինք Գերմանիայէն ու ստացանք զանոնք տաւրմուտէն առաջ՝ իսկ տարւոյս ընթացքին, ուսանողներու ընթերցանութեան յարմար Հայերէն, Անգլերէն և Արաբերէն բաւական թիւով գիրքեր աւելցուցինք զարոցական փոքր գրադարանին վրայ: Մեր ընթերցասէր աշակերտներէն լայն թիւ մը արդէն իսկ կ'օգտուի Ս. Աթոռոյս կիւլպէնեան Մատենադարանէն:

Իսկ վարժարանը նկարագրողուեցաւ ազգային և կրօնական, զբական և մշակութային 200 ընտիր նկարներով, որոնք ամէն քայլափոխին կը շրջապատեն ուսանողը հայեցի ապրումներով ու հայեցի ոգիով:

**Հայ Նրաժշտութեան դասընթացք.** — Երգը ներշնչումի ու ապրումի կարևոր ազդակ մըն է: Մեր աշակերտներու շրթներուն վրայ երբեմն կը թրթռայ օտար ներշնչումի, ապրումների, օտար երգը, իբրև արդիւնք մեզ շրջապատող օտար պայմաններուն: Ասոր համար, տարւոյս կէսին, մեզ կարելի եղաւ որպէս Հայ Երաժշտութեան դասատու ունենալ Պր. Սահակ Գալայճեանը: Մեր երաժշտական ճիգին առաջին արդիւնքը հրամցուեցաւ մեր գաղութին 29 Ապրիլ 1959ին

տրուած երգահանդէսով մը՝ ղեկավարութեամբ Պր. Սահակին և մասնակցութեամբ մեր վարժարանի նորակազմ երգչախումբին: Այս առթիւ, երգահանդէսին իրենց մասնակցութիւնը բերին նաև մեր վարժարանի այն աշակերտները՝ որոնք զործիքային երաժշտութեան վարժութիւնը ունին: Երգահանդէսը, որ կը բաղկանար ամբողջութեամբ հայկական կրօնական և ազգային երգերէ, արժանապաւ մեր հասարակութեան գնահատանքին:

**Մարզական կեանք.** — Մեր աշակերտներու մտաւարական զատարակութեան աւելնիք, հոգ տարինք նաև անոնց ֆիզիքական զատարակութեան, զործադրելով ամենօրեայ Շուէտական Մարզանքի, Ֆութպօլի, Վոլիպօլի, Պասկէթպօլի, Փինկ-փօնկի և այլ խաղերու ժամանակացոյց մը:

Այս տարի, մեր սղաքը բաժնուած Արաւս և Մասիս՝ իսկ աղջիկներ՝ Երեւան և Սեւան մարզական խումբերու, ունեցան միջխմբային մրցումներ, ինչպէս նաև 10 մրցումներ՝ օտար վարժարաններու հետ, հետեւեալ արդիւնքով. —

7 Ֆութպօլի մրցումներէն չորսը՝ ի նպաստ վարժարանիս:

2 Վոլիպօլի մրցումներէն մէկը՝ ի նպաստ վարժարանիս:

1 Փինկ-փօնկի մրցում՝ ի նպաստ վարժարանիս:

1959 Յունիս 14ին, ժառանգաւորաց վարժարանի դաշտին վրայ, տեղի ունեցաւ մեր տարեկան Դաշտահանդէսը, ի ներկայութեան Պատ. Միւրաւանութեան և հոծ բազմութեան մը, և մասնակցութեամբ վարժարանիս երկսեռ աշակերտութեան: Այս առթիւ մեր աշակերտները լաւագոյն ձևով ցուցադրեցին իրենց տարուան մը մարզական աշխատանքներուն հանդէսը:

**Արեւուշէր և Արիմեր Ս. Թարգմանչաց Երկ. Վարժարանի.** — Առաջնորդութեամբ Արեւուշացի տղայ Օր. Աղին Եղուտիկեանի և Սկառուապետ Պր. Պօղոս Արաւանտեանի, մեր վարժարանի Արեւուշէրը, Արծուիկները, Արիններ ու Դայլիկները այս տարի ևս շարունակեցին իրենց աշխատանքները, զասփոսութիւններն ու արշաւները:

Այսօր մեր Արինները թիւն է 20, Դայլիկներունը՝ 40, Արեւուշէրները թիւն է 40, Արծուիկներունը՝ 60: Այս տարի վարժարանիս պիտեճէին մօտ 20 Արիններու և Արեւուշէրներու զգեստներ հայթայթուեցան:

**Չեապոյտային աշխատանք և սարկան Պազար Ս. Թարգմանչաց Երկ. Վարժարանի.** — Մեր իմացական աշխատանքներու քովն ի վեր աղջիկներուն համար ունեցանք ամենօրեայ Զեռագործի պահեր ևս: Առանողութիւններուն ընտիր և հաշակաւոր ձեռագործները վաճառքի հանուեցան վարժարանիս տարեկան Պազարին, որ տեղի ունեցաւ 6-7 Յունիս 1959, Շարաթ և Կիրակի օրերուն, մեր վարժարանին մէջ:

Այս առթիւ մասնաւոր նորահալուութիւններ ունինք թէ՛ մեր ուսուցչական կազմին և թէ՛ ե-

րօւսաղէմացի այն խումբ մը աղին: Տիկիներուն և Օրիորդներուն՝ որոնք մեր հրաւերին վրայ իրենց անվերապահ մասնակցութիւնը բերին Պազարին կազմակերպումին: Պազարէն այս տարի ունեցանք 330 Յորդանանեան Տինարի դուռ շահ:

**Այլեւայլ Չեապոյտային.** — Նոր Տարւոյ առթիւ, Յունուար 11ին, մեր աշակերտներուն մասնակցութեամբ ունեցանք Ամանորի Հանդէս մը՝ որուն հասոյթը, մօտ 30 տինար, յատկացուեցաւ Մանկապարտէզի խաղալիքներու ձօնացման:

1959 Մայիս 25ին ունեցանք շատ դաստիարակիչ պտոյտ մը, այցելելով Հռովմէական ճարաշքադաքի աւերակները, իսկ ուրիշ երկու առիթներով մեր ուսանողութիւնը տարինք օրական պտոյտներու:

Արտասահման անձնական համարդութեան մը առթիւ, արձանագրեցինք 4 տարիներու ընթացքին իրագործելի 600 Տինարի նուիրատուութեանց խոստումներ, որոնց մէկ մասը, 70 Տինար, արդէն իսկ ստացուած է:

1959 Յունիս 5ի կ. վ. ժամը 3.30ին տեղի ունեցաւ մեր Մանկապարտէզի և Նախակրթարանի Ամալիւրէի հանդէսը՝ ուր 29 փոքրիկներ ստացան իրենց Մանկապարտէզի աւարտական վկայականը:

**Տնտեսական.** — Կռ. Ժանք մեր տարեկան տնտեսական ելևմտացոյցը քաղելով Ս. Աթոռոյս և վարժարանիս հաշուական տոմարներէն, սկսելով 1958 Մայիս 1էն մինչև 1959 Ապրիլ 30՝ որ մեր Պատրիարքարանին և վարժարանիս վարչական ու հաշուական աւանդական տարեշրջանն է:

#### ԵԼՔ

Ամսականք պաշտօնէութեան	4455.500
Զեռագործի նիւթեղէններ	41.180
Հանդէսներու առթիւ եղած ծախքեր	59.010
Վաճառքի գրեմականք(*)	343.870
Դիտական գործիքներ, Մանկապարտէզի նկարներ և խաղալիքներ	100.110
Մանր ծախքեր և թղթակցութիւնք	101.380
Դրեմական պիտոյք	121.725
Կահլարասիք և այլ նորոգութիւնք	106.455
	5329.230

#### ՄՈՒՏԷ

Աշակերտաց թոշակներէ(**)	658.050
Վաճառուած գրեմականքէ	344.325
1958ի Պազարէն և ձեռագործներէ	335.740
Հանդէսներէ և Բօքարթներէ	89.100
Ունեւայէն նպաստ վարժարանիս նուիրատուութիւններէ	389.280
	1708.330
	3524.825
Ծախուց առաւելութիւն, վճարեալ Ս. Աթոռէն	1804.405
	5329.230

(\*) Վաճառելի գրեմականքի կարեւոր պահեստ մը կը մնայ օգտագործելի յառաջիկայ տարւոյն ընթացին:

(\*\*) Աւակերաց բուսականութեան երեւոյ եւամսային հաւաքումը չեւեիր այս գումարին մէջ, 1959 Ապրիլէն յետոյ հաւաքուած քլալուն պահեստ:

Նուիրատուներ. —

Ինչպէս կը տեսնուի մեր հաշուեկշիւին մէջ, տարւոյս ընթացքին ստացած ենք 1708 Տիրաւոր Նուիրատուութիւններ զանազան կազմակերպութիւններէ ու զպրոցասէր ազգայիններէ, որոնք ընդհանուր ձեով Տեսչութեան կոչերուն չեն զլացած իրենց բարի տուրքը բերել մեր մանուկներու դաստիարակութեան գործին:

Թուականի կարգով կուտանք մեր Նուիրատուներու անուններն ու անոնց բրած Նուիրատուութեանց քանակը՝ 1958 Մայիս 1 — 1959 Ապրիլ 30:

1958 Մայիս

Պր. Վարդան Խաչիկեան՝ Շիրքակո(*)	9.000
Պր. Կարօ Դադապեան՝ Շիրքակո	9.000
Օր. Զապէլ Թահմիզեան՝ Ուսմանթառն	9.000
Տկ. Տուրէզ Լիպման՝ Նիւ Եօրք	108.000
Դարակէօղեան Լիմարկոթիւն	362.000
Տկ. Կիւլ. Այվազեան՝ Նիւ Եօրք	7.240
Տկ. Սառա Խաչիկեան՝ Պոսթըն	9.050
Տկ. Մ. Յակոբեան՝ Ֆիլատէլիա	9.000
Պր. Պ. Զօրպանեան՝ Բէյսին	18.000

Օգոստոս

A. C. Y. O. C. — Ֆրէզնօ	8.360
Պր. Երուանդ Յակոբեան՝ Նիւ Եօրք	8.750
Տիկնանց Միութիւն՝ Փասատէնա	9.000
Տեարց և Տիկնանց Դաւա՝ Փասատէնա	27.000
Տկ. Լուսին Կիւրիւնեան՝ Ֆիլատէլիա	26.000
Պր. Ստեփան փրիպպոսեան՝ »	36.000
Պր. Զօրլի Արաճամեան՝ Փասատէնա	9.000
Պր. Սեդրաք Պոյաճեան՝ »	9.000

Սեպտեմբեր

Պր. Նազար Լիմարեան՝ Նիւ Եօրք	8.250
Պր. Նշան Թաշճեան՝ Եղեմ	9.000
Պր. Մկրտիչ Սամարեան՝ Տիթրոյթ	9.050
A. C. Y. O. C. Կեզր. Ժողովէն՝ Լոս Անճէլէս	9.050

Հոկտեմբեր

Տկ. Կիւլ. Այվազեան՝ Նիւ Եօրք	11.000
Պր. Գրիգոր Պարոնեան՝ Լոս Անճէլէս	9.150
Օր. Պէրթա Նաճարեան՝ Նիւ Ճըրզի	9.150
Պր. Սահակ Վարդանեան՝ Բէյսին	9.150
Պր. Գ. Արաճամեան՝ Փասատէնա	9.150
A. C. Y. O. A. — Քիլիլէնտ	9.150

Հանդանակուած զանազաններէ՝ խաղալիքներու համար	13.650
--	--------

Նոյեմբեր

Տկ. Աղնիւ Հաճընեան՝ Տօրէթթըր	9.450
Պր. Մարթին Արգարեան՝ Տիթրոյթ	9.450

Դեկտեմբեր

Ուէլլիի Տիկնանց Միութիւն	9.450
--------------------------	-------

Պր. Կ. Պէլլէրեան՝ Տիթրոյթ	17.600
Պր. Ա. Օտապալեան՝ Ֆիլատէլիա	10.000
Պր. Թադէօս Թէմուզեան՝ Եղեմ	9.300
Պր. Պետրոս Աւանեան՝ Շիրքակո	9.300

1959 Յունուար

Օր. Արտեմիս Ամէթճեան՝ Նիւ Ճըրզի	18.000
Պր. Կարապետ Աշճեան՝ Բիւզընտ	8.600
Տկ. Մէօճրիպէ Թիմուր՝ Լոս Անճէլէս	8.600
«Հայ Ուսանողներու Ամերիկահայ Բարեկամներ»	145.440
Թիւթանիոյ Վերաշինաց Հայր. Միութիւն՝ Նիւ Եօրք	45.500

Փետրուար

Պր. Ա. Բարեջանեան՝ Բիւլի	9.000
Տկ. Հ. Պէյքըր՝ Ֆրէզնօ	8.700
Պր. Կարօ Դադապեան՝ Շիրքակո	9.000
Պր. Վարդան Խաչիկեան՝ »	9.000
Պր. Սեդրաք Սուլթանեան՝ Ֆիլատէլիա	8.700

Մարտ

Պր. Երուանդ Յակոբեան՝ Նիւ Եօրք	8.870
Այնթապի Հայր. Միութիւն՝ Պոսթըն	17.750
Տկ. Ուսանեա Տէր Յակոբեան՝ »	8.870
Տկ. Լուսին Կիւրիւնեան՝ Ֆիլատէլիա	26.620
Պր. Սիմօն Ճիւղէօղեան՝ Տիթրոյթ	8.870
Լուսն Այլլընտի Կիրակոսեան Դպրոց	8.870
Տկ. Թադէօն Դանիէլեան՝ Պոսթըն	8.870
Պր. Գրիգոր Կարապետեան՝ Ֆիլատէլիա	8.870
Տկ. Սեդրաք Պոսթընեան՝ Նիւ Եօրք	8.870
Տէթ. Մ. Յակոբեան՝ Ֆիլատէլիա	8.870
Տկ. Ս. Դաւիթեան՝ Քիլիլէնտ	8.870

Ապրիլ

Դարակէօղեան Լիմարկոթիւն՝ Նիւ Եօրք	355.000
Պր. Ճան Դարակէօղեան՝ Ֆրէզնօ	8.700
Տկ. Սառա Խաչիկեան՝ Պոսթըն	8.750
Օր. Զարուհի Աւանեան՝ Էլլընթըն	8.750
Պր. Սիմօն Շմառնեան՝ Նիւ Եօրք	8.750
Պր. Ճան Յովհաննէսեան՝ Ֆրէզնօ	8.750
Տկ. Արուսիկա Սողիկեան՝ Էլլընթըն	8.750
Պր. Հ. Ա. Քօլլիինզ՝ Օքլէնտ	8.750
Պր. Աւետիս Սիւնեան՝ Նիւ Եօրք	8.750
Տեարց և Տիկնանց Դաւա՝ Փասատէնա	26.250
	1708.330

Մեր խորին շնորհակալութեանց հետ կը հայցենք նաև Ս. Դիսաղրի օրհնութիւնը բոլոր մեր Նուիրատուներուն՝ որոնք այսպէս կը բերեն իրենց մասնակցութիւնը Ս. Դիսաղրի այս Սրբազան Տունին պայծառութեան գործին:

Նուիրատուներու կարգին կ'ընենք նաև հետեւի մասնաւորումները:

Մեր խնդրանքին ընդհանուր ձեով, Հաւուր Դարակէօղեան Լիմարկոթիւնը, Նիւ Եօրքէն, ամէն տարի 1000 Տօրէթ Նուիրատուութեամբ մը Ս. Թարգմանչաց Երկ. Վարժարանէն ամբողջ դա-

(\*) Առաջին 9 նուիրատուներ կ'երեւին նաեւ մեր անցեալ տարւան Տեղեկագրին մէջ:

սարան մը կը պահէ, ի յիշատակ Հանգուցեալ Հառւըրտ Գարակէօզեանի: Մեր երկրորդական երրորդ դասարանը արդէն իսկ կը կոչուի Հառւըրտ Գարակէօզեան Դասարան: Ու յատուկ Յիշատակարան մըն ալ զետեղուած կայ դասարանի ճակատին: Այս առթիւ մեր զգածուած շնորհակալութիւնները թէ՛ կազմակերպութեան և թէ՛ մանաւանդ ազգասէր և կրթանուէր Օր. Լիլիա Գարակէօզեանին՝ որ կարելի դարձուցած է յիշեալ նուիրատուութիւնը մեր վարժարանին:

Նմանապէս մեր խորին շնորհակալութիւնները Ամերիկաբնակ Տիար Մովսէս Մովսէսեանի կողմէ հաստատուած «Հայ Ուսանողներու Ամերիկահայ Բարեկամներ» Ընկերակցութեան, որ այս տարի, Մերձաւոր Արեւելի ալ զպրօքներու կարգին, օժանդակած է նաև մեր վարժարանին 145 Յ. Տ. և 440 Փիլիսի դումարով մը: Շնորհակալութիւն նաև իրենց Պէրլութաբնակ պատուոյ գործակալ Տիար Դէորդ Զամիշեանին:

#### Երջանուարներ. —

Այս տարի մեր երկրորդական վարժարանէն կը լվայուին 2 մանչ և 4 աղջիկ՝ 6 չրջանաւարտներ, որոնք իրենց ընթացքը աւարտած կը ձգեն մեր վարժարանը, զբաժնուած հայ ոգիով և ազգային ու եկեղեցական առողջ դաստիարակութեամբ: Կը խնդրենք Սրբազան Հայր, որ իրենց լվայականներու բաշխման հետ բաշխէք նաև Զեր Հայրական օրհնութիւնները, որպէսզի անոնք մնան միշտ իրենց ժողովուրդին ու եկեղեցիին անխաղախ սիրովն ու ծառայութեամբը բեղմնաւոր՝ Թարգմանիչներու յաւերժական Սաներ:

Զեզ կը ներկայացնենք նմանապէս մեր բոլոր կարգերու յառաջադէմ աշակերտները, որպէսզի անոնք իրենց սահմանուած մրցանակներու հետ ստանան նաև Զեր Սրբազնութեան օրհնութիւնները:

Փակելէ առաջ մեր Տեղեկագիրը, անգամ մը ևս յանուն վարժարանիս Տեսչութեան և ուսանողութեան կը յայտնենք երախտագիտութեան մեր արտադին զգացումները Զերդ Սրբազնութեան, Պատ. Տնօրէն Ժողովին և Ս. Յակոբեանց ընդհանրական Միաբանութեան, հայրական ու բարձր հովանիին և քաջալերութեան համար՝ որով այս տարի ևս պտղաբերեցաւ մեր կրթական գործը:

Մատչելով ի համարը Զեր Ս. Աջոյն

Խոնարհաբար

ԿԻԻՐԵՂ ՎՐԴ. ԳԱՅԻԿԵԱՆ

Տեսուչ

Ս. Թարգմանչաց Երկ. վարժարանի  
Երուսաղէմ

#### ԱՄՄԱՆԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

ԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՆԹԵԱՆ  
ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

1958 — 1959 Տարեբաժնի

Ամմանի Հեքումեան Ազգ. վարժարանի Ամավերջի Հանդէսը տեղի ունեցաւ Կիրակի, 12 Յուլիսի առաւօտեան ժամը 9ին, Սիներա Բէքրայի մէջ, նախագահութեամբ Ս. Արոսոյ Գործոց Ընդհ. վարչի Գեռ. Տ. Սուրէն Արեւս. Քէմհանեանի, եւ ի ներկայութեան զինուորական անձնաւորութիւններէ եւ ժողովուրդի հոծ բազմութեան:

Յորդանանեան բանակի նուագախումբը իր բարեհաճ մասնակցութիւնը բերաւ հանդիսին:

Հանդէսը բացուեցաւ արքայական ֆալերգով. ապա զպրօքի Տեսուչ Տ. Արիս Արզ. Շիրվանեան կարդաց Տարեկան Տեղեկագիրը՝ որ կ'երեւի ստորեւ:

Հանդէսի ընթացքին կատարուեցան զանազան երգեր, արտասանութիւններ եւ խաղեր, ինչպէս նաև տրամախօսութիւն: Ապա կատարուեցաւ վկայականաց եւ մրցանակներու բաշխում: Նախագահ Ս. Հօր խոսակցական խօսքերէն ետք, աղօթքով եւ արքայական ֆալերգով հանդէսը փակուեցաւ կ. վ. ժամը 1.20ին:

Այսօր, այս հանդիսաւոր պահուն, վարժարանիս ուսումնական տարեշրջանի վերջակէտին, պարտք կը դրամ յարգելի հասարակութեանդ ներկայացնելու Ամմանի և չրջակայից միամեայ կրթական և հովուական գործունէութեան տեղեկագիրը:

Ա. — Հեքումեան Ազգային վարժարան Ամմանի. — Առաւելեմութիւն. — Այս անցնող տարեշրջանին աշակերտութեան թիւը եղաւ 170, որոնցմէ 110ը նախակրթարանի վեց դասարաններուն՝ իսկ 60ը Մանկապարտէզի երեք դասարաններուն աշակերտեցան: Մեր աշակերտութեան նուազումը ընդհանրապէս հետեւեալն է ներկայ շէնքին անյարմարութեան և օթայլաւի չգոյութեան, որով հեռաւոր վայրերու բնակիչներ չեն կրնար իրենց զաւակները զրկել Ազգային վարժարանի վարձած էինք փոքր խնքնաշարժներ որոնք բնականօրէն չկրցան զոճացում տալ ծնողներուն և զպրօքին՝ որովհետեւ պահանջուած թիւով աշակերտներ չկրցան փոխադրել:

Ուսուցչական կազմ. — Այս տարուան ուսուցչական կազմին թիւն էր 11, որոնցմէ վեցը նորեկներ էին: Ուսուցիչներէն երեքը զուտաւանդեցին Մանկապարտէզի՝ իսկ մնացեալ ութը նախակրթարանի դասարաններուն:

Կրթական կեանք. — Հակառակ վարժարանիս աննպաստ կացութեան, թէ՛ շէնքի և թէ՛ նիւթական տեսակէտէ, կրթական գործը առաջ տարուեցաւ անխափան և նախանձախնդրութեամբ, միշտ նպատակ ունենալով մեզի յանձ-

նուաժ հայ աղուհն և աղջկան հայեցի դաստիարակութիւն ջամբել, սորվեցնելով մեր սակեղէն մեծարպեան բարբառը, փոխանցելով մեր նախահայրերէն՝ Հայկէն ու Մեծն Տիգրանէն, Վարդանէն ու Վահանէն, Լեւոն Մեծագործէն և պատմութեան ուրիշ լուսաւոր դէմքերէն մեզի հասած հայրենասիրական ոգին, կերտելու համար իրենց հոգիներուն մէջ ՀԱՅՐ, և մանաւանդ ԲԵՐՍՈՆԵՅԱՅ Հայր, ներշնչուած Քրիստոսի և Անոր Եկեղեցւոյ սիրով ու հաւատքով:

Ասկէ դատ չենք մոռնար որ մենք կ'աղբինք ոչ միայն իբրեւ Հայ՝ այլև Յորդանանցի, մեր սիրելի Յորդանանի մէջ, մեր արար եղբայրներուն հետ, մեր սիրելի Վեհապետ՝ Էրիտասարգ, Կորովի, իմաստուն և աշխիւ Նորին Վեհափառութիւն Հիւսէյն Թաղատրին հովանիին ներքեւ: Հետեաբար նաեւ պարտաւոր ենք սիրել ու սորվիլ արարերէն լեզուն, պատմութիւնը և աշխարհագրութիւնը՝ բլլալու համար իսկական քաղաքացիներ այս երկրին: Ուրեմն մեր հիգը չխնայեցինք այս ուղղութեամբ ևս, պատրաստելու համար Յորդանանցի հայ աշակերտներ:

Դարձեալ պէտք չէ մոռնանք որ կ'աղբինք աշխարհի մէջ և այնպիսի դարաշրջան մը՝ որով պահանջ մըն է գիտնալ միջազգային լեզու դարձած անգլերէնը: Ուստի այս մարդին մէջ ևս մղում տրուեցաւ բոս կարելոյն:

Երբեւեմ ծրագրներով բեռնաւորուած այս համեստ վարժարանը իր համեստ ուժերով ջանաց իրագործել զանոնք: Նախակրթարանին աւանդուեցան հետեւեալ նիւթերը.

Կրօնագիտութիւն, Հայերէն գրաբար, Հայերէն աշխարհարար, Արարերէն, Անգլերէն, Հայ եկեղեցւոյ Պատմ., Արարական Պատմ., Ընդհ. Ազգաց Պատմ., Թուարանութիւն (Հայերէնով, Արարերէնով և Անգլերէնով), Դրահաշիւ և երկրաչափութիւն (Անգլերէնով), Դիւթութիւն (Զ. դասարանին՝ Անգլերէնով), Աշխարհագրութիւն (Հայերէնով և Արարերէնով), Դժագրութիւն, Դեղագրութիւն, Զեռագործ և երգ:

Իսկ Մանկապարտէզի ծրագիրը կը բովանդակէր. — Հայերէն աշխարհարար, Անգլերէն, Արարերէն, Թուարանութիւն, բերանացի աւանդութեամբ՝ Կրօն, Հայոց Պատմ. և Դիւթութիւն, ինչպէս նաեւ Դրաւարժութիւն, Դեղագրութիւն, Դժագրութիւն, Արտասանութիւն, երգ և խաղեր:

Այսօր, էական պահանջ մը բլլալով երկրորդական ուսումը, վարժարանին ձգտումն է տալ չըջանաւարտներ՝ որոնք կարենան օտար երկրորդական վարժարաններու առաջին դասարանները մտնել: Մեր ուշագրութիւնն ու մտահոգութիւնը կեդրոնացուցինք նաեւ այս կէտին վրայ: Զգալի յառաջդիմութիւն մը արձանագրուեցաւ արարերէն դասընթացին մէջ շնորհիւ արարերէնի ուսուցիչներուն: Այսօր

հանդերձ, չեմ վարանիր յայտարարելու որ ինքզինքս բաւարարուած չեմ զգար ձեռք ձգուած արգիւնքով: Սակայն կը յուսամ որ յառաջիկայ տարեւրջանին բոլոր դասարանները կը հասնին անկախուած մակարդակին:

Տեղին կը նկատեմ հոս յիշել նաեւ որ կրթական, կարգապահական և յարակից այլ հարցերով մօտէն հետաքրքրուելու համար ուսուցչական ժողովներ գումարուեցան առնուազն ամիսը անգամ մը: Կը յիշատակեմ ուսուցչական ժողովի քանի մը աշխատող գործերը: Այսպէս, օրինակ, բարեփոխուեցաւ վիճակացոյցը՝ ուր մասնաւորապէս ներմուծուեցան նիշերու դրութեան բացատրութիւններ, վերաքննութեան կանոններ, պատմական դրութիւն, հայրն: Որդեգրուեցաւ կիսամեայ և ամսօրեայ քննութեանց մէջ: Ասկէ դատ, քաղաքիւն համար աշակերտները իրենց գասերուն մէջ, բարեկից տալու դրութիւնը հաստատուեցաւ, իւրաքանչիւր բարենիշին համար տալով երկու թիւի արժէք: Ամէն եւամսեայի սկիզբը իւրաքանչիւր ուսուցիչ ներկայացուց իր զանեան ծրագրերը իւրաքանչիւր դասարանի համար, որով ունեցանք ուղեցոյցներ յառաջիկայ տարւան համար: Ամէն մէկ աշակերտի ամսուան վարքի դիտողութիւնները և նիշերը նշանակուեցան:

Բացի ասանցմէ, իբրեւ Տեսուչ, յաճախ այցելեցի դասարանները դասաւանդութիւններուն հետեւելով, ինչ որ զանեւու պատրաստութեան համար բարենորոգող եղանակներուն մէկ կողմէն, իսկ միւս կողմէն բաւական յստակ զաղափար կրցայ կազմել թէ՛ դասատուներուն և թէ՛ աշակերտներուն մասին: Իսկ ամսօրեայ քննութիւններուն համար քննիչի հանգամանքով հրաւիրեցի զաղութիւն անդամներէն ոմանք:

Տեսնալովս. — վարժարանիս այս տարւան պիւնտէլին ծախքի գլուխը աւելի եղաւ քան նախորդ տարիներուն: Դիւթաւոր պատճառ ուսուցիչներու ամսականներու յաւելումն էր: Աշակերտներու կրթաթոշակները հազիւ մէկ երրորդը կը գոցեն ծախքերուն, որուն մնացեալ երկու երրորդը կը գոյանայ կամ պէտք է գոյացնել այլ միջոցներով, ինչպէս՝ եկեղեցական մուտքերէն և ձեռնարկներէ: Աստուծոյ և օգնող աշխիւ հոգիներու շնորհիւ մինչև 30 Յունիս 1959 բաց մը չունեցանք, բայց կը նախատեսեմ որ յառաջիկայ 1959-1960 տարեւրջանը տաքնապալի պիտի բլլայ:

Կը ներկայացնեմ վարժարանիս մէկ տարւան հաշիւը՝ 1 Յուլիս 1958էն մինչև 30 Յունիս 1959. —

#### Մաս Բ

30/6/58 ին սնտուկը կար	335.352
Հ. Բ. Բ. Մ. Էն	950.020
Ունեւաւայէն	145.000
Կրթաթոշակներէ	1078.140

Խորհրդակատարութիւններէ	
(Մկրտութիւն, պտակ, թաղում)	78.800
Բանկալէ (եկդ. պնակէ և մամէ)	174.025
Ձանազաններէ (Օրացոյց կայլն)	149.395
Գրեւական պիտոյքներէ	153.300
Վիճակահանութ., հանդէս, կայլն	409.250
Նուէրներէ (կարգ մը ազգայիններ)	33.415
<b>Ընդհ. Գումար</b>	<b>3506.677</b>

## Ելի

Ամսականներ	2141.750 (*)
Եկեղեցւոյ - դպրոցի վարձք	340. —
Շինութիւն և նորոգութիւն	218.430
Ձանազան (երթեկեղ, ձեռագործի նիւթեր, հանդէսի)	292.345
Ջուր, էլեկտրականութ., հեռաձայն	58.635
Գրեւական պիտոյք	275.402
	3331.560
Պատրաստ Գումար 30/6/59	175.117
<b>Ընդհ. Գումար</b>	<b>3506.677</b>

Բարեբաւեր. — Վարժարանէս ներս սաներ պահեցին հեռեկանները. —

Ամմանի Հայ Օգնութեան Մասնաճիւղը՝ 10 հոգի. — Հայ Ուսանողաց Ամերիկայի Բարեկամները՝ 4 հոգի:

Տարւոյս սկիզբը Ազգ. Տեղական Խորհուրդը ղեկավարած էր տեղւոյս ազգայիններէն մօտ 50 անձերու, խնդրելով որ յանձն առնէին հոգալ իւրաքանչիւրը 1 սանի թոշակ: Քիչեր միայն ընդառաջեցին: Անոնք են. — Տեաք՝ Յակոբ Պէրպէրեան, Աւետիս Մահսերեճեան, Յովհաննէս Անթիքաճեան, Արտաշէս Ասատուրեան, Գեորգ Եւսմեճեան, Մովսէս Սլլճեան և մի մեկ:

Շնորհակալութիւն կը յայտնեմ Հայ Օգնութեան Միութեան, Հայ Ուսանողաց Ամերիկայի Բարեկամներուն, յիշեալ ազգայիններուն և մանաւանդ Հ. Բ. Բ. Միութեան, որ մեծ գումարով մը նպաստեց վարժարանիս պիտէին բացը գոցելու:

Շնորհակալութիւն. — Այս տարւոյն նախակրթարանի մեր շրջանաւարտները 7 հոգի են, 6ը աղջիկ և մէկը մանչ: Իսկ Մանկապարտէզի ընթացաւարտները 17 հոգի են, 5ը աղջիկ և 12ը մանչ:

Վերամուտ և Վերամուտի. — Այժմէն իսկ յարգելի ծնողներուն կը յայտարարեմ որ վերամուտի արձանագրութիւնները պիտի սկսին Սեպտ. 21ին և պէտք է արձանագրել տաք ձեր զաւակներուն անունները առանց անհոգ զանախու և բեկուռ, որեւէ առեւ կրնանք

արձանագրել տալ: Կրնամ մերժել ուշացողները: Այստեղ կ'ուզեմ յիշեցնել նաև որ արձանագրութեան առեւ մուտքի տուրքէն զատ ծնողներ պէտք է վճարեն նաև տարեթաւին մէկ երրորդը:

Վերաքննութիւնները պիտի կատարուին Սեպտ. 28, 29 և 30ին: Խոստովանեմ պիտի ըլլանք այդ քննութիւններուն մէջ: Ուստի կը յանձնարարեմ ծնողներուն որ հիմակուրեւ մղեն իրենց զաւակները սերտելու համար այն նիւթերը՝ որոնց մէջ ձախողած են:

Բ. — Ռսէլճայի և Զարբայի Ծաղկոցներ. — Ամմանի Հովուական Շրջանին մէջ ինկող մեր միւս երկու փոքր դպրոցներէն մէկը կը գտնուի Ռսէլճայ գիւղը՝ որ երկու տարիներէ ի վեր գոյութիւն ունի և հասցուցած է սերունդներ: Այս անցնող տարի Ռսէլճայի Ծաղկոցին մէջ ունցանք 19 երկսեռ աշակերտներ և ուսուցչուհի մը: Իսկ միւսը կը գտնուի Զարբայի մէջ: — Մեծ ցաւ զգացի երբ հովուական պաշտօնիս բերումով առաջին այցելութիւնս տուի Զարբայ և նկատեցի որ հայ մանուկներ ընդհանրապէս արարախօս էին: Անմիջական մտածումս եղաւ դպրոց մը բանալ: Ամենազմուրիշը առաջին քայլը առնելն էր: Ձեռնարկուեցաւ հանգանակութեան նախ Զարբայի ապա Ամմանի մէջ: Ուրախ եմ յայտնելու որ տեղւոյս ազգայինները որոնց զիմուեցաւ՝ քաջալերեցին և սիրով տուին իրենց նուէրները: Եւ անմիջապէս վարձեցինք երկու սենեակով և փոքր բակով շէնք մը և շինել տուինք գրասեղաններ: Կարճ ժամանակի մէջ ամէն բան պատրաստուելով՝ 1 Հոկտ. 1958ին բացուեցաւ դպրոցը 23 աշակերտներով և 2 ուսուցչուհիներով: Տեղւոյն գաղութը ի վիճակի չըլլալով պահել դպրոցը՝ զիմեցինք Հ. Բ. Բ. Միութեան որ 600 տալարի նպաստ մը յատկացուց, որուն համար շնորհակալ ենք: Այնուհետեւ յաճախ այցելեցի Զարբայի Ծաղկոցը և միշտ ներքին ուրախութեամբ մտիկ ըրի մանաւանդ մեր մայրենի լեզուին առաջին թոթովումները այն մանուկներուն՝ որոնք զատապարտաւած պիտի մնային չճանչնալու մեր այրուրները: Ուրախ եմ յայտնելու որ ամսվերջի քննութեան բոլորն ալ սահուն կարգացին Այրբնարանը:

Գ. — Հովուական գործունէութիւն. — Կը խորհիմ որ աւելորդ չէ ակնարկ մըն ալ ներքին Հովուական մարդին մէջ ինկող գործունէութեան մասին որով վստահարար կը հետաքրքրուիք ամէնքդ:

Նախ կ'ուզեմ յայտարարել որ միաժամանակ կարելի չէ Տեսչութիւն ու Հովուութիւն կատարել. մէկուն կամ միւսին մէջ առաւել կամ նուազ չափով թերացում պիտի ըլլայ անպայման և մէկը միւսին համար պիտի զոհուի յաճախ: Ընդհանրապէս այս առաջին տարին դպրոցի դարձրեմ առաջնակարգ նկատուելով Հովուական զոհուած է: Այս պատճառով հա-

(\*) Տեսչի ամսականը և սպորտսը Ս. Արսէնի կը վճարուի և այս գումարին մէջ չէ:

կառակ յառաջագրութեան՝ իրրիւ Հովիւ չը կրցայ մասնաւոր կերպով այցելել համայնքիս տունները, ինչպէս նաեւ կատարել հիւանդաց այցելութիւն, որոնք հովիւի մը ամենակարեւոր պարտականութիւններն են: Սակայն Աստուծոյ շնորհիւ կրցայ իրագործել այլ նպատակներ՝ որոնք կը յիշեմ այստեղ: —

Ս. Գրիկ ընթերցման հաւաքը. — Եկեղեցի մը կը դադրի կենդանի ըլլալէ երբ իր անդամները կենդանի չեն: Այս մտածումով հրաւիրեցի երիտասարդ-երիտասարդուհիներ որոնք փափաքը ունէին կարդալու և հասկնալու Ս. Գրքը, անով լուսաւորուելու և լուսաւորելու համար ուրիշներ: Այսպէս ամէն շինգշարթի տեղի ունեցան և կը շարունակուին Ս. Գրքի հաւաքոյթները:

Կրօնական հաւաքը. — Գոհացում տալու համար տարեցներու փափաքին, վերջին ամիսներուն տեղի ունեցան ժողովուրդի համար կրօնական հաւաքոյթներ զարմեալ շինգշարթի օրեր, ուր աղօթքներէ ու երգերէ զատ արուեստական քարոզներ:

Կիրակնօրեայ դպրոց. — Հաստատութիւն մը որ կոչուած է միմայն կրօնական և բարոյական դաստիարակութեամբ անուցանելու իրեն յանձնուած մատուցել հոգիները՝ այդ ալ Կիրակնօրեայ դպրոցն է: Ինչ որ սովորական վարժարաններ չեն կրնար իրագործել՝ Կիրակնօրեայ դպրոցը կ'իրագործէ:

Արդարեւ, նկատեցի որ մէկ կողմէ շեթումեան վարժարանը ուսումնական ծրագրին այլ նիւթերով ծանրաբեռնուած ըլլալուն պատճառաւ հազիւ կրնար կատարել կրօնական-բարոյական դաստիարակի դեր, և միւս կողմէ զժրաստութեամբ կը պակսին միջոցներ և պայմաններ որպէսզի եկեղեցին կրնէր իր առաջանին մէջ մկրտուած մանուկներն ու պատանիները, աղջիկ կամ տղայ: Ուստի երեք ամիսներ առաջ՝ Աստուծոյ կամքով և երիտասարդ ձեռքերու օգնութեամբ, բացինք Կիրակնօրեայ դպրոցը ուր խանդավառութեամբ կուգան ամէն Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 3-4-30, Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ կրտսեր անդամ-անդամուհիներ, 4 տարեկանէն մինչև 15 տարեկան, սորվելու համար աղօթք, շարական, սուրբ համար, շին և նոր Ուխտի պատմութիւն, ինչպէս նաեւ լսելու բարոյալից պատմութիւններ՝ անոնցմէ դասեր առնելու համար: Կը տրուին նաեւ կրօնական գեղեցիկ պատկերներ:

Ուրեմն սիրելի ծնողներ, առանց վարանելու զրկեցէք ձեր զաւակները Կիրակնօրեայ Դպրոց՝ որպէսզի անոնք զառնան տիպար քրիստոնեաներ:

Ազգային Տոբ. — Քանի մը ամիսներ առաջ հաստատուեցաւ Ազգային Տոբքի գրութիւնը: Շատեր սխալ մեկնութիւններ ըրին: Ուստի հրապարակուի կը յայտնեմ որ այս Տոբքը

հաստատուեցաւ ի հարկին օգնելու համար գաղութիս կարօտեալներուն և հիւանդներուն, որ եկեղեցւոյ պիտար պարտականութիւնն է և որուն մէջ որեւէ յետին նպատակ չկայ: Իսկ ո՞վ է եկեղեցին: Ժողովուրդն է եկեղեցին: Հետեւաբար թող զազրին այդ մեկնութիւնները և կարողութիւն ունեցողները թող տան իրենց բաժինը՝ օգտակար ըլլալու համար իրենց ազգակիցներուն:

Եկեղեցւոյ եւ դպրոցի շինութեան հարց. — Դադարութիւն վերջն է ասիկա: Ազգային Տեղական Խորհուրդը զբաղեցաւ ասով և այս ուղղութեամբ թղթակցեցաւ մեր Պատրիարքարանի Տնօրէն Ժողովին հետ: Վերջինս իր կարգին կը հետապնդէ այս կարեւոր հարցը նամակ-ցելով պատկան Հաստատութիւններու հետ, ներկայացնելով գաղութիս պէտքերը և խնդրելով իրենց նիւթական օգնութիւնը: Սակայն տակաւին որոշ եզրակացութեան մը չէ հասած խնդիրը:

Սոյն տեղեկագիրս կը վերջացնեմ շնորհակալութիւն յայտնելով մեր սիրելի Յորդանանի Հաշիմական Գահակալ՝ Հիւսէյն Թագաւորին և իր իմաստուն կառավարութեան, մեզի շնորհուած հոգատարութեան համար: Աստուած պահէ մեր երիտասարդ Թագաւորը:

Գարձեալ, շնորհակալ եմ Յորդանանեան բաշարի բանակի նուագախումբին, որ իր մասնակցութեամբը առաւել փայլ մը կուտայ մեր այս հանդէսին:

Երախտագարտ եմք նաեւ Տիար Իսմայէլ Գուրտիին, որ սիրայօժար մեզի տրամադրեց այսօր շարժանկարի այս սրահ՝ ձերաբար:

Գնահատանքի խօսք ունիմ նաեւ Ազգային Տեղական Խորհուրդի անդամներուն՝ որոնք օգնեցին ինձի իմ գործիս մէջ:

Շնորհակալութիւն նաեւ Ձեզի, Սրբազան Հայր, որ յանձն առիք զալ ու հովանաւորել մեր հանդէսը և տալու Ձեր հայրական օրհնութիւնը: Աստուած Ձեզի արեւշատութիւն պարգեւէ և հաստատ պահէ Ս. Աթոռը որ այնքան հոգածութեամբ կը հովանաւորէ և կը սատարէ նիւթապէս և բարոյապէս մեր կրթական և հովուական գործին:

ԱՐԻՍ ԱՅՂ. ՇԻՐՎԱՆԵԱՆ

Հոգեւոր Հովիւ Հայոց Ամմանի եւ Շրջակայից եւ Տեսուչ՝

ՇԵՐՈՒՄԵԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱՐՃԱՐԱՆԻ

## Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

### ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՔ

Ս. Արսույս Գործոց Հնդի. Վարիչ Գերշ. Տ. Սուրեն Արեւսպ., Վեհ. Թագաւորի Գահաւակալութեան բարեբասիկ տարեգարձին առթիւ հետեւեալ շնորհաւորական հեռագիրը դրկեց Արեւուհի՝ Օգոստոս 11 ին՝

«Ձեր Վեհափառութեան Գահաւակալութեան եղանակ տարեգարձին առթիւ, ես, յանուն իմ, Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան եւ Յարգանքով հայ համայնքին, կը ներկայացնեմ մեր նորոգեալ հաւատարմութիւնը Ձեր Վեհափառութեան՝ հանդերձ շնորհաւորութիւններով։»

Գերշ. Տ. Սուրեն Արեւսպ., 28 Յուլիս քուակիր նամակով մը շնորհաւակալութիւն յայտնեց երկրիս Վարչապետին՝ իր այն գովելի սեփականութեան համար, որով պարբերաբար պատկանութիւն կը տրուի կրօնական համայնքներուն իրենց պաշտամունքները ձայնաւորելու երկրիս Ռասիսականին։ Մերազանք ի պատասխան ստացաւ հետեւեալ նամակը Վարչապետին։

«Կը փափաքեմ յայտնել շնորհաւակալութիւնը Ձեր Գերաւորութեան այն ազնիւ զգացումներուն եւ մեծաւելի զնահասանքներուն համար, որոնք կը պարտականուէին Ձեր Յուլիս 28, 1959 քուակիր նամակին մէջ։

«Կը վստահացնեմ զՁեզ որ Կառավարութիւնը պատրաստ է ընել ամէն ինչ որ կը նպաստէ բաղաւաղներու բարգաւաճման, ըլլայ այդ ձայնաւորութեամբ կամ ուրիշ միջոցներով։

«Աղօթեմ որ Ամենակալն Աստուած շնորհէ մեզի յաջողութիւն գործունէութեան այս մարզին մէջ՝ նորին Վեհափառութիւն Հիստէն Մեծի հովանիին ներքին։»

ՀԱԶԶԱ՝ ՄԱՏԱԼԻ  
Վարչապետ



### ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ - ԲԵՄԱԿԱՆՔ

● Եր. 4 Յուլիս. — Ս. Հօրն մերոյ Գրիգոր Լուսաւորչի ելն ի վիտալէն տօնին առթիւ, Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի աւանդատան Ս. Գր. Լուսաւորչի սեղանին վրայ։

● Կիր. 5 Յուլիս. — Տօն Կաթողիկէ եկեղեցւոյ Ս. Էջմիածնի։ Հանդիսաւոր Ս. Գատարազը՝ Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ մատուցեց Տ. Հայկասեր Վրդ. Գայրամեան եւ քարոզեց՝ բնական ունենալով «Եկայք շինեցուք սուրբ դիտարան լուսայն»։ Ս. Գատարազէն ետք կատարուեցաւ «Հայրապետական մաղթանք»՝ նախադասութեամբ Գերշ. Տ. Սուրեն Արեւսպ. Բէմահանին։

● Կիր. 12 Յուլիս. — Ի Ս. Յարութեան, մեր վերնամաստան մէջ մատուցուած Ս. Գատարազի ընթացքին քարոզեց Գերշ. Տ. Նորայր Եպս. Գաղարեան, անդրադառնալով երէկ տօնուած Սուրբ Բարսէպէն Մեծն Ներսէս Հայրապետի եւ Խաղ Եպիսկոպոսի կատարած հոգեւոր եւ շինարարական գործին մեր ժողովուրդէն ներս, ու յայտնելով թէ Աստուած կ'ողորմի անոնց միայն՝ որոնք գիտեն օղորմիլ իրենց նմաններուն։

● Եր. 18 Յուլիս. — Ս. Հօրն մերոյ Գրիգոր Լուսաւորչի զիս նշխարաց տօնին առթիւ, երէկ նախատօնակը պաշտուած էր Մայր Տաճարին մէջ, իսկ այսօր Ս. Գատարազը մատուցուեցաւ, ըստ սովորութեան, Ս. Մակարայ մասրան մէջ։

● Կիր. 19 Յուլիս. — Յորդանանի բարեխնամ Կառավարութեան քարեհան կարգադրութեամբ, ամէն Կիրակի կը ձայնաւորուին եկեղեցական պաշտամունքներ Գրիգորեան համայնքներու կողմէ, առաւօտեան ժամը 9-10։ Այս Կիրակի մեր կարգը ըլլալուն, մեր Ս. Գատարազի արարողութիւնը ձայնաւորուեցաւ Ս. Յարութեան Տաճարի մեր վերնամաստան մէջէն։ Գատարազեց Տ. Դաւիթ Արեւսպ Սահակեան Գերշ. Տ. Շնորհք Եպս. Գաղարեան իր քարոզի ընթացքին անդրադարձաւ խոր զննատանքով կառավարական այս կարգադրութեան մասին, եւ մաղթանքներ ըրաւ Վեհ. Թագաւորի կենաց արեւատութեան եւ Կառավարական գործոց յաջողութեան համար։

● Դի. 22 Յուլիս. — Թարգմանչաց հանդիսաւոր նախատօնակը պաշտուեցաւ ի Ս. Յակոբի Հանդիսապետն էր Գերշ. Տ. Սուրեն Արեւսպ.։

● Եշ. 23 Յուլիս. — Ս. Թարգմանչաց վարդապետացն մերոյ Սահակայ եւ Մեսրոպայ տօնին առթիւ, ըստ սովորութեան, Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ պատարազեց Ս. Թարգմանչաց երկ. Վարժարանի Տեսուչ Հօգշ. Տ. Կիրեղ Վրդ. Գարիկեան, եւ քարոզեց՝ ներկայացնելով երկուսն ալ Թարգմանչաները իբրեւ հաւատքի, յօթի, սիրոյ եւ անձնագոհութեան տիպարներ։

● Կիր. 25 Յուլիս. — Գիւս Տիւղ Ս. Աստուածածնի տօնին առթիւ, Գերշ. Տ. Շնորհք Եպս. ի զխաւորութեամբ, Միաբան Հայրեր թափօրով

իջան Գեթսեմանիի Ս. Աստուածածնայ Տաճար, ուր Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ մատուցուեցաւ Ս. Պատարագ: Քարոզեց Նոզլ. Տ. Կիւրեղ Վրդ., ընելով պատմական Ս. Կոյսի տուփի գիւտին ու վեր առնելով Տիրամօր մէջ իւր կոչումին զիտակից անհատը:

● Շր. 1 Օգոստ. — Երկուստան առաջնից տունին առթիւ նախատեսակը պաշտուած էր Մայր Տաճարին մէջ, իսկ այսօր Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ Տաճարի Ս. Պողոսի վերնամատրան մէջ:

● Կիր. 2 Օգոստ. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Յարութեան Տաճարի մեր վերնատան մատրան մէջ: Պատարագեց և քարոզեց Նոզլ. Տ. Թորգոմ Վրդ. Մանուկեան, յայտնելով թէ Քրիստոնէական կոծին մէջ չի բաւեր միայն նաւատք ունենալ, այլ նարկաւոր են նաև բարի գործեր:

● Շր. 8 Օգոստ. — Յիւստակ Տապանակին: Երէկ նախատեսակը պաշտուեցաւ և այսօր Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարին կից՝ Ս. Էջմիածին մատրան մէջ:

— Կէսօրէ վերջ, Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ Այլակերպութեան մեծահանդէս նախատեսակը, որու ընթացքին, ըստ սովորութեան, երգուեցան Յակոբոս Տեառնեղոր Նուիրուած շարականներ՝ որովհետև ըստ տեղական աւանդութեան, Տեառնեղորայր Յակոբոս Առաքել, առաջին Եպիսկոպոսապետը Ս. Քաղաքիս, Աթոռ բարձրացած կամ պաշտօնի անցած է Այլակերպութեան տունին: Հանդիսապետն էր Գերշ. Տ. Սուրեն Արքեպս. Արարողութեանց աւարտին, «Օրհնեցէք զՏէր» Ս. Աթոռոյ շարականը երգելով, Միաբանութիւնը բարձրացաւ Պատրիարքարան:

— Իրիկնաղէմին, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուեցան «Եկեցե՛ք ի և Հսկման կարգեր:

● Կիր. 9 Օգոստ. — ՎԱՐԴԱՎԱՌ (Տօն Այլակերպութեան Տեառն): Օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը՝ Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ մատոյց և օրուան տունին չուրջ քարոզեց Գերշ. Տ. Սուրեն Արքեպս. Քէմհանեան, մաղթանքներ ընելով նաև Ս. Աթոռոյ պայծառութեան համար Ս. Պատարագէն ետք, Միաբանութիւն և ժողովուրդ «Օրհնեցէք զՏէր» շարականի երգեցողութեանը բարձրացան Պատրիարքարան՝ ուր Գերշ. Սրբազանը օրհնուած նշխարներ բաժնեց բոլորին:

● Բշ. 10 Օգոստ. — Յիւստակ մեռելոց: Ի Ս. Դիմադիր մատուցուած Ս. Պատարագէն ետք կատարուեցաւ հոգեհանգստեան հանդիսաւոր պաշտօն, նախ Տաճարին գաւթի՛ն՝ անդ թաղուած Պատրիարքներու համար և ապա հին կրատան ու Զամ-Թաղի առժմ. գերեզմանավայրերուն մէջ:

● Շր. 15 Օգոստ. — Ս. Թաղեոյ առաջնից և Սանդիսոյ կուսին: Երէկ՝ նախատեսակը պաշտուած էր Ի Ս. Յակոբ. այսօր՝ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Դիմադիր մատրան մէջ:

● Կիր. 16 Օգոստ. — Ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատրան մէջ մատուցուած Ս. Պատարագի ընթացքին, Նոզլ. Տ. Վաղգէն Վրդ. Գրպըրեան քարոզեց, մեկնաբանելով օրուան ծաշու Առաքելական Ընթերցուածին համարները (Ա. Կոր.,

Ա., 25-31): Ս. Պատարագէն՝ ետք, Գերշ. Տ. Շնորհք Եպս. Ի նախագահութեամբ, կատարուեցաւ «Թաղողօրհնէք»ի արարողութիւն:

● Բշ. 17 Օգոստ. — Այսօր սկսան Ս. Աստուածածնայ վերափոխման տօնը կանխող ամենօրեայ հանդիսաւոր Ս. Պատարագները՝ Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ:

● Կիր. 23 Օգոստ. — Բարէկ. Ս. Աստուածածնի պանոց: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Գեթսեմանիի Ս. Աստուածածնայ Տաճարին մէջ, Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ, Պատարագեց և քարոզեց Նոզլ. Տ. Յովսէփ Վրդ. Մամուր, բնարան ունենալով օրուան ծաշու Աւետարանէն «Այսպիսի ինչ երբեք ոչ տեսաք» (Մրկ., Բ., 12):

● Ուր. 28 Օգոստ. — Վաղուան նախատեսակը պաշտուեցաւ Մայր Տաճարին կից՝ Ս. Էջմիածին մատրան մէջ:

● Շր. 29 Օգոստ. — Տօն Շողակաթի Ս. Էջմիածնի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Էջմիածին մատրան մէջ:

— Կէսօրէ վերջ, Գերշ. Տ. Սուրեն Արքեպս. Ի զխաւարութեամբ, Միաբանութիւնը իջաւ Գեթսեմանի ձորը ու «Շրաշափառ»ով մուտք գործեց Ս. Աստուածածնայ Տաճար՝ ուր պաշտուեցան երեկոյեան ժամերգութիւնն ու վերափոխման մեծահանդէս նախատեսակը:

— Իրիկնաղէմին, նոյն Տաճարին մէջ պաշտուեցան «Եկեցե՛ք ի և Հսկման կարգեր, ինչպէս նաև առաւօտեան ժամերգութիւն:

● Կիր. 30 Օգոստ. — ՎԵՐԱՓՈՅՈՒՄՆ. Ս. ԱՍՏՈՒԱՆՈՒՄՆԻ: Առաւօտուն, ամբողջ Միաբանութիւնը իջաւ Գեթսեմանիի Ս. Աստուածածնայ Տաճար, ուր «Շրաշափառ»ով հանդիսաւոր մուտքէն ետք, Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ պատարագեց և աւուր պատշաճի քարոզ մը խօսեցաւ Գերշ. Տ. Նորայր Եպս. և Ս. Պատարագէն ետք նախագահեց «Անդառառ»ին:

— Կէսօրէ վերջ, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուեցան «Անդառառ»ի, երեկոյեան ժամերգութիւն և նախատեսակ:

● Բշ. 31 Օգոստ. — Յիւստակ մեռելոց: Ի Ս. Դիմադիր մատուցուած Ս. Պատարագէն ետք կատարուեցաւ հոգեհանգստեան հանդիսաւոր պաշտօն, նախ Տաճարին գաւթի՛ն՝ անդ թաղուած Պատրիարքներու համար և ապա հին կրատան ու Զամ-Թաղի առժմ. գերեզմանավայրերուն մէջ:

## Պ Ա Շ Տ Օ Ն Ա Կ Ա Ն Բ

● Եշ. 2 Յուլիս. — Երկրիս վարչապետի Բեթղեհէմի շրջանը պաշտօնական այցելութեան առթիւ, Նոզլ. Տ. Հայկասեր Վրդ. և Բեթղեհէմի Ս. Շնորհան մատուց Տեսուչ Նոզլ. Տ. Մամբրէ Վրդ. մասնակցեցան պաշտօնական ընդունելութեանց,

ինչպէս նաև վարչապետի Ս. Ենիգեան Տաճար այցելութեան առթիւ ընդունեցին զայն միւս իրաւակից ազգաց ներկայացուցիչներու հետ:

● Եր. 4 Յուլիս. — Կ. ա. ժամը 11.30ին, Միացեալ հասնեցաց Անկախութեան 183րդ տարեգարծի առթիւ, քաղաքիս Ամերիկեան Ընդհանուր Հիւպատոս Պր. Ֆրանքլինի և իր տիկնոջ կողմէ, իրենց տանը մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայեցան Գերշ. Տ. Սուրէն և Ենորճ Սրբազաններ, Հոգշ. Տ. Թորգոմ Վրդ. և Տիար Կարպիս Հինգլեան:

● Բշ. 6 Յուլիս. — Կ. վ. ժամը 4.30ին, Ամերիկեան Քաղաքի Տնօրէնուհի ՏԿ. Ֆրէտէրիք Վէսթըրի կողմէ, ի պատիւ Տքթ. և ՏԿ. Նորման Վինսէնթ Փիլի տրուած թէյասեղանին ներկայ եղան Հոգշ. Տ. Յովսէփ Վրդ. Մամուր և Տիար Կարպիս Հինգլեան:

● Եր. 11 Յուլիս. — Կէսօրէ վերջ, Պէյրուսթէն Ս. Աթոռ ժամանեց Գերշ. Տ. Գերենիկ Եպս. Փոյատեան, Ծայրագոյն Արեւելքի հայ գաղութներու մասին պրպտումներ կատարելու: Գերշ. Սրբազանը մատամիս մը Ս. Աթոռ մնայէ ետք մեկնեցաւ Պէյրուսթ, Ուր. 7 Օգոստ. ի առաւտուն:

— Իրիկուան ժամը 6.30ին, քաղաքիս Բրիտանական Հիւպատոս Պր. Եանկի կողմէ, ի պատիւ Ընդհ. Հիւպատոս Պր. Սթուարթի և իր տիկնոջ, իրենց մեկնման առթիւ, Հիւպատոսարանի տան մէջ տրուած Պօփօլլ բարբիին ներկայ եղան Գերշ. Տ. Սուրէն Արքեպս., Հոգշ. Տ. Վազգէն Վրդ. և Տիար Կարպիս Հինգլեան:

● Կիր. 12 Յուլիս. — Կ. վ. ժամը 3.30ին, ընդառաջելով քաղաքիս Լուտերական Եկեղեցիի հրաւերին, Հոգշ. Տ. Յովսէփ Վրդ. Մամուր ներկայ եղաւ Լուտերական համայնքի Կառավարութեան կողմէ հանաչման առթիւ իրենց եկեղեցիին մէջ կատարուած իրենց առաջին Սինդի անդամներու երդման արարողութեան՝ որմէ ետք տեղի ունեցաւ ընդունելութիւն:

● Բշ. 13 Յուլիս. — Կ. վ. ժամը 5ին, Երուսաղէմի Քաղաքապետական Կազմի կողմէ, ի պատիւ Ամերիկայէն Յորդանան այցելող Արար հիւրերուն, Օրէնթ Լաուզի մէջ տրուած թէյասեղանին ներկայ եղան Գերշ. Տ. Սուրէն Արքեպս. և Տիար Կարպիս Հինգլեան:

● Եր. 18 Յուլիս. — Իրիկուան ժամը 6.30ին, Սպանիոյ ազգային տօնի առթիւ, Ամպասատոր պանդոկի մէջ, քաղաքիս Սպանական Ընդհ. Հիւպատոսի կողմէ տրուած ընդունելութեան ներկայ եղան Գերշ. Տ. Սուրէն Արքեպս., Հոգշ. Տ. Անուշաւան Վրդ. և Տիար Կարպիս Հինգլեան:

● Կիր. 19 Յուլիս. — Կ. վ. ժամը 3.15ին, Քաղաքիս Զինուորական մարզահանդէսին տրուած ի պատիւ իրենց զօրարածնի պետին, Շէյխ ձարահի քաղաքապետարանի խաղաղայրին վրայ, ներկայ եղան Հոգշ. Տ. Հայկասեբ Վրդ. և Հոգշ. Տ. Դաւիթ Արեւայ:

● Գշ. 21 Յուլիս. — Իրիկուան ժամը 6ին, Պէնսիլվանի Անկախութեան 120րդ տարեգարծի առթիւ, քաղաքիս Պէնսիլվանի Ընդհ. Հիւպատոսի կողմէ, ի պատիւ Տքթ. և ՏԿ. Նորման Վինսէնթ Փիլի տրուած թէյասեղանին ներկայ եղան Հոգշ. Տ. Սուրէն Արքեպս., Հոգշ. Տ. Վազգէն Վրդ. և Տիար Կարպիս Հինգլեան:

տոսի կողմէ, իրենց հիւպատոսարանին մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ եղան Գերշ. Տ. Սուրէն Արքեպս., Հոգշ. Տ. Վազգէն Վրդ. և Տիար Կարպիս Հինգլեան:

● Եշ. 23 Յուլիս. — Կ. ա. ժամը 11ին, Երուսաղէմի քաղաքաժամանեց Երուսաղէմի Դպտոց Նորընտիր Եպիսկոպոս Անպա Պասիլիոս: Դիմաւորութիւնը տեղի ունեցաւ Յովսէփի դրան մօտ՝ Բէթրա պանդոկին առջև, որուն, յանուն Պատրիարքարանիս, ներկայ գտնուեցաւ Հոգշ. Տ. Հայկասեբ Վրդ. Պայրամեան:

Ապա, Եպիսկոպոսը, Դպտի Միաբանութեան առաջնորդութեամբ, պարզ մօտք գործեց Ս. Յարութեան Տաճար: Համաձայն տիրող գոյափոխակին և սովորութեանց, որպէս հայոց հետևորդ համայնք (Եամախ), Տաճարի դռները բացուեցան մեր կողմէ: Գերշ. Տ. Ենորճ Եպս., քովս ունենալով Հոգշ. Տ. Տ. Կիրակի և Վազգէն վարդապետները, Տաճարի մօտքին ընդունեց Նորընտիր Եպս.ը, և առաջնորդեց զայն Ս. Գերեզման. անդ ուխտ և երկրպագութիւն ընելէ յետոյ ուղղուեցաւ Տաճարի իրենց մատուռը, ուր կատարուած կարճ արարողութենէ մը ետք մեկնեցաւ իրենց Մատարմանը և ընդունուեցաւ «Զրաչափաւոր»:

— Իսկ 2 Օգոստոսի Կիրակիին, իրենց Ս. Յարութեան Տաճարի Ս. Պատարագի աւարտումէն յետոյ, Նոր Եպս.ը այցելեց Տաճարի մեր Տեսչարանը և հիւրասիրուեցաւ:

— Եշ. 23 Յուլիս. — Կ. վ. ժամը 5ին, Քաղաքիս Արար Անկիլիքաներու Եպիսկոպոս Գերշ. Տ. Նէնիպ Դուպէյնի հրաւերին ընդառաջելով, ի պատիւ հիւրարար քաղաքս ժամանած Միացեալ հասնեցաց Անկիլիքան Եպիսկոպոսարանի օգնական Գերշ. Տ. Պէնթիլի Եպս.ին տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցաւ Հոգշ. Տ. Թորգոմ Վրդ. Մանուկեան:

● Գշ. 29 Յուլիս. — Պէյրուսթէն, «Սիլիւսթ» Ծարաթաթիթի խմբագիր Պր. Սիմոն Սիմոնեան քաղաքս ժամանեց Պետրոս Դուրեանի ձեռագիրները ուսումնասիրելու նպատակով և մեկնեցաւ երկու օր վերջ:

● Բշ. 3 Օգոստ. — Գերշ. Տ. Սուրէն Արքեպս. և Գերշ. Տ. Ենորճ Եպս., իրենց հետ ունենալով Հոգշ. Տ. Վազգէն Վրդ.ը, վանական գործերով մեկնեցան Ամման և վերադարձան Նոյն օրը:

● Գշ. 4 Օգոստ. — Գերշ. Տ. Սուրէն Արքեպս., հետև ունենալով Կալուածոց Տեսուչ-Հոգշ. Տ. Կորիւն Վրդ. Մանուկեանը և Տիար Կարպիս Հինգլեանը, Նոր Երուսաղէմ և Եաֆա մեկնեցաւ վանական ու կալուածական գործերով և վերադարձաւ երեք օր վերջ:

● Եր. 8 Օգոստ. — Կ. ա. ժամը 10ին, Առողջապահական հաստատութեան հրաւերին ընդառաջելով, քաղաքիս մէջ Նոր թոքախտանոցի մը բացումին առթիւ, Պապեոստինի հնագիտական սրահին մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ եղան Հոգշ. Տ. Տ. Թորգոմ և Վազգէն Վրդ.ներ: — Նոյն օր, Ամմանի ինտունէզիոյ ղեկավար անակնկալ մահուան առթիւ, զապաղը Ս. Քաղաք

փոխադրուելու հանդիսութեան՝ Ս. Ստեփանոսի զրան առջև, յանուն Պատրիարքարանիս ներկայ եղաւ Հոգւ. Տ. Հայկասեր Վրդ. Պայրամեան:

● Բշ. 10 Օգոստ. — Գերշ. Տ. Շնորհք Եպս., հետն ունենալով Կալուածոց Տեսուչ Հոգւ. Տ. Կորիւն Վրդ.ը և Տիար Կարպիս Հինգիւսանը, Անտառաց Բաժնի պատկան պաշտօնեայի հետ Յորդանան գետ զայցին, ճշգիւտ համար վանուցս յատկացուած հողէն զէպի գետ յարմար անցք մը ունենալու խնդիրը:

● Դշ. 11 Օգոստ. — Կ. Վեհ. Հրաւէյն Թագաւորի Դահլիճութեան Երդ տարեդարձի ուրախ առթիւ, վանքի աւագ զրան առջև տեղի ունեցաւ զարդարանք և զիշխրը՝ յուսափառութիւն:

● Աւր. 14 Օգոստ. — Կ. ա. ժամը 11ին, քաղաքիս Ամերիկեան Հիւպատոս Պր. Քիլկոր, իր մեկնման առթիւ այցելեց Պատրիարքարան և Գերշ. Տ. Սուրէն Արքայանին ներկայացուց իրեն փոխարինող նոր Հիւպատոսը՝ Պր. Քինսօլփինկի:

● Կիր. 16 Օգոստ. — Կ. վ. ժամը 5.30ին, քաղաքիս Վսեմ. Կառավարչին կողմէ, ի պատիւ հիւրաբար քաղաքս ժամանած Ամերիկացի Արար անձնաւորութիւններու (Բարենպատակ հաստատութեանց ներկայացուցիչներ), Օրիէնթ Հաւադի մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Գերշ. Տ. Շնորհք Եպս., Հոգւ. Տ. Վաղգէն Վրդ. և Տիար Կարպիս Հինգիւսան:

● Բշ. 17 Օգոստ. — Կ. Վեհ. Հրաւէյն Թագաւորի Ա. Քաղաք ժամանած Բարենպատակ առթիւ, Պատրիարքարանս Գեթեմանի մեր պարտէզի ճամբուն երկայնքին շինած էր յաղթական կամար՝ պատշաճ զարդարանքով և բարիգալուստի մաղթանքներու գրութիւն մըն ալ զետեղած էր կամարին ճակատը:

— Այս ուրախ առթիւ, Գերշ. Տ. Շնորհք Եպս., հետն ունենալով Հոգւ. Տ. Վաղգէն Վրդ.ը և Տիար Կարպիս Հինգիւսանը, ներկայ եղաւ. —

ա) Կ. վ. ժամը 12.30ին, Երուսաղէմի Վսեմ. Կառավարչի հրահանքին ընդամենը, Կ. Վեհ. Թագաւորի ժամանման առթիւ կազմակերպուած բարիգալուստի ընդունելութեան:

բ) ժամը 1.30ին, ի պատիւ Կ. Վեհ. Թագաւորին, Քաղաքապետարանի կազմին կողմէ, Ամպասատոր պանդոկի մէջ տրուած ճաշկերոյթին:

գ) ժամը 4ին, Կ. Վեհ. Թագաւորին կողմէ, քաղաքիս նոր հաստատուած ջրամբարի և եկեղեցական նոր մսթէօրի բացման հանդիսութեանց:

— Կ. ա. ժամը 10.30ին, Ղպտոց նորընտիր եպս. Անպա Պատրիարքի Իր առաջին պաշտօնական այցելութիւնը տուաւ Պատրիարքարանիս:

● Դշ. 19 Օգոստ. — Կ. ա. ժամը 11ին, Նորին Վեհ. Թագաւորը այցելեց Ս. Զարութեան Տաճար: Պատանատեղւոյն առջև, միւս յարանուանութեանց կարգին, Կ. Վեհափառութիւնը զմաւորեցին Գերշ. Տ. Շնորհք Եպս., Հոգւ. Տ. Վաղգէն Վրդ. և Տաճարին Տեսուչը՝ Հոգւ. Տ. Լեւոն Արք.: Առջն միջոցին, միւս յարանուանութեանց հետ մէկտեղ, կը հնչէին նաև զանգերը հայոց՝ ի պատիւ Վեհափառ Թագաւորին: — Ս. Զարութեան

փերադարձին, Արքայական ինքնաշարժը կանգ առաւ Ս. Զարութեանց Մայրավանքի զրան առջև, ուր հոժ քաղմութիւն մը, ինչպէս նաև Միարանութեան անդամները՝ Գերշ. Տ. Սուրէն Արքայանի զխաւորութեամբ, բարիգալուստ մաղթեցին և ձեռնուեցան Նորին Վեհափառութեան հետ: Այս առթիւ Մայրավանքի մեծ զանգը կը հնչէր և վանքի մեծ դուռը զարդարուած էր զրօշակներով ու թաղով:

● Եշ. 20 Օգոստ. — Կ. ա. ժամը 9.30ին, Գերշ. Տ. Շնորհք Եպս., հետն ունենալով Հոգւ. Տ. Վաղգէն Վրդ.ը և Տիար Կարպիս Հինգիւսանը, փոխադարձ այցելութեան զնաց քաղաքս նոր ժամաւ, նաժ Ամերիկեան Հիւպատոս Պր. Լ. Քինսօլփինկի:

— ժամը 10ին, Գերշ. Արքայանն ու իր հետեորդները ներկայ եղան Երուսաղէմի բարենպատակ հաստատութեանց և Միութիւններու կազմակերպած տարեկան ցուցահանդէսի բացումին՝ Մամուլիէյի զարդոյն մէջ: Յուցահանդէսը կը հովանաւորէր Կ. Վսեմ. Հանրօգուս Բարօրութեանց Նախարարը:

— Կ. վ. ժամը 2ին, Ամպասատոր պանդոկի մէջ, Կ. Վ. Հրաւէյն Թագաւորի կողմէ սարքուած մեծ ճաշկերոյթին ներկայ գտնուեցաւ Գերշ. Տ. Սուրէն Արքեպս. Քէմհանեան:

— ժամը 4ին, քաղաքիս մէջ Խնքոյն զրամատան փերաքացումին առթիւ տրուած ընդունելութեան, զրամատան սրահին մէջ, ներկայ եղան Հոգւ. Տ. Հայկասեր Վրդ. Պայրամեան և Բարշ. Սարգիս Արկ. Պաղտասեան:

## ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շնորհակալութեամբ ստացանք Տիար Գրիգոր Դ. Պողարեանէ հետեւեալ երկու ձեռագիրները, նուէր բերուած Ս. Յ. 2. Մատենադարանին, Երուսաղէմ իր այցելութեան առթիւ:

1. — Յաղագս Աւագ Աւրբաթի աւուր շարանացն Քրիստոսի Քարոզ և Կտակ. — Նոտրագիր: Դադափարուած «Թուին Հայոց ՌԻԻԲ» (= 1779), Մայիս ԺԳ, ի վայելումն մահտահ Սրբուհի խաթունին:

2. — Թալապցի Տէր Օհանի Տաղերուն Ժողովածուն, Նոտրագիր, հայատառ թրքերէն, գրուած 1750–51ին կը պարունակէ ԽԱ տաղեր, կրօնական–բարոյական բովանդակութեամբ, էջ 92:

Տեսուչ Ձեռագրանց Ս. Յակոբեանց  
ՆՈՐԱՐ ԵՊՍ.



## ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԵՒ ԱՓՐԻԿԵԻ ՀԱՅՈՑ

Դրեթէ երկու տարի մնացինք Ծայրագոյն Արեւելքի և Ափրիկէի այն երկրները — Աֆղանիստան, Փաքիստան, Հնդկաստան, Բրմաստան, Թայլանդ, Մալայա, Ինտոնէզիա, Աւստրալիա, Նոր Զելանդա, Փիլիպինան կղզիներ, Հոնկ Բոնկ, Մաքաւ, Ճափոն, Ծիպուիթի, Եթովպիա, Քէնիա և Սուտան — ուր դարերէ ի վեր հայեր ապրած են և տակաւին կ'ապրին: Այդ երկրներէն ոմանք ունեցած են հայկական հին գաղթականութիւն՝ բեղուն գործունէութեամբ, իսկ ոմանք նոր են տակաւին: Անոնցմէ ոմանց պատմութիւնը գրուած է, իսկ ոմանցը բոլորովին անծանօթ կը մնայ: Ոմանց՝ տարիներէ ի վեր հայ եկեղեցական այցելած էր, իսկ ոմանց ալ՝ ամենին:

Ծայրագոյն Արեւելքի երկրներէն միայն Զինաստան չկրցանք երթալ, սակայն Սիւնիի և Հոնկ Բոնկի մէջ գտանք Ռապիւնէն և Շանկհայէն եկած հայեր՝ որոնցմէ քաղեցինք պէտք եղած տեղեկութիւնները և ստացանք նկարներ իրենց համայնքային կեանքէն առնուած:

Մենք մեր այցելութեան ընթացքին ոչ միայն հոգեպէս մխրթարեցինք տակաւին այդ երկրները ապրող հայ բեկորները, այլև ուսումնասիրեցինք անոնց անցեալն ու ներկան: Հոն քնակող հայերէն և օտար մտաւորականներէն տեղեկութիւն հաւաքեցինք: Պրպտեցինք մատենադարաններ և թանգարաններ որոնք գրքեր և յիշատակարաններ ունէին հայոց անցեալէն: Աչքէ անցուցինք հայ և օտար եկեղեցիներու, կրթական հաստատութեանց և նաև կառավարական արխիւներ՝ որոնք շատ ծանօթութիւններ կը պարունակէին հայոց մասին: Ընդօրինակեցինք փոշիներու և մացառներու մէջ թաղուած գերեզմաններու տապանադրութիւնները, ինչպէս նաև եկեղեցիներու և եկեղեցական անօթներու և զգեստներու արձանագրութիւնները՝ որոնք մեծ լոյս կը սփռեն Ծայրագոյն Արեւելքի հայոց

պատմութեան մասին: Մօտ երեք հազարի կը հասնի մեր գրի առած արձանագրութեանց թիւը: Հաւաքեցինք օրէն յիշատակարան, ծանօթոյք կամ պատկեր՝ վերոյիշեալ երկրներու հայոց ներկայ և անցեալ կեանքի վերաբերութեամբ:

Այս բոլորը ըրինք առանձինն, բազում գծուարութիւններու, նեղութիւններու և արկածներու հանդիպելով, նոյնիսկ վտանգելով մեր առողջութիւնը: Եթէ 1940էն առաջ նուիրակ եկեղեցական մը կամ ունէ մէկը յանձն առնէր կատարել սոյն գծուարին աշխատանքը, աւելի նիւթեր պիտի ունենար իր տրամադրութեան ներքե, որովհետև Համաշխարհային Բ. Պատերազմին, Ճափոնական յարձակումներուն ժամանակ, Ռանգունի, Սինկափուրի, Ճակարգայի և Հոնկ Բոնկի հայ արխիւները զրեթէ ամբողջութեամբ փճացած են: Դժբախտաբար, անփութութեան և թերևս տգիտութեան պատճառաւ, մասամբ փճացած և կորուսած են նաև հնդկահայ եկեղեցիներու գրեանները:

Երազրած ենք երեք ստուար հատորներով Ծայրագոյն Արեւելքի և Ափրիկէի հայոց պատմութիւնը շուտով և վերջնականօրէն գրի առնել և հրատարակել: Գրքին առաջին երկու հատորները Ծայրագոյն Արեւելքի հայոց պատմութիւնը պիտի ներկայացնեն, երրորդը՝ Ափրիկէի: Երեք հատորները միասին 2500-3000 էջ պիտի ըլլան և պիտի պարունակեն հազարի մօտ նկարներ: Այս աշխատութեան պիտի կցենք նաև մեզի գաւառակից Մալապար Եկեղեցւոյ — Հարաւային Հնդկաստան — համառօտ պատմութիւնը:

Սոյն եռահատոր երկը ոչ միայն հետաքրքրական, այլև յոյժ շահեկան պիտի ըլլայ, որովհետև Եւրոպացիներու հեռաւոր Արեւելք երթալէն առաջ իսկ հայեր հոն եղած են արդէն և բարձր գիրքերու տիրացած՝ կառավարական, զինուորական, առևտրական և նաւային ասպարէզներու մէջ: Բրիտանոսէ առաջ ալ հայեր վաճառականութիւն ըրած են Հնդկաստանի հետ: Իրենցն էր արտածում մենաշնորհը: Թովմաս Կանա անունով հայ վաճառական մը 780 թուին Յ. Բ. Հնդկաստան եկաւ և առասպելական հարստութիւն գրիպեց: Մահ-

մեծականներու արշաւանքէն առաջ, ժ. դարուն, Հնդկաստանի զլխաւոր քաղաքներուն մէջ հայեր առեւտուր կ'ընէին: Մօզուէ և Անգլիական տիրապետութեանց ժամանակ, հայեր գրեթէ բոլոր ապարէզներու մէջ մեծ համբաւ կը վայելէին. Միրզա Զիւլ Բարնայն հայր ժ. դարուն պալատի զլխաւոր նախարարն էր և շատ մը նահանգներու կառավարիչ: Մեծափարթամ և ազդեցիկ վաճառականներ էին Սոճա Փանոս Գալէնտէր, Սոճա Պետրոս Սսկան, Աղա Շամիրեան, Աղա Առաքելեան, Եայն. անուանի զլւանագէտներ հանդիսացան Սոճա Սարհապ և Պետրոս Արաթուն. Սարմազ համբաւաւոր քանտտեղծ էր Տէլհիլի մէջ. Շահ Նազար Սան Զամզամա խոշոր հրետանին կառուցանողն է որ քաղութ ճակատամարտներու մէջ յաղթութիւնն աւարաւ. Գորգին Սան՝ իրրեւ գօրապետ, Անգլիացի գօրավարներն ալ զերազանցեց իր քաջութեամբ և հնարամտութեամբ:

ԺԸ. դարուն, Բրմաստան ունէր հայ կառավարիչներ, քաղաքապետներ և մաքսապետներ: Մինդուն Մին թագաւորին — ԺԹ. դար — Արտաքին Գործոց նախարարը հայ մըն էր: Իշխան Սարգիս Մանուկեան 1824ին Բրմացիներու և Անգլիացիներու միջև կայացած համաձայնութեան զլխաւոր միջնորդը հանդիսացաւ: Հօնկ Բօնկի ամենէն մեծ ունեւոր և ազդեցիկ անձը, որ անգլիական այդ գաղթապետութեան հալը կոչուած է, հայ մըն էր՝ Սալիկ Պ. Աստուածատուրեան: ԺԷ. դարուն, հայ նաւապետներ գացին մինչև Մաքաւ և Փիլիպեան կղզիներ՝ վաճառականութիւն ընելու:

Արարատեան նահանգէն եկող այս հայերն էին որոնք 1562ին Ակրայի մէջ հիմնեցին ամենէն հին եկեղեցին, իսկ 1707ին՝ Կալկաթայիւր և 1835ին՝ Մինկափուրինը, որոնք հնագոյն եկեղեցիներն են այդ քաղաքներուն: ԺԿ. դարուն, Չինաստան առուտուր ընող հայեր շինեցին երկու եկեղեցիներ. հետագային, երբ իրենց թիւը նուազեցաւ, այդ եկեղեցիները յանձնեցին Լատին միաբնակներու: Միրզա Զիւլ Բարնայնի նիւթական և բարոյական օժանդակութեամբ ժողովութիւն հայեր իրենց միսիոնարական գործը յաջողացցին Հնդկաստանի մէջ: ԺԹ. դարու սկիզբը, Մաքաւ ծնած հայ մըն էր որ սկսաւ Աստուածաշունչը Չինարէնի թարգմանել:

Ոչ նուազ նշանաւոր հանդիսացան Փա-

քիստանի, Մալայեան կղզիներու և Ինտոնէզիայի հայերը, Փաքիստանի իրենց ծիւտի — Jute — մեծ ընկերութիւններով, կալուածներով և գործարաններով, Մինկափուրի և Պենանգի իրենց մեծափարթամ պանդոկներով, Ինտոնէզիայ ձգաթէժ և շաքար արտադրող ընդարձակածաւալ տնկարաններով և գործատուներով: Միջին, խաւար դարերուն հայեր քրիստոնէութեան լոյսը քերին մինչև Կեդրոնական Ասիա և աւելի հեռուները՝ Չինաստան: Քաղաւի հայոց եկեղեցին գեո կանգուն էր մինչև ԺԹ. դարու կիսուն: Աֆղանիստանի Էմիր Աղիմ Սանի կիներ — ԺԹ. դար — հայ էր: Ղազաս Յոփէփեան Աֆղանիստանի Էմիր Արգիւր Ռահմանի վարդապետն էր, ձէլալապատի կառավարիչը և Արքունական տան վերահսկողը: Աքքար Մեծ թագաւորին — ԺԶ. դար — կիներ՝ Մարիամ Զամանի Բեկոււմ, Նոյնպէս հայ էր. իր պալատը գեո կանգուն կը մնայ Թաթիհիւր Սիքրի քաղաքին մէջ:

Եթովպիայի հայերն ալ տուին կարեւոր դէմքեր կառավարական և շինարարական առարկաներու մէջ: ԺԶ. դարու սկիզբը, Հապէշիտանի թագուհին՝ Հեղինէ, Փորթուկալցիներու բարեկամութիւնը շահելու և անոնցմէ օգնութիւնն առնելու կարեւոր պաշտօնը վստահեցաւ իր պատուիրակին՝ հայազգի Մաթէոս վաճառականին: Է. դարուն հայ վաճառականներ Հայկ անունով վաճառք մը հիմնեցին Հապէշիտանի մէջ որ կանգուն մնաց մինչև 1527 թուականը:

Այս քանի մը հարեանցի կէտերը թուեցինք ցոյց տալու թէ որչափ շահական նիւթեր կը պարուհակեն Մայրաքոյն Արեւելքի և Ափրիկէի հայ գաղութները:

Համաշխարհային Բ. Պատերազմէն ետք Հնդկաստան, Փաքիստան, Բրմաստան, Մինկափուր, Ինտոնէզիա, Ծափոն և Չինաստան ապրող հայերէն բաւական մեծ թիւ մը գաղթեց Աւստրալիա, Միացեալ Նահանգներ, Անգլիա և Հոլանտա: Պիտի խնդրէինք որ անոնցմէ ոնէ մէկը կամ ուրիշ ոնէ հայ եթէ որեւէ տեղեկութիւն կամ պատկեր ունի վերոյիշեալ երկրներու հայերու մասին թող հաճի մեզի խմցնել սա հասցէին. — c/o P. O. Box 3929, Beirut, Lebanon: Մեր միակ նպատակն է հայ բեկորներուն պատմութիւնը կորուստէ փրկել:

ԴԵՐԵՆԻԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

1919 — 1925 թ. ՆԻԸՐ ԻՍՔ ԲԸԼԻՑԻ

ՃԻՊԼԵՑԻ ՈՐԲԱՆՈՅԸ ԵՂՈՂ ԲՈԼՈՐ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

Ներքև խոսքի ԲԸԼԻՑԻ ՃԻՊԼԵՑԻ (Լիրանան) ՈՐԲԱՆՈՅԻ աշակերտութեան զարոյցական ապրումն ու զարգացումը, իր բնականորէն գծերով, կ'ուզենք ՅՈՒՇԱՄԱՏԵԱՆԻ ձեռով հրատարակութեամբ մը յաւերժացնել:

Այդ քանի մը տարուան զարոյցական կեանքը բացառիկ նշանակութիւն ունեցաւ բոլորիս համար, այն իմաստով, որ մեզմէ ամէն մէկը իր ապագայ կեանքի հիմը դրաւ ու կազմաւորեց այդ ժամանակամիջոցին. այդ իսկ պատճառաւ այդ շրջանը եղաւ և մնաց մեր կեանքի յիշատակներէն ամենաերջանիկը և անմոռանալին:

Այս նպատակը իրագործելու համար կազմուեցաւ ՃԻՊԼԵՑԻ ՈՐԲԱՆՈՅԻ Յուշամատենի Հրատարակութեան Յանձնախումբ մը, 1959 Յունիս 6-ին Միքէլիփին պանդոկին մէջ գումարուած ժողովի ներկաներուն բուն զամբարով ու բնականորէն հաւանութեամբ: Այս Յանձնախումբը անմիջապէս գործի լծուելով, ստորագրեց այս տողերը այն մեծ ցանկութեամբ ու յոյսով, որ իրականութիւն դառնայ այս առաջագործած ծրագիրը. առ այդ, սրտանց կոչ կ'ընենք բոլոր անոնց, որոնք Որբանոցի կազմութենէն սկսեալ եղած են այդ հաստատութեան մէկ անդամը — աշակերտ, ուսուցիչ, տնօրէն, խնամակալ, դասախօս, բժիշկ, հիւանդապահ, սպասարկող — մայրիկ, հայլն — և գտնուած են Հալէպ, Այնթապ, Պէյրութ և մեր վերջին ապաստանարանը՝ ՃԻՊԼԵՑԻ, և սիրով կը հրաւիրենք զիրենք որ աջակցին մեզի հետեւեալ տեղեկագրութիւններով ու նիւթերով:

Ա. — Յուշագրութիւն, Որբանոցին մէջ և անոր հետ կապուած առօրեայ կեանքի ու կարեւոր զէպքերու մասին:

Բ. — Դասարանային բաժանմունք, դասաւանդութիւններ, մարմնամարզական շարժում, սկսուածական մարզանք, հաշարանի և ննջարանի կարգ ու կանոն, հայլն:

Գ. — Աշակերտութեան, ուսուցչութեան ու խնամակալութեան անուանացանկ, նկարներ ու կենսագրականներ:

Դ. — Հաստատութենէն հեռանալու պարագաներն ու թուականը:

Ե. — Որբանոցէն դուրս, կեանքի ասպարէզ մտնելու թուականէն մինչև ներկայ օրերու ապրումներու համառօտ նկարագրութիւններ, բնտանեան անդամներու անուններն ու գործունէութիւնը, խմբանկարներ, այլեայլ ասպարէզի մէջ տիրացած իր գիրքին, զբաղումին նկատմամբ մանրամասնութիւններ, անուն, հասցէ, հայլն:

Զ. — Մահացողներու վերաբերմամբ մասնաւոր տեղեկութիւններ, կենսագրականներ, թուականն ու վայրը, հայլն:

Վերջապէս, մեր որբերու տունն ու զարոյցը եղող Որբանոց հաստատութեան Պատկանք մարդկայնող նիւթեր զրկել Յանձնախումբի քարտուղար Պր. Խաչատուր Ն. Մակարեանի՝ հետեւեալ հասցէով. —

Mr. K. H. Magarian, 114, First Street, YONKERS, N. Y., U. S. A.

Կը խնդրենք որ այս կոչը ստացողներ հաղորդեն զայն իրենց ծանօթ եղբայրակիցներուն ու տարածեն ամէն կողմ և թղթակցութեամբ յարաբերութեան մէջ մտնեն մեզի հետ անմիջապէս:

Եղբայրակցական սիրով, ի զիմաց ՃԻՊԼԵՑԻ ՈՐԲԱՆՈՅԻ Յուշամատենի Հրատարակութեան Յանձնախումբի

Քարտուղար՝ Խ. Ն. ՄԱԿԱՐԵԱՆ

Ատենապետ՝ ՊՕՂՈՍ ԺԱՄԿՈՅԵԱՆ

Նիւ Եօրք, Յունիս 20, 1959

ԼՈՅՍ ՏԵՍԸ

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

(Փոքրամալ)

Ընտիր կազմ եւ մաքուր տպագրութիւն, էջ՝ 636: Գին՝ 350 ժիլս կամ 7 ժիլին: